201. Maanantaina 13 päivänä helmikuuta 1995

kello 12

Päiväjärjestys

Ilmoituksia

Kolmas käsittely:

1) Ehdotukset laeiksi Suomen Hallitusmuodon sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 7427

Hallituksen esitys n:o 285
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 16

2) Ehdotukset laeiksi Suomen Hallitusmuodon sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta 7452

Hallituksen esitys n:o 248
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 17
Suuren valiokunnan mietintö n:o 12

3) Ehdotukset laeiksi Suomen Hallitusmuodon 38 §:n, valtioneuvostosta annetun lain ja valtion talousarviosta annetun lain muuttamisesta 7465

Hallituksen esitys n:o 306
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 22

4) Ehdotus laiksi kielilain muuttamisesta 7466

Hallituksen esitys n:o 233
Lakivaliokunnan mietintö n:o 25

5) Ehdotukset laeiksi korkeimman oikeuden päätösvaltaisuutta koskevien säännösten muuttamisesta 7470

Hallituksen esitys n:o 231
Lakivaliokunnan mietintö n:o 26

6) Ehdotus laiksi kiinteistöverolain muuttamisesta 7470

Lakialoite n:o 64/1993 vp
Toivomusaloite n:o 27
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 95

7) Ehdotus laiksi ulkomaalaisasioiden tietojärjestelmästä 7473

Hallituksen esitys n:o 341
Hallintovaliokunnan mietintö n:o 22

8) Ehdotus nuorisotyölaiksi ..... ,,

Hallituksen esitys n:o 298
Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 30

9) Ehdotukset laeiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta ja oikeudesta valokuvaan annetun lain kumoamisesta 7474

Hallituksen esitys n:o 287
Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 31

10) Ehdotukset laiksi työttömyysturvalain 27 a §:n muuttamisesta ..... ,,

Hallituksen esitys n:o 331
Lakialoite n:o 1/1993 vp
Toivomusaloitteet n:ot 161 ja 202/1993 vp
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 50
Suuren valiokunnan mietintö n:o 11

11) Ehdotus laiksi lääkelain muuttamisesta 7475

Hallituksen esitys n:o 337
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 52

12) Ehdotus geenitekniikkalaiksi 7475

Hallituksen esitys n:o 349
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 55

Ainoa käsittely:

13) Hallituksen kehitysyhteistyökertomus vuodelta 1993 7477

Kertomus n:o 9
Ulkoasiainvaliokunnan mietintö n:o 17

14) Ehdotus valtiontilintarkastajain johtosäännön 2 §:n muuttamisesta ..... „

Puhemiesneuvoston ehdotus n:o 6
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 97

Ensimmäinen käsittely:

15) Ehdotukset laeiksi perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta .... „

Hallituksen esitys n:o 309/1993 vp
Lakialoitteet n:ot 15 ja 80/1991 vp
Toivomusaloitteet n:ot 14/1991 vp ja 2/1993 vp
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25

16) Ehdotukset laeiksi verotuslain, ennakkoperintälain, arvonlisäverolain ja verohallintolain sivullisen tiedonantovelvollisuutta ja viranomaisten välistä tietojenvaihtoa koskevien säännösten muuttamisesta 7484

Hallituksen esitys n:o 336
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 98

17) Ehdotukset laiksi valtion tilintarkastusvirastosta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi ..... „

Lakialoite n:o 108
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 99

18) Ehdotus laiksi valtiontilintarkastajien ja valtiontalouden tarkastusviraston oikeudesta tarkastaa eräitä Suomen ja Euroopan yhteisöjen välisiä varainsiirtoja ... 7484

Hallituksen esitys n:o 342
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 100

19) Ehdotus laiksi tuloverolain 82 §:n muuttamisesta 7485

Hallituksen esitys n:o 367
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 101

20) Ehdotukset laiksi arvonlisäverolain 46 a §:n kumoamisesta ..... „

Lakialoitteet n:ot 113 ja 114
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 102

21) Ehdotus laiksi Siemenperunakeskuksen tuotantoalueella noudatettavista perunanviljelyn vaatimuksista ..... „

Hallituksen esitys n:o 364
Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 41

22) Ehdotus laiksi teurasruhojen punnituksesta annetun lain kumoamisesta 7486

Hallituksen esitys n:o 363
Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 42

23) Ehdotus laiksi Euroopan yhteisön maidon ja maitotuotteiden kiintiöjärjestelmän täytäntöönpanosta ..... „

Hallituksen esitys n:o 361
Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 43

24) Ehdotus laiksi emolehmä- ja uuhipalkkioiden kiintiöistä 7487

Hallituksen esitys n:o 362
Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 44

25) Ehdotukset laiksi asuinhuoneiston vuokrauksesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi ..... „

Hallituksen esitys n:o 304
Ympäristövaliokunnan mietintö n:o 24

Pöydällepanoa varten esitellään:

26) Lakivaliokunnan mietintö n:o 27 hallituksen esityksestä maakaareksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 120).. 7493

27) Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 45 hallituksen esityksestä kiinteistönmuodostamista koskevan lainsäädännön uudistamisesta (HE 227) ..... „

28) Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 32 hallituksen esityksestä laiksi ammattikorkeakouluopinnoista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 319)..... „

Puhetta johtaa toinen varapuhemies Pelttari.

Nimenhuudossa merkitään poissa oleviksi ensimmäinen varapuhemies Paakkinen sekä edustajat Aho E., Backman, Bell von, Björkenheim, Donner, Enestam, Hacklin, Heikkinen, Helle, Hiltunen, Hurskainen, Huuhtanen, Ihamäki, Iivari, Isohookana-Asunmaa, Jaakonsaari, Jansson, Jokiniemi, Jouppila, Järvilahti, Jäätteenmäki, Kaarilahti, Kalli, Kallis, Kanerva, Kauppinen, Kautto, Kemppainen, Kohijoki, Koistinen, Komi, Korva, Koski, Koskinen, Kuittinen, Kääriäinen, Laakkonen, Lahti-Nuuttila, Lahtinen, Laine, Laitinen, Laivoranta, Laukkanen M., Laukkanen V., Laurila, Lehtosaari, Leppänen J., Lipponen, Louvo, Metsämäki, Moilanen, Myller, Mäki-Hakola, Niinistö, Nordman, Norrback, Nyby, Näsi, Pekkarinen, Perho-Santala, Pietikäinen S., Polvi, Polvinen, Pura, Rajamäki, Ranta, Rehn E., Rehn O., Renko, Roos T., Rusanen, Ryynänen, Räty, Rönnholm, Röntynen, Saari, Saario, Sasi, Savolainen, Skinnari, Stenius-Kaukonen, Suhonen, Taina, Toivonen, Turunen, Törnqvist, Vehkaoja, Vihriälä, Viinanen, Vuorensola, Vähäkangas ja Väyrynen.

Nimenhuudon jälkeen ilmoittautuvat edustajat Komi, Nordman, Kaarilahti, Koskinen, Savolainen, Lahti-Nuuttila, Kautto, Leppänen J., Lahtinen, Taina, Moilanen, Enestam, Bell von ja Polvi.

Ilmoitusasiat:

Lomanpyynnöt

Vapautusta eduskuntatyöstä saavat

tästä päivästä virkatehtävien takia edustajat E. Aho, Huuhtanen, Jäätteenmäki, Kanerva, Kääriäinen, Metsämäki, Norrback, Pekkarinen, S. Pietikäinen, Taina ja Viinanen sekä yksityisasioiden takia edustajat Backman, von Bell, Donner, Enestam, Hacklin, Helle, Hiltunen, Jaakonsaari, Jansson, Kalli, Kallis, Koistinen, Korva, Kuittinen, Laakkonen, Laine, Laitinen, Laivoranta, Lehtosaari, Lipponen, Louvo, Moilanen, Mäki-Hakola, Niinistö, Nordman, Nyby, Perho-Santala, Polvinen, Pura, Rajamäki, Ranta, Renko, T. Roos, Räty, Röntynen, Saari, Saario, Sasi, Skinnari, Turunen, Törnqvist, Vehkaoja, Vihriälä ja Vähäkangas,

tästä ja huomisesta päivästä virkatehtävien takia ed. Paakkinen,

tämän kuun 15 päivään virkatehtävien takia edustajat Iivari, Ryynänen, Rönnholm ja Väyrynen,

tämän kuun 16 päivään virkatehtävien takia ed. Myller,

tämän kuun 17 päivään virkatehtävien takia edustajat E. Rehn, O. Rehn ja Stenius-Kaukonen sekä

tämän kuun 18 päivään sairauden takia ed. Kohijoki sekä virkatehtävien takia edustajat Jouppila, Laurila, Rusanen ja Toivonen.

Päiväjärjestyksessä olevat asiat:

1) Ehdotukset laeiksi Suomen Hallitusmuodon sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (ylimpien valtioelinten valtaoikeudet)

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 285
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 16

Toinen varapuhemies: Toisessa käsittelyssä päätetyt lakiehdotukset voidaan nyt hyväksyä tai hylätä. Ensin sallitaan keskustelu asiasta kokonaisuudessaan. Sen kuluessa on esitettävä kaikki asiassa tehtävät ehdotukset. Sen jälkeen päätetään kolmannessa käsittelyssä lakiehdotuksista.

Toisessa käsittelyssä päätetyt neljä lakiehdotusta muodostavat yhden kokonaisuuden ja en-

simmäisestä ja toisesta lakiehdotuksesta on päätettävä perustuslain säätämisjärjestyksessä.

Ensimmäinen ja toinen lakiehdotus voidaan nyt, jollei muuta ehdotusta tehdä, äänten enemmistöllä hyväksyä jätettäviksi lepäämään ensimmäisiin vaalien jäljestä pidettäviin varsinaisiin valtiopäiviin tai hylätä. Jos ensimmäinen ja toinen lakiehdotus hyväksytään jätettäviksi lepäämään yli vaalien, katsotaan lakiehdotusten keskinäisen sidonnaisuuden vuoksi samalla tehdyksi vastaava päätös toisessa käsittelyssä hyväksyttyjen kolmannen ja neljännen lakiehdotuksen osalta. Jos ensimmäinen ja toinen lakiehdotus hylätään, katsotaan myös kolmas ja neljäs lakiehdotus hylätyiksi.

Menettelytapa hyväksytään.

Keskustelu:

Ed. P a a s i o : Arvoisa puhemies! Kysymys pääministerin valinnasta ja sen uudesta järjestelmästä on tämän valtiosäännön osauudistuksen kenties ja varmastikin keskustelluin ja aivan varmasti kiistellyin osa.

Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä on ollut sitä mieltä, että se malli, jonka hallituksen esitys sisältää, että eduskunta äänestäen valitsisi pääministerin, ei käytännössä kuitenkaan muodostuisi sellaiseksi, että se edistää sen enempää parlamentarismia kuin demokratiaakaan. Perustelen, arvoisa puhemies, lyhyesti näitä näkemyksiä, joita julkisuudessa käydyissä keskusteluissa ei kovinkaan paljon ole valotettu eräistä yrityksistä huolimatta. Keskustelu onkin saanut eräänlaisen juupas — eipäs -keskustelun luonteen sillä tavoin, että jos on sitä mieltä kuin hallitus, on eduskunnan vallan lisäämisen kannalla, jos on sitä mieltä kuin sosialidemokraatit ovat olleet, on presidentin vallan lisäämisen kannalla (Ed. Zyskowicz: Säilyttämisen!) — vaikkapa säilyttämisenkin — ja sitten käydään juupas — eipäs-keskustelua siitä, kuka on tässä suhteessa parempi parlamentaarikko.

On myös sanottu, että hallituksen esitys sillä perusteella, että se antaa eduskunnalle uusia tehtäviä ja siirtää pääministerin valintaa eduskunnalle, olisi parlamentaarisempi kuin se menettely, jota me olemme esittäneet, nimittäin se, että tasavallan presidentti normaalin ja hyväksi koetun presidentinkierroksen jälkeen ehdottaa yhtä henkilöä tasavallan pääministeriksi ja eduskunta välittömästi luottamuslauseen antamalla valtuuttaa asianomaisen muodostamaan hallituksen taikka luottamuslauseen epäämällä ilmoittaa, että pääministerikandidaatti ei eduskuntaa tyydytä.

Kun kuitenkin parlamentarismi järjestelmänä tarkoittaa hyvin yksinkertaisesti sitä, että hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta, väitän, että sosialidemokraattien esitys, jossa eduskunta saa tuoreeltaan juuri tuosta luottamuksesta äänestää, on vähintään yhtä parlamentaarinen, mielestäni parlamentarismin hengen kannalta ehjempi kuin hallituksen esitys. Parlamentarismin logiikka, se että on olemassa eduskunnan enemmistöä nauttiva hallitus, johtaa siihen, että eduskuntaa onkin parlamentarismin kannalta käsiteltävä kahtena eikä yhtenä elementtinä. Eduskunta ei ole monoliittinen elementti samalla tavoin kuin tasavallan presidentti on. Tasavallan presidentti on aina keskenään yksimielinen valtioelin, eduskunta ei juuri milloinkaan, ja tähän logiikkaan kuuluu se, että on hallitus ja hallituspuolueet ja oppositio ja oppositiopuolueet. Hallituksen esitys itseasiassa edustaakin valtiosääntöjuridista yritystä selittää parlamentarismia ilman puolueitten roolia.

Väittäisin, että hallituksen esitys on hyvin pinnallinen. On katsottu, että kun sanan "presidentti" tilalle kirjoitetaan sana "eduskunta", niin järjestelmä automaattisesti parlamentarisoituu. Näin ei tietenkään ole, vaan meillä on järjestelmä, jossa valtion päämiehellä on tietty hallituksen muodostamisessa prosessin käynnistävä rooli, joka on toiminut hyvin. Huomautan siitä, että tämä prosessi, joka alkaa niin sanotulla presidentinkierroksella, jolla puhemiestä ja eduskuntaryhmien edustajia kuullaan ja jonka puitteissa muodostetaan käsitys siitä, millainen enemmistöhallitus maahan olisi muodostettavissa, ei ole valtiosääntöön kirjoitettu, vaan se on aikojen kuluessa muodostunut ja hyväksi havaittu, mutta kun sitä on niin monta kertaa noudatettu, niin siitä on muodostunut valtiosäännön omainen menettely, joka on toiminut ja jota on prosessina kunnioitettu ikään kuin perustuslain kirjainta. Se on siis ollut maan ja valtion tapa, josta on muodostunut, niin kuin monessa muussakin maassa, perustuslaillinen käytäntö tällä tavalla.

Hallituksen esityksen eräänä heikkoutena on se, että se ei tuo tilalle mitään uutta proseduuria. Palaan tähän asiaan hetken kuluttua sen asian valossa, mitä perustuslakivaliokunnan mietinnössä on. Tässä yhteydessä voidaan todeta, että ei tämä ole sillä tavoin ikään kuin painopisteen siirtämistä, että pääministerin nimittäminen siirrettäisiin presidentiltä eduskunnalle, koska ei

presidentti erikseen pääministeriä nimitä vaan hallituksen sen henkilön ehdotuksesta, jolle hän on hallituksen muodostamisen antanut ja joka siinä vielä on sitten onnistunutkin. Tähän tulisi nyt sosialidemokraattien ehdotuksen mukaan se parlamentarismia lisäävä piirre, että eduskunta tuoreeltaan äänestäisi pääministeriehdokkaan luottamuksesta.

Kun kysytään, millä tavoin tämä uusi järjestelmä sallisi sellaisen hyväksi havaitun kierroksen, joka presidentinkierros tähän asti on ollut, niin voitaisiin kysyä, että kun eduskuntaryhmät nyt käyvät presidentin puheilla, niin käyvätkö eduskuntaryhmät sitten eduskunnan puheilla ja miten tämä asia sitten käytännössä järjestetään. Tässä on puhuttu myös siitä, että tämä toimisi ikään kuin puhemiehen vaali tässä salissa ja viitattu siihen, että tämän tyyppisestä vaalistahan meillä on kokemusta. Totean vain, että puhemiehen vaalissa meillä on rajoitettu määrä ehdokkaita, 200 kansanedustajaa, jolloin on hyvin helppo todeta, onko sen ja sen nimistä kansanedustajaa vai eikö ole. (Ed. Tuomioja: Myös oikeusasiamies valitaan samalla tavalla!) Periaatteessa pääministerin valinnassa meillä on 4 miljoonaa ehdokasta, koska meidän ei tarvitse valita pääministeriksi kansanedustajaa. — On puhuttu, että eduskunnan oikeusasiamiehen vaali on juuri tällainen, jossa menetellään näin, mutta näiden asioiden perustuslaillinen mittasuhde-ero on tietysti niin valtava, että niitä ei voida rinnastaa.

Herra puhemies! Perustuslakivaliokunnan mietinnön perusteluihin tuli tietääkseni verraten myöhään se esitys, että presidentin roolin ikään kuin tässä kierroksessa perisi se ryhmä, joka on saanut eniten kansanedustajia, siis eduskunnan suurin ryhmä. Tämä tuo varsin problemaattisen tilanteen ensinnäkin siitä syystä, että suurin ryhmä ainakin jonkin mittaisella todennäköisyydellä on asianosainen. Sillä on syvä intressi asiassa, henkilökohtainen intressi vielä ryhmän johdolla saattaa olla, intressejä, joita presidentillä siihen mittaan ei ole. Sitten voidaan todeta, että tämä ei ole sitova määräys sen takia, että se on vain valiokunnan mietinnössä. Se, että valiokunnan mietintö jotain sanoo, ei perusta sellaista käytäntöä, jota presidentin kierros meillä tähän asti on edustanut.

Sitten viittaan myöskin siihen, ettei tässä talossa suurimman ryhmän käsite ole ollut kovin selvä. Palautan tässä mieleen sen kaltaisen elementin kuin keskustan valtuuskunta, ottaakseni vain yhden esimerkin. Onko joku kuullut tämän vaalikauden aikana keskustan valtuuskunnassa yhtään mitään? (Eduskunnasta: Yhden kerran!) — Minä en ole kuullut, mutta jos joku on harvinaisuuksien keräilijä, niin on saattanut kerran kuulla. Tämä johtuu siitä, että keskustan valtuuskunta aikanaan muodostettiin yksinomaan sitä tarkoitusta silmällä pitäen, että keskustan ryhmät, miten niitä milloinkin määritellään, yhdessä olisivat isompia kuin sosialidemokraatit ja sen vuoksi olisivat oikeutettuja sen tyyppiseen parlamentaariseen rooliin, joka suurimmalla ryhmällä on ollut.

Mutta nyt kun keskustan ryhmä yksinään on isompi kuin SDP:n ryhmä, vaikka ei se kyllä tässä salissa oikein hyvin tällä hetkellä hahmotu, niin nyt ei tarvita mitään keskustan valtuuskuntaa, vaan tämä homma hoituu sitten normaalia parlamentaarista tietä. Mutta kun on jossain määrin mahdollista, että keskustan ryhmä ensi vaalien jälkeen kokoontuvassa parlamentissa on taas pienempi kuin SDP:n ryhmä, niin keskustan valtuuskuntapa pulpahtaa tähän saliin täsmälleen sillä kellon lyömällä, kun valtiopäivät avataan. Viittaan vain siihen, että suurimman ryhmän käsite ei ole riidaton.

Viittaan myöskin siihen, että punamultayhteistyön aikana keskustalla oli suurin hallitusryhmä siitä huolimatta, että se ei ollut suurin eduskuntapuolue. Se väitti edustavansa eduskunnan kaikkia ns. ei-sosialistisia — eikö ollutkin mielenkiintoinen nimitys — siis myös ei-kepulaisia puolueita. Mutta ei asianomaisilta puolueilta, joita edustettiin, mitään kysytty, edustettiin vain. Mutta tällä taas viittaan siihen, ettei tässä talossa ole koskaan ollut erityisen riidatonta se, mikä on parlamentaarisen voiman kannalta mitattuna suurin ryhmä.

Hallituksen esityksen hyvin suuri ongelma, herra puhemies, sosialidemokraattien mielestä on se, että sellaiset puolueet, joiden ei ajatellakaan tulevan hallitukseen, voivat kenties ratkaisevastikin vaikuttaa siihen, kuka on pääministeri. (Ed. Ukkola: Onko se väärin?) — Ehdottomasti se on väärin. Tämän mahdollisuuttakin voitaisiin käyttää painostuskeinona neuvotteluissa ja kiinnitän taas huomiota siihen, että ns. keskustan valtuuskunnassa oli sekä hallituksessa että oppositiossa istuvia puolueita.

Voisi syntyä tilanne, en väitä, että se on kovin todennäköistä, mutta joissakin poliittisissa oloissa se on mahdollista, jossa pääministeri valitaan erilaisella enemmistöllä kuin se enemmistö, jolla hallitusta aiotaan pitää pystyssä. Minkälaista sekavuutta tämä parlamentaarisen käytännön yhteydessä aiheuttaa ja minkälaisia pelimahdolli-

suuksia tämä sekä muodostamisvaiheessa että jatkossa aiheuttaa, on verraten helppo niilläkin aamuilla kuvitella, joita minulla tässä talossa on. Tämä olisi parlamentarismin kannalta hyvin ongelmallista. Joka tapauksessa tällä prosessilla on se ominaisuus, että se merkittävästi pitkittäisi sitä käsittelyä, joka hallituksen muodostamisessa on, kun meillä nyt on ehdoton tarve se, että uusi hallitus aikaisempaa selvästi nopeammin saadaan muodostettua.

On väitetty tässä yhteydessä eräänä perustana, että presidentillä olisi pelimahdollisuus ja että hän ikään kuin ohjaisi, on puhuttu mm. manuaalisesta ohjailusta mihinkään tietysti erityisesti viittaamatta, että hän nimittää pääministerin vastoin eduskunnan tahtoa. Tämä ajatuskin on tietysti aivan absurdi sen takia, että jos eduskunnan enemmistö ei tahdo, niin ei kukaan voi istua tämän tasavallan pääministerinä, ei päivää eikä tuntiakaan.

Esimerkkinä tässä on käytetty, arvoisa puhemies, Holkerin hallituksen muodostamista, jolloin sanottiin, että kansan ja eduskunnan enemmistön tahdon mukaisesti presidentti Koivisto junaili, manuili pääministerin, jota kukaan itse asiassa ei pääministeriksi halunnut. (Ed. Tennilä: Ei ainakaan enää haluaisi!) — Siitä olen kyllä samaa mieltä ed. Tennilän kanssa, mutta se on toinen juttu. — Mutta kun tämä sama hallitus vähintään yhtä monta kertaa kuin nyt istuvakin hallitus sai eduskunnan enemmistöllä ilmoituksen, että pääministeri on sille mieleinen, niin tuolta väitteeltä putoaa tietysti pohja pois.

Siinähän ei ollut kysymys ollenkaan itse asiassa presidentin pelistä vaan siitä, että kassakaappiosapuolet eivät alussakaan luottaneet toisiinsa. Kun ensin katsottiin mahdollisuutta sosialidemokraattien ja kokoomuksen varaan muodostuvasta hallituksesta, niin kokoomus ei luottanut keskustaan niin paljon, että se olisi uskaltanut siinä vaiheessa sanoa, että anteeksi vain, mutta me olemme muodostamassa nyt vähän erilaista hallitusta, koska se oli varma siitä, että keskusta sitten kuitenkin neuvotellessaan SDP:n kanssa vetää välistä ja heidät pettää. Näin ei tietenkään olisi tapahtunut, mutta näin epäiltiin.

Tästä seuraa sitten se, mikä on myös tämän asian käsittelyn kannalta hyvin olennaista, että tämä "kassakaappihallitus" olisikin rakentunut enemmän keskinäisen epäluottamuksen kuin eduskunnan luottamuksen varaan. Se prosessi itsessään oli todistus siitä, että kun tällaisten sopimusten varaan uudessa systeemissä hallituksen muodostaminen ainakin jollakin todennäköisyydellä tulisi rakentumaan, keskinäinen epäluottamus onkin jäytämässä alusta saakka sen tyyppistä hallitusyhteistyötä.

Herra puhemies! Voisin jatkaa hyvinkin pitkään, mutta kun yritän jollakin tavoin pitää vielä kauden loppuun saakka ainakin herrasmiehen maineen, niin kun havaitsen varttitunnin kuluneen, voisin todeta lyhyesti, että ... (Ed. Vähänäkki: Antakaa mennä ed. Väyrysen mallin vain!) — Ed. Vähänäkki ehdottaa täysin kohtuuttomia. — Voisin todeta, että valtion päämiehelle on minusta luonteva tehtävä se, että hän sysää liikkeelle, saatuaan tietyn käsityksen asiasta, hallituksen muodostamisprosessin ja tässä mielessä sitä myös ohjaa. Ei hän voi tehdä sitä eduskunnan tahdon vastaisesti nimenomaan sen takia, että meidän hallituksemme, valtioneuvostomme, asema perustuu parlamentaariseen luottamukseen.

Voidaan sanoa, että presidentti Kekkosen aikana meillä vallitsivat monella tavalla parlamentarismia kaventavat erityisolosuhteet, kutsutaan niitä nyt sitten yleisiksi syiksi tai miksi muuksi hyvänsä, joiden perusteella ei pidä mitata sitä valtiollista tilannetta joka meillä tällä hetkellä ja nyt nähtävissä olevassa tulevaisuudessa on.

Arvoisa puhemies! Olen sitä mieltä, että tätä menetelmää ei myöskään ensi vaalien jälkeen pitäisi hyväksyä ja että tämän tyyppiset hyvin syvälliset valtiosääntömuutokset pitäisi kokonaisuuden kannalta hallitummin katsoa. Ehdotan, että hallituksen esitykseen sisältyvät lakiehdotukset hylätään. Vaikka tiedän, että perustuslakivaliokunta ei ole esittänyt, että ne julistettaisiin kiireellisiksi, ehdotan varmuudeksi vuoksi, että niitä ei julistettaisi myöskään kiireellisiksi.

Edustajat Komi, Nordman, Kaarilahti, Koskinen, Savolainen ja Lahti-Nuuttila merkitään läsnä oleviksi.

Ed. Zyskowicz (vastauspuheenvuoro): Arvoisa herra puhemies! Ed. Paasiota oli mielenkiintoista ja hauskakin kuulla, kuten yleensä. Hän osaa esittää asiat värikkäästi ja mielenkiintoisella tavalla. Mutta mihinkään ei päästä siitä, että tässä oli julkinen selittely sen johdosta, että SDP on luopumassa siitä pitkästä linjastaan, johon on vuosikymmeniä sisältynyt sen kaltaisten valtiosääntöuudistusten ajaminen, joilla vahvistetaan eduskunnan asemaa suhteessa tasavallan presidenttiin.

En halua, ed. Paasio, teoretisoida sitä, mikä on parlamentarismia ja mikä ei, mutta siitä kai voinemme olla yhtä mieltä, että sen kaltaiset valtiosääntöuudistukset vahvistavat valtiosääntömme parlamentaarisia piirteitä, eli niitä piirteitä, jotka nojaavat ja korostavat eduskunnan roolia. Selittelyssä ed. Paasio otti keinoksi erilaisten kauhukuvien tai pöpöjen maalaamisen seinälle sen varalta, että mikäli pääministerin valintamenettely näin uudistettaisiin, mihin kaikkeen sekamelskaan se johtaisikaan.

Ed. Paasio, kun nykyinen hallitusmuoto vuonna 1919 säädettiin, ei siellä ollut mitään vakiintunutta käytäntöä presidentin kierroksineen sun muineen, vaan ne syntyivät käytännön kautta. Aivan vastaavasti on uskottava, että mikäli nyt säädetään ehdotettu tapa pääministerin valinnasta, niin käytännön kautta syntyy sen kaltaisia parlamentaarisia menettelytapoja, joita noudattaen nämä asiat saadaan helposti ja järkevästi ratkaistuksi. En ymmärrä sellaista epäluottamusta eduskuntaa kohtaan, mitä ed. Paasion puheenvuoro edusti, jossa eräällä tavoin lähtökohtana oli, että eduskunta ei kykene luomaan tämän kaltaisia järkeviä menettelytapoja.

Kaiken kaikkiaan sosialidemokraattien tekemä hylkäysesitys on hämmentävä. Pitää vain vedota teihin, että tukisitte presidentti Ahtisaarta, jonka tukeminen tuntuu olevan nykyisin teidän valtiosääntöpolitiikkanne keskeinen ydin, tukisitte häntä tässä asiassa tukemalla hänen antaman esityksen hyväksymistä.

Ed. T e n n i l ä (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Vasemmisto on yli 90 vuotta pyrkinyt eduskunnan aseman vahvistamiseen. Kun sosialidemokraattinen puolue nyt estää pääministerin valinnan siirtämisen eduskunnalle, niin kyse on ahtaasta valtapolitiikasta. Te haluatte saada oman mooseksenne johtamaan korpeen vietyä kansaa, ja tässä saavat sitten periaatteet väistyä, saa väistyä se, että eduskunnan asema vahvistuu, minkä pitäisi olla ainakin kansanedustajien lähtökohtana kaikkien meidän.

Ed. S-L. A n t t i l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Itsekin yhdyn ed. Zyskowiczin tavoin siihen, että oli varsin mielenkiintoista kuunnella ed. Paasion perustelujen hakemista. Totta kai aina löytyy erilaisia esimerkkejä. Tähänhän pätee se sanonta, että politiikassa ja rakkaudessa kaikki on mahdollista.

Olen ed. Tennilän tavoin todella hyvin pettynyt siihen, että tässä eduskunnassa ei kyetty valtiosääntöuudistusta viemään lepäämään yksimielisesti tai sitten hyväksymään. SDP:n äskeinen ehdotus merkitsee käytännössä sitä, että esitys kaatuu. On erittäin valitettavaa, että se kanta, joka SDP:llä vielä vajaa vuosi sitten oli, on nyt saanut täydellisen takinkäännöksen. Siihen eivät kyllä riitä ne perustelut, mitä ed. Paasio äsken puhujakorokkeelta esitti. Olisi ollut paljon rehellisempää kertoa avoimesti, että kysymyksessä on valtapolitiikka ja valtapoliittisista syistä me emme ole valmiita parlamentarismia vahvistamaan. Erittäin valitettavaa!

Ed. U k k o l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Kyllä ymmärtää, että sosialidemokraateilla on hankala paikka ja vaatii varmasti selityksiä selitysten perään, minkä vuoksi on pitänyt muuttaa kantaansa näin lyhyessä ajassa. En ymmärtänyt ed. Paasion puheenvuorossa sitä, miten hän tietyllä tavalla halveksi eduskuntaa ja sen kykyä valita keskuudestaan pääministeri. Olisiko se nyt niin kamala asia ja niin väärin, jos pääministeriä olisivat kannattamassa ja hänen valintaansa tukemassa myös tulevan opposition kansanedustajat. Minusta tämä on ihmeellinen käsitys demokratiasta ja kansanvallasta.

Toki pelkona on, kyllä ed. Paasio sen varsin selkeästi toi puheessaan esiin, että voi olla todella mahdollista, ettei tulekaan vaalien voittajasta välttämättä pääministeriä eikä vältämättä suurimmasta puolueesta. Kiistatta enemmistöparlamentarismi ja vaalijärjestelmä johtavat siihen, että eduskunta tietyllä tavalla blokkiutuu kahteen ryhmään, mikä minun mielestäni ei ole sinänsä paha asia.

On totta, että vuoden 1987 vaalien yhteydessä oli kassakaappisopimus. Toivottavasti sellaista sopimusta ei ole nyt tehty sinipunapuolueitten kesken. Sitä minä vain pelkään, että on tehty. Ymmärrän sen, että SDP tällä hetkellä on hyvin epäluuloinen. Se ei luota kehenkään muuhun kuin omaan presidenttiinsä.

Ed. A l a - N i s s i l ä (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Todellakin työväenliikkeen eräisiin parhaisiin perinteisiin on kuulunut parlamentarismin korostaminen jopa aikanaan niin, että lähdettiin siitä, että tasavallan presidenttikin pitäisi valita eduskunnassa, jotta hänen asemansa ei korostuisi liikaa parlamentaarisiin voimiin nähden. Nyt ed. Paasion tyylikäs takki kääntyy niin, että saumat paukkuvat tässä asiassa, ja koko puolueenkin. Luulen, että tässä perimmäisenä pelkona on todellakin konjunktuureihin

perustuva valtapolitiikka, pelko siitä, että eduskunta valitseekin parhaan henkilön pääministeriksi seuraavien vaalien jälkeen. Se alkaa muuten A-kirjaimella eikä ole oma nimeni kuitenkaan tällä kertaa vielä, ed. Paasio.

Toinen huomautus, minkä haluan tehdä, on, että kyllähän ennen Holkerin hallituksen perustamista Suomessa oli selkeä poliittinen tahto perustaa ei-sosialistinen hallitus. Oli tahto myös muuttaa talouspolitiikkaa, tuotannollista toimintaa, yritystoimintaa suosivaan suuntaan, mutta lopputulos oli toinen ja talouspolitiikka oli toinen. Sen takia me olemme näissä vaikeuksissa hyvin pitkälle, ed. Paasio.

Ed. Koskinen (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Ed. Zyskowiczista lähtien muutkin ovat väittäneet, että sosialidemokraatit olisivat luopumassa eduskunnan aseman vahvistamisesta keskeisenä valtioelimenä. Tästähän ei ole kysymys. Me olemme kaikessa olennaisessa, mikä liittyy eduskunnan lainsäädäntövallan käyttöön, olleet hyvin yksimielisiä, mutta olemme halunneet jättää presidentille selkeän roolin toimintakykyisen hallituksen muodostamisessa ja samoin ulkopolitiikan johtajana. Tässä taas keskusta ja kokoomus ovat vaihtaneet suuntaa 180 astetta ihan muutaman vuoden sisällä. Meidän linjamme on ollut tässä suhteessa hyvin johdonmukainen ja kestää myös parlamentarismin vahvistamisessa ihan ilman selittelyjä.

Vääristely, jota edellisissä vastauspuheenvuoroissa on harjoitettu, on jo niin silmiinpistävää, että tuskin se kansalaisten tajunnassa läpi menee. Jos katsotaan esimerkiksi kansalaisten mielipiteitä, sielläkin pidetään selvänä, että presidentille täytyy jättää rooli juuri näissä kahdessa kohdassa, toimeenpanovallan käyttäjänä eli valtioneuvoston nimittämisessä ja toisaalta ulkopolitiikan johtamisessa suhteellisen itsenäiset valtaoikeudet. Tällä linjalla me tulemme jatkossakin toiminaan ja toivomme, että se saavuttaisi vähän laveamman ymmärryksen tässä salissa.

Ed. Vähänäkki (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Vaikka ed. Paasio erinomaisessa puheenvuorossaan varoitteli eipäs-juupas-keskustelusta, niin eräät vastauspuheenvuorot antoivat aihetta, että myös toiselta reunalta tätä asiaa lähestytään kuin enemmistössä niissä.

Täällä on todettu, että SDP olisi muka takinkääntäjä, ed. Zyskowicz lähti siinä asiassa liikkeelle, ja että me olisimme panneet vanhat periaatteemme romukoppaan. Siellä puolella ei muisteta sitä, että presidentin valintatapa on oleellisesti muuttunut. Presidentin valintajärjestelmä on demokratisoitunut, ja kun kansa pääsi valitsemaan ensimmäisen kerran valitsijamiessuhmurointien jälkeen suoraan presidentin, niin olisi aika erikoista, jos tässä vaiheessa ja hätäisesti lähdettäisiin näitä perustuslain pykäliä muuttamaan.

Sosialidemokraatit eivät suinkaan ole parlamentarisoimisperiaatteitaan heittäneet romukoppaan, ja aiomme varmasti jatkossa pitkällä sihdillä rauhassa ja hätäilemättä tehdä parlamentarismin kehittämiseksi tarpeellisia muutoksia. Sitä ei voi olla kokoomuksesta ja myös kepusta toteamatta, että siellä nimenomaan vanhat periaatteet on heitetty. Vanha kuningaspuolue kokoomus etunenässään ed. Zyskowicz on haudannut aatteellisten esi-isiensä ajatukset ja on niin neekeriä, niin neekeriä eli niin demokraatteja ja parlamentaarikkoja, että oikein ihmetyttää.

Ed. Paasio (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Zyskowiczille vakuutan, että yritän pitää seuraavalla kerralla vähän ikävämmän esityksen, että hän tulisi kiinnittäneeksi huomiota siihen, mitä minä sanoin.

En ole sitä mieltä, että eduskunnan valtaa ei pitäisi lisätä, mutta olen sitä mieltä, että tämä esitys ei sitä tee. Luulen, niin kuin eräissä aikaisemmissakin debateissa ed. Zyskowiczin kanssa, että meidän koulutustaustamme saattaa johtaa meidät vähän erilaisiin asioihin. Juristina ed. Zyskowicz katsoo eduskuntaa valtiosääntöjuridisena valtioelimenä, mutta kun se tältä kannalta katsoen on myös puolueitten toimintafoorumi, niin minusta eduskunnan arvon mukaista ei ole virittää tähän saliin ja tähän taloon ja näihin puitteisiin sen kaltaista näytelmää, joka siitä välttämättä seuraisi. Viittasin siihen, ettemme puhu aivan ilman kokemustakaan.

Ed. Ala-Nissilä puhui, että oli päätetty muodostaa ns. ei-sosialistinen hallitus. Miksei muodostettu? Sen takia, että osapuolet eivät luottaneet toisiinsa.

Mitä ed. Ukkolan puheenvuoroon tulee, hän sanoi, että me emme muuta teekään kuin tuemme omaa presidenttiämme Martti Ahtisaarta. Ed. Zyskowicz väitti, että me olemme tyystin lopettaneet tämän tukemisen. Voisi ehdottaa, että jokin yhtenäisyys tässäkin voisi sieltäkin päin olla.

Lopuksi, herra puhemies, kun puhutaan, että tämä on valtapolitiikkaa, olkoon se meistä kaukana, että tässä salissa kukaan valtaa hamuaa. Emme me tietenkään kukaan valtaa halua täällä

käyttää. En voi sanoa kristittynä ihmisenä, että varjelkoon, mutta sanon, että voi hyvä tavaton!

Ed. Louekoski (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Minun huomiotani kiinnittää näissä puheenvuoroissa, joita oikealta reunalta on tullut, se opettajamainen sävy, jossa meille sosialidemokraateille kerrotaan, kuinka me emme ole huomanneet, että takki on kääntynyt. Ei se tässä asiassa miksikään ole kääntynyt. Te olette erehtyneet. Se suuri käännös, mikä tapahtui sosialidemokraattien suhtautumisessa valtioelinten vaalitapaan, tapahtui silloin, kun me asetuimme tasavallan presidentin suoran vaalin kannalle. Se on muuten tapahtuma, suoraan vaaliin siirtyminen, joka on eniten ylimpien valtaelinten suhteita muuttanut. Mielestäni tässä kysymyksessä on ratkaisevaa se, kuinka suhtaudutaan tasavallan presidentin ja pääministerin yhteistyösuhteeseen sekä teoriassa että käytännössä.

Ed. S-L. Anttila sanoi, että politiikassa ja rakkaudessa kaikki on sallittua ja sitä paitsi mahdollista. En epäile ed. S-L. Anttilan asiantuntemusta näissä asioissa, mutta jos me pysymme valtioelinten suhteissa, niin siinä olen hyvän yhteistyön kannalla. Sellainen asetelma, jota te ajatte, edustajat S-L. Anttila, Zyskowicz ja kumppanit, antaa mahdollisuuden vakavasti rikkoa tämän yhteistyösuhteen. Se on minusta kaikkein vakavin asia, mistä nyt on kysymys. Ed. Zyskowicz, pään puistelu on aivan tarpeetonta. Näin asia on.

Ed. Aittoniemi (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Minä edustan tässä asiassa erilaista kantaa kuin oma ryhmäni. Siltä pohjalta olen hiukan hämmästynyt eräistä vastauspuheenvuoroista, joissa on annettu ymmärtää, että eduskunta tai valitsijamiehet pystyisivät valitsemaan maahan paremman presidentin kuin kansa suoralla kansanäänestyksellä ja että tästä syystä tasavallan presidentin valtaoikeuksia pitäisi vähentää, kun hänet on kansa suoralla kansanvaalilla valinnut. Näin ei ole ihan suoraan sanottu, mutta vähän tuntuisi tältä.

Mielestäni tasavallan presidentin valtaoikeuksia ei pitäisi kaventaa sisäpolitiikassa lainkaan, koska talossa täytyy olla isäntä. Talossa täytyy olla tietynasteinen varamies, joka on tietynlainen hengitysreikä siinä vaiheessa, jos esimerkiksi sisäpolitiikka jumiutuu sillä tavalla, että eteenpäin ei asioissa päästä.

Eri asia oli tietysti Euroopan unionin edustuskysymys, koska Euroopan poliittinen tilanne ja päätöksentekojärjestelmä on sellainen, että siellä edustaa tietysti valtioneuvoston pääministeri ja hän on linkkinä eduskunnan ja sikäläisen päätöksenteon välillä. Olin siinä vaiheessa sitä mieltä, että nimenomaan pääministeri edustaa. Mutta tämä lainsäädäntö, jossa tasavallan presidentiltä pyritään viemään kaikki valtaoikeudet pois, hänestä tehdään tietynlainen marionetti, on mielestäni käsittämätöntä. Tasavallan presidentillä pitää olla ne valtaoikeudet, mitkä ovat tälläkin hetkellä, myös hallituksen muodostamiseen liittyvissä kysymyksissä. Asiat ovat sujuneet ja sujuvat tulevaisuudessakin. Se on eri asia, syntyykö päätöstä, kun eduskunnassa aletaan rähistä pääministerin nimestä ja henkilöstä.

Ed. Zyskowicz (vastauspuheenvuoro): Arvoisa herra puhemies! Ed. Koskinen puheenvuorossaan kiitteli SDP:n johdonmukaisuutta valtiosääntöuudistuksissa. Ed. Koskinen, jos siitä jotakin johdonmukaisuutta pitää hakea, niin kyllä johdonmukaista on ollut lähinnä luopuminen aiemmista kannoista. Esimerkiksi 70-luvulla valtiosääntökomitea oli radikaalisti kaventamassa presidentin valtaoikeuksia. Silloinen presidentti Kekkonen ärähti kerran. Seuraavassa puoluevaltuuskunnan kokouksessa SDP käänsi täydellisesti takkinsa silloisessa valtiosääntöuudistuksessa. Tämän kaltaista johdonmukaisuutta tässä suhteessa kyllä on tapahtunut.

Ed. Vähänäkille toteaisin ensinnäkin, että kaikki ovat nyt niin moosesta, niin moosesta. Mutta mitä tähän kuningaspuolueeseen tulee, niin, ed. Vähänäkki, voin myöntää, että kokoomus on muuttanut kantansa. Me emme enää kannata emmekä ole vuosikymmeniin kannattaneet kuningasta tähän maahan.

Toivoisin, että tämä SDP:n, SMP:n ja ed. Aittoniemen uuskuninkaallisuus ei myöskään saisi jalansijaa tässä maassa. Tasavallan presidentin vaalitapamuutoksista tähän saakka on vallinnut konsensus siinä, että kun suora kansanvaali on omiaan korostamaan presidentin auktoriteettia, niin tilanteen tasapainottamiseksi samanaikaisesti uudistettaisiin valtiosääntöä siten, että parlamentaariset piirteet korostuvat. Nyt ed. Vähänäkki ottaa täysin vastakkaisen kannan lähtien ilmeisesti siitä, että kun presidentin vaalitapa on suora kansanvaali, niin siitä pitäisi seurata se, että presidentin valtaoikeuksia entisestään lisätään tai niitä ei ainakaan vähennetä. Yllätykseksi olin ymmärtävinäni, että ed. Louekoski oli suunnilleen samanlaisilla linjoilla.

Mitä tulee ed. Paasion mainitsemaan presidentti Ahtisaaren tukemiseen, niin totesin, että kun SDP:n valtiosääntölinjana näyttää olevan presidentti Ahtisaaren näkemysten tukeminen, niin tässä tilanteessa se edellyttäisi tämän hallituksen esityksen tukemista, koska tämä on presidentti Ahtisaaren antama esitys.

Ed. Kekkonen (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Käyttääkseni ed. Ben Zyskowiczin sanoja jostakin aikaisemmasta yhteydestä, niin Mooses on Mooses, mutta bisnes on bisnes.

Sanoisin yleensäkin porvarilliselle puolelle, että luulkaa vähemmän ja tietäkää enemmän ja yrittäkää nyt edes vähän tietää siitä, mitkä ovat sosialidemokraattien kannat tässä asiassa. (Ed. Zyskowicz: Se on aika vaikeaa!) — Se on jo monella suulla tässäkin keskustelussa kerrottu, ja toivoisin, että se vihdoinkin menisi perille.

Yleisesti ottaen valtiosääntökysymyksiä on nyt käsitelty niin taajaan ja muutoksia tehty niin paljon, että minusta on erinomaisen hyvä asia — otan tämän yhtenä lisäyksenä siihen kaikkeen, mitä täällä meidän taholtamme on sanottu — ja tärkeätä, että me vedämme nyt hiukan henkeä. Aivan niin kuin ed. Zyskowicz hyvin tietää, valtiosääntöä ei muuteta henkilöiden takia eikä yhden vaalikauden takia, vaan valtiosääntöä tehdään seuraaviksi vuosiksi, kenties seuraaviksi vuosikymmeniksi; en tohdi sentään sanoa, että seuraaviksi vuosisadoiksi, mutta edellinen kesti miltei sata vuotta ja pärjäsimme sillä valtiosäännöllä varsin hyvin. Se on ollut mukautuvaa lajia, ja sitä on voitu soveltaa niin sodan kuin rauhankin oloissa.

Herra puhemies! Tähän loppuun sanoisin, että jos tässä takin kääntelemisistä puhutaan, niin kyllä kai ne saumat ratkeilevat sillä puolella salia aivan eri tavalla kuin täällä. Me olemme pitäneet linjamme koko ajan.

Ed. Tuomioja (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Olen pahoillani siitä, että tämä käsittely on nyt saamassa tällaisen lopun, koska olisin pitänyt hyvin arvokkaana sitä, että tämä osa valtiosääntöuudistusta olisi todella voitu viedä tässäkin eduskunnassa sillä tavoin eteenpäin, että seuraava eduskunta olisi sen voinut vahvistaa.

Vähän ihmettelen sitä, että toistaiseksi on puhuttu vain yhdestä asiasta: pääministerin nimittämisestä. En pidä hallituksen esitystä tältä osin hyvänä, ja ne erilaiset kompromissiesitykset, joita sosialidemokraattien taholta on pyritty tähän keskusteluun tuomaan, olisivat antaneet paremman pohjan. Näyttää siltä, että tässä on politiikka voittanut, koska tiedän, että yksityisesti hallituspuolueidenkin taholta olisi ollut enemmänkin valmiutta etsiä yhteistyötä, yhteistä pohjaa tässä asiassa.

Mutta tärkeimpänä tässä uudistuksessa pidän sitä, että eduskunta on tarkistanut hallituksen esitystä niin, että parlamentarismin eräs ydinkohta tulee toteutumaan sillä tavoin, että lakiesitysten antaminen eduskunnalle on yksiselitteisesti hallituksen kannan mukaisesti tapahtuvaa. Minusta tämä olisi sellainen uudistus, joka olisi syytä saattaa varsin nopeasti voimaan. Jos nyt tässä ei päästä yksimielisyyteen muista syistä johtuen, niin toivon, että seuraavissa hallitusneuvotteluissa päästäisiin nopeasti eteenpäin niin, että tältä osin sellainen valtiosääntöuudistuksen peruslinja, jonka takana sosialidemokraatit ovat koko ajan olleet ja ovat edelleenkin, voitaisiin saada nopeasti eteenpäin.

Ed. Ukkola (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. Kekkoselta ratkeaa saumat sen takia, että selkein esimerkki muutoksesta on se, että Nikulan toimikunnan mietintö oli yksimielinen ja Nikulan toimikunnan esitykseen tämä esitys täällä perustuu. — Ei sen enempää takin kääntämisestä, koska takki on käännetty jo monta kertaa.

Mutta syy, minkä vuoksi pyysin puheenvuoroa, oli se, että ed. Louekoski, joka oli silloin oikeusministerinä, kun annettiin presidentin vaalitapaa koskeva valtiosäännön muutos, oli aivan oikeassa sanoessaan, että silloin nimenomaan tapahtui kaikkein tärkein muutos valtasuhteissa. Presidentin valta suhteessa eduskuntaan ja suhteessa valtioneuvostoon kasvoi nimenomaan suorassa vaalitavassa. Silloin kun tätä asiaa käsiteltiin eduskunnassa, eduskunnan tahtona ja kantana oli, että suoran vaalitavan seurauksena ja sen takia presidentin valtaoikeuksia ryhdytään kaventamaan. Tämä on nimenomaan tähän eduskunnan tahtoon perustuva asia, ei sen enempää eikä sen kummempaa.

Olen hyvin hämmästynyt, että sosialidemokraatit omassa valtapoliittisessa laskelmoinnissaan eivät halunneet eivätkä pysty viemään tätä asiaa kiireellisenä läpi, koska minä olin aivan varma tuntien tämän politiikan ja nähtyäni sen sisältäpäin, että tämä ei mene koskaan läpi. Sen verran kieroa tämä peli on. Vuonna 99 on seuraavat eduskuntavaalit ja vuonna 2000 presidentin

vaalit. Kuka kuvittelee, että sosialidemokraatit, ahne valtapuolue, ikänä luopuu niistä asemista, joita sillä tällä hetkellä on?

Ed. T e n n i l ä (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Sosialidemokraatit harjoittavat selkeästi ahdasta valtapolitiikkaa, jopa henkilöpolitiikkaa. Nyt halutaan se oma Mooses vuorenvarmasti tulevaksi pääministeriksi, kun on sosialidemokraattinen presidentti, joka hänet nimittää. (Ed. Kekkonen: Älkää viitsikö!) Tässä sivuutetaan se suuri periaate, joka meillä aina on ollut: eduskunnan aseman vahvistaminen. Tällaista tilaisuutta ei usein tule, ja se tässä on se todella hankala kysymys.

Ed. Vähänäkki sanoi, ettei ole romukoppaan heitetty eduskunnan aseman vahvistamista. Se on siirretty vain siihen aikaan, jolloin tilanne vasemmiston kannalta on varmasti hyvin ongelmallinen ja epäsuotuista. Sitten ei saada läpi enää tällaisia tavoitteita, mitä täällä on pitempään jo yhdessä ajettu, vuosikymmeniä, eli eduskunnan aseman vahvistamista. Silloinhan näitä ratkaisuja pitää tehdä, kun niihin on mahdollisuus, ja nyt siihen olisi mahdollisuus, mutta nyt te yllättäen kaadattekin tämän ison ratkaisun eli eduskunnan aseman vahvistamisen.

Ed. Louekosken puheenvuorosta totean sen, että kun presidentin asema on vahvistunut, täytyyhän tulla tasapainottavia toimia, eduskunnan asemaa vahvistavia toimia. Muutoinhan tämän eduskunnan asemaksi tulee se, ettei tällä ole mitään virkaa.

Ed. K o s k i n e n (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Tässä menee jo ritarilegendat ja raamatunhistoria sekaisin, kun ikään kuin Sancho Panza ja Don Quijote edustajat Ukkola ja Tennilä hyökkäävät Moosesta vastaan, kun missään vaiheessa ei ole esilläkään ollut se vaihtoehto, että tätä uudistusta olisi kiireellisenä viety. (Ed. Tennilä: Esitätte hylättäväksi!) Hyvin laajan yksimielisyyden vallitessa perustuslakivaliokunnassa on todettu, että tämä valtaoikeuksia koskeva muutos viedään normaalissa perustuslain säätämisjärjestyksessä kahdessa eduskunnassa. Sen sisällöstäkin, hyvin suuresta osasta, on yksimielisyys, kuten on tässä korostettu.

Ainoastaan pääministerin valintaa koskeva erimielisyys on johtamassa hylkäysehdotukseen. Kun siihen ei ole haluttu löytää laajaa kompromissitukea saavaa muotoilua, joudumme tässä vaiheessa olemaan koko ehdotuksen hylkäämisen kannalla. Toivomme, että se laaja yksimielisyys löytyy vaalien jälkeen, jos esimerkiksi edustajat Zyskowicz ja S-L. Anttila voivat silloin kiihkottomammin suhtautua asiaan.

Ed. Zyskowicz meni tosiasioiden vääristelyssään 90- ja 80-lukua vielä pidemmälle, 70-luvulle saakka. Valtiosääntöuudistus tuolloinhan ei suinkaan tyrehtynyt siihen, että sosialidemokraatit olisivat muuttaneet kantaansa. Keskusta lähti loittonemaan kuultuaan presidentti Kekkosen kannanotot, ja kaiken aikaa kokoomus ja suurin osa keskustaa olivat kokonaan esimerkiksi määräenemmistövaatimusten muuttamista vastaan, mikä toteutui presidentti Koiviston kaudella, jolloinka ylipäänsäkin parlamentarisointikehitys lähti liikkeelle sosialidemokraattien perinteisen linjan mukaisesti.

Vasta 80-luvun lopulla sekä kokoomus että keskusta ovat jossakin määrin kääntyneet länsimaisen normaaliparlamentarismin kannalle. Siihen nähden presidentin roolissa tapahtuneet muutokset niin vaalitavan kuin presidentin tehtävien osalta ovat huomattavasti pienempi asia. Toivoisin, että tosiaan siinäkin vähän pidempää historiallista sihtiä käytettäisiin.

Ed. Z y s k o w i c z (vastauspuheenvuoro): Arvoisa herra puhemies! Käytettyjen puheenvuorojen johdosta vielä pari näkökohtaa.

Ed. Vähänäkki jossakin vaiheessa viittasi siihen, että tässä hätäisesti uudistetaan valtiosääntöä. Olisin korostanut samaa kuin joku toinen täällä aikaisemmin: Esillä olevat uudistukset ja muutokset perustuvat komiteatyöhön, joka on tapahtunut hyvin laajan yksituumaisuuden vallitessa, ja nämä uudistukset on aloitettu kauan ennen kuin presidentti Martti Ahtisaaren ehdokkuudesta presidentin virkaan edes oli tietoa. Sen vuoksi tässä keskustelussa ja ennen kaikkea osin muualla esiin tullut väite siitä, että nämä uudistukset olisivat lähteneet liikkeelle, jotta presidentti Ahtisaaren valtaa voitaisiin kaventaa, on tietysti täysin perusteeton näkemys.

Mitä tulee kokoomuksen linjoihin, ed. Koskisen äskeisessä puheenvuorossa oli tältä osin hyvin paljon oikeata asiaa. On totta, että kokoomus on tultaessa 80-luvulle tarkistanut valtiosääntönäkemyksiään parlamentaariseen suuntaan. Esimerkiksi siinä vaiheessa kun sovittiin presidentin vaalitapauudistuksesta, oltiin laidasta laitaan tässä salissa ymmärtääkseni yksituumaisia siitä, että se edellyttää samalla tasapainottavana elementtinä presidentin valtapoliittisten oikeuksien kaventamista.

Mitä ed. Koskisen puheenvuoroon tulee, se mitä sanoin 70-luvusta ja valtiosääntöuudistuksesta, pitää täsmälleen paikkansa. Ed. Koskinen voi tarkistaa asian vaikkapa ed. Tuomiojalta, joka tunnetusti harrastaa kotimaan poliittista historiaa. En väittänyt, että valtiosääntöuudistus tyrehtyi sosialidemokraattien takinkääntöön, vaan väitin, että sosialidemokraattien komiteassa edustama kanta muuttui hetkessä, kun silloinen presidentti Kekkonen otti uuden kannan tähän asiaan. (Ed. Kekkonen: Ei pidä paikkaansa!) — Pitää paikkansa. Tämä on tarkistettavissa mistä tahansa historiankirjoista.

Ed. N i k u l a : Arvoisa puhemies! Keskustelussa valtiosääntöuudistusta on tarkasteltu tähän mennessä hyvin pitkälle valtapoliittisena asiana, niin kuin yleensä Suomessa: uudistuksesta keskustelu menee sen muistelemiseksi, mitä kukin on joskus aikaisemmin tehnyt ja kokenut.

Puhemies! Kun olen ollut valmistelussa mukana, yritän aluksi vähän selvittää, mikä tässä on ollut valtio-opillinen tai valtio-oikeudellinen tausta. (Ed. Tuomioja: Vähän muistellen!) — Muistelen en suinkaan henkilökohtaisia kokemuksia vaan valmistelua. — Palautan mieleen valtiosäännön perusrakenteen, joka lähtee siitä, että eduskunta on ylin valtioelin siitä syystä, että eduskunta edustaa Suomen kansaa, jolle valtiovalta Suomessa kuuluu. Mutta eduskunta on 200-jäseninen, monista erilaisista ryhmistä ja 200 yksilöstä koostuva toimielin. Sille voidaan antaa valtiotehtäviä vain aika perusteellisesti harkiten. Tiedetään, että eduskunnalle ei yhtään kirjettäkään voida lähettää, ellei siitä ole perustuslaissa pykälää.

Eduskunnan keskeinen poliittinen tehtävä on muodostaa hallitus ja valvoa hallituksen toimintaa. Se on eduskunnan institutionaalinen ja poliittinen tehtävä. Eduskunnan työn kaksijakoisuus näkyy tässä talossakin niin, että kaksi ylintä kerrosta ovat poliittisen toimeliaisuuden kerroksia, ja sitten tullaan valiokuntakerroksiin ja täysistuntokerroksiin, joissa tapahtuu tämän instituution toiminta. Näiden kahden asian yhdistäminen on tietysti aina ongelmallista, mutta valtiosääntöuudistuksessa valitettavasti siinä on onnistuttava.

Joskus valtio-oppineet väittävät, että kunnollista valtiosääntöuudistusta ei saada aikaan ilman kapinaa tai sotaa. Näinhän meilläkin tietysti historiallinen kokemus osoittaa. Nämä keskustelut, joita itse asiassa 70-luvulta lähtien on käyty Suomen valtiosäännön uudistamisesta, osoittavat, miten hankalaa uudistusten valmistelu on, koska aina sitten viime vaiheessa poliittiset ryhmät joutuvat miettimään paitsi valtio-opillisia asioita myös omia tulevaisuuden näkökulmiaan ja tulevaisuudenkuvien muuttumista tässä muutoksen myötä.

Arvoisa puhemies! Eduskunnan poliittisesti tärkein tehtävä on siis, toistan sen, muodostaa hallitus, valvoa sen toimintaa ja tarvittaessa vaihtaa se hallitus. Työn sisältönä on, niin kuin hyvin tiedetään, lakien hyväksyminen ja talousarviosta päättäminen, mutta se seuraa siitä, että eduskunta ensin onnistuu hallituksen asettamisessa.

Tasavallan presidentin valtiosääntöinen rooli Suomessa on pitää huoli siitä, että tämä parlamentaarinen prosessi etenee. Se on näkynyt tasavallan presidentin kaikkein järeimpänä valtaoikeutena, joka on eduskunnan hajotus. Sitä on tässä maassa käytetty. Sitä käytti jo Venäjän tsaari, jolle se aikaisemmin kuului. Sitä ovat tasavallan presidentit käyttäneet aika usein. Tässä suhteessahan tapahtui merkittävä parlamentarisointi presidentti Koiviston aikana, kun eduskunnan hajotus kytkettiin pääministerin aloitteeseen.

On monia maita, joissa eduskunta hajotetaan automaattisesti, jos se ei kykene muodostamaan hallitusta. Tämä olisi varmasti meilläkin, kun Perustuslaki 2000 -projektia jatketaan, harkitsemisen arvoinen asia. Mutta meillä siis tasavallan presidentti varmistaa valtaoikeuksillaan, että parlamentaarinen prosessi etenee. Jos eduskunta epäonnistuu hallituksen valvonnassa — periaatteessa, ei enää käytännössä niinkään selvästi — tasavallan presidentillä on eduskunnan hajottamisvalta. Totean, että se on totaalinen kansan mielipiteeseen vetoamisen oikeus, joka kuuluu parlamentaariseen järjestelmään.

Tässä alun perin hallituksen esittämässä hallituksenmuodostamiskonstruktiossa tasavallan presidentin hajotusvalta tuli korvattavaksi sillä tavalla, että jos eduskunta epäonnistuu hallituksen muodostamisessa, asia siirtyy tasavallan presidentin yksinomaiseen toimivaltaan. Kolme kertaa eduskunta hallituksen esityksen mukaan olisi voinut äänestää pääministeristä. Jos hallitusta ei synny, ei enemmistö- eikä vähemmistöhallitusta — säännökset jättävät mahdollisuuden myös vähemmistöhallituksen muodostamiseen eduskunnan päätöksellä — tasavallan presidentti olisi nimittänyt hallituksen.

Tämän ajattelun pohjana on tietysti se, että vaalien tuloksen pitää määrätä hallituspohja hy-

vin pitkälle. Tässä suhteessa voidaan sanoa, että meillä on aika tuskallisiakin kokemuksia sodanjälkeisistä hallituksista. Ei niin etteikö enemmistöhallitusta olisi aina saatu muodostetuksi, eivät ne sitten kyllä aina vallassa jaksaneet olla ja hajosivat. Mutta että vaaleissa selvästi voiton korjannut iso poliittinen ryhmä jää hallituksen ulkopuolelle, lähinnä tietysti kokoomus mutta myös 50-luvulla sosialidemokraatit. Muistan kyllä hyvin sen vuoden 66 vaalit, kun sosialidemokraatit pystyivät murtautumaan poliittisesta paitsiostaan.

Nämä ovat niitä tausta-ajatuksia ja poliittista argumentaatiota tämän valtio-opillisen rakenteen lisäksi, mikä lähtee siitä, että eduskunta saadessaan toimivallan hallituksen muodostamiseen myös käyttää sitä niin, että vaalien tulos näkyy hallituspohjassa. Politiikan suunta muuttuu, jos äänestäjät vaaleissa ovat jakaneet äänensä uudella tavalla suhteessa vanhaan eduskuntaan. Eduskuntaan tulee uusi enemmistö tai uudenlaiset enemmistöt, ja heidän velvollisuutenaan on ottaa maan asiat hoitoonsa. Käyttää sitä valtakirjaa, jonka ihmiset heille ovat antaneet.

Suomessahan ongelmana on se, että hallitukseen harvoin saadaan pelkkiä voittajia. Niin on tässä hallituksessa: siellä on viime vaalien suurin voittaja mutta myös tappion kärsineitä ryhmiä tai ainakin vaaleissa jotakuinkin paikallaan polkeneita. Näin ilmeisesti tulee jatkossakin olemaan. Kun nähdään seuraava hallitus, niin siellä on suuria voittoja keränneitä, mutta selvästikin myös tappion kärsineitä. Tämä tietysti luo tähän hallituksen muodostamiseen jännitettä ja ennalta arvaamattomuutta, mitä ongelmaa sosialidemokraattien puheenvuorot tietysti kuvastavat.

Jos katsotaan tätä sosialidemokraattien tekemää ehdotusta ja hallituksen esitystä, huomataan, että siinä oikeastaan todellakaan ei ole kovin suurta eroa tai ainakaan laajaa eroa. Hallitus ehdottaa, että eduskunta nimeäisi pääministerin suhteellisen vapaasti ohjautuneen poliittisen prosessin jälkeen. Tämä saattaa nyt sitten olla ongelma. Sosialidemokraatit lähtevät siitä, että tasavallan presidentin kirjeellä, saman tapaisella kirjelmällä, jolla tänne ilmoitetaan vastauksia saapuneen kirjallisiin kysymyksiin, ilmoitetaan sitten tässä kaikkien puhemiehen muidenkin ilmoitusten joukossa, että pääministeriksi tasavallan presidentti ehdottaa henkilöä nimeltä N. N. Varmasti näin se pitäisi kirjoittaa sitten perustuslakiin.

Tämä on siis todella se ero. Sosialidemokraatit lähtevät siitä, että eduskunta valitsee tasavallan presidentin. Voidaan tietysti kysyä, mitä se eduskunta tekee, joka saa tällaisen sanoman. Mitä sitä ennen on tapahtunut? Itse asiassa sitä ennen on tapahtunut kaikki se, mitä tapahtuisi, jos hallituksen esitys hyväksyttäisiin. Eduskunta kokoontuu, valitsee itselleen puhemiehet, aletaan käydä poliittisten ryhmien kesken neuvotteluja tulevasta hallituksesta. Tähän prosessiin aivan luontevasti liittyy se, että tasavallan presidenttiä koko ajan informoidaan, vaikkapa jokainen eduskuntaryhmä ensin, koska presidentillä on tämä viimekätinen hallituksen nimittämisoikeus. Kyllä hänen pitää tietää koko prosessin kulku ja hyvin tarkkaan. (Ed. S-L. Anttila: Eihän tämä sitä estä!)

Minä olen tässä, arvoisa puhemies, jo aikaisemmin sanonut, että se suomalaisten poliitikkojen rakastama tilaisuus, jossa tasavallan presidentin linnan portailla huolestuneina tiedotusvälineille kerrotaan, mistä hallituksen muodostamisessa on kysymys, se säilyisi, vaikka hallituksen esitys hyväksyttäisiin. Se pitäisi säilyttää juuri sen takia, että presidentti voi seurata tätä prosessia.

Mutta ongelmana on juuri se, että kun presidentin ehdokkaasta täällä äänestetään, ehdokas voi olla vaalit voittaneelle ryhmälle äärettömän ongelmallinen. Esimerkiksi se ei ole sen ryhmän puheenjohtaja, jonka nimissä, persoonassa ja naamataulussa vaalit on voitettu, vaan ehkä hänen pahin kilpailijansa. Tietysti myös presidentinvaaliasetelmat vuonna 1999—2000 voivat tähän tuoda ongelmia. Silloin on myös niin, että oppositioon jäävät ryhmät äänestäessään presidentin ehdokasta vastaan ikään kuin äänestävät presidenttiä vastaan. He eivät ilmoittaudu oppositioon suhteessa joihinkin toisiin eduskuntaryhmiin, vaan he ilmoittautuvat oppositioon suhteessa tasavallan presidentin nimeämään henkilöön. Eikä tämä ole tavallaan hallituksen muodostamiseen olennaisesti liittyvä asia, ja siitä voi tietysti olla kaikennäköisiä seuraamuksia näiden ryhmien ja tasavallan presidentin välillä.

Arvoisa puhemies! Meillä on oikeastaan kaksi merkittävää valtioelintä: eduskunta ja tasavallan presidentti, joille näiden uudistusten, jos ne nyt sitten hyväksytään, jälkeenkin jää selvästi itsenäistä päätösvaltaa ja toimintavaltaa. Tässä valtiosääntöuudistuksessa on pyritty säilyttämään se rakennelma, joka on meillä vanha perinne. Siinä luodaan säännökset ja menettelytavat, joilla välttämättömästi tasavallan presidentin ja eduskunnan välillä säilyy työyhteys, toiminnallinen yhteys, jolloin ei toimita toisistaan riippu-

matta. Tässä mielessä se, että eduskunta nimeää pääministerin, joka sitten esittää tasavallan presidentille ministerit nimitettäväksi, varmistaa, että eduskunnan vaikutusmahdollisuus tasavallan presidentin lähimpiin työtovereihin säilyy tuntuvana. Toisaalta tasavallan presidentin eduskunnan hajotusoikeus varmistaa sen, että eduskunta muistaa koko ajan sen, että tänne ei ole tultu pysyvästi, vaan ankarana velvollisuutena on käyttää sitä korkeinta valtiovaltaa, joka kansalaisille kuuluu.

Sosialidemokraatit ehdottivat perustuslakivaliokunnassa pääministerin valinnasta kompromissia, johon valitettavasti ainakin omalta osaltani joudun toteamaan, että se on pitkähkö askel taaksepäin. Ehdotushan kuului, että: "Pääministerin valitsemiseksi tasavallan presidentin tulee puhemiestä ja kaikkia eduskuntaryhmiä kuultuaan nimetä pääministeriehdokas ja ilmoittaa tästä eduskunnalle." Jos tähän menettelyyn olisi haluttu saada sellaista selkeyttä, jota säännöksestä nyt puuttuu, tietysti se olisi voitu kääntää toisin päin, että "puhemiehen tulee tasavallan presidentin kanssa neuvoteltuaan ja kaikkia eduskuntaryhmiä kuultuaan tehdä tämä ehdotus pääministerin nimeksi".

Säännökset, jos hallituksen esitys hyväksytään, jäävät mahdollisiksi ja käyttökelpoisiksi. On vain lähdetty siitä, että perustuslaissa ei tarvitse kirjoittaa kaikkia menettelytapoja, vaan niitä osataan täällä käyttää omankin harkinnan mukaan. Perustuslain tehtävänä on määritellä eri toimielinten toimivallat ja antaa vastaus mahdollisiin konfliktitilanteisiin, jotka voivat olla hyvinkin harvinaisia. Tosin tämä eduskuntakausi on kyllä pyyhkinyt pölyt useimmista semmoisistakin valtiopäiväjärjestyksen ja hallitusmuodon säännöksistä, joita ei kukaan ehkä niitä kirjoitettaessa uskonut, että niitä koskaan joudutaan käyttämään.

Arvoisa puhemies! Tässä on noin pääpiirteissään hallituksen esityksen sisältö, jonka valmistelu on todella jo lähtenyt 60-luvun valtiosääntöoppineiden kirjoituksista, valtiosääntökomiteasta, jota on viimeistelty eri toimielimissä, ja niin kuin yleensä käy, viime vaiheessa sitten syntyy voimakkaita epäilyksiä. Omasta puolestani olen valmis tämän hallituksen esityksen perustuslakivaliokunnan mietinnön mukaisesti korjattuna hyväksymään ja totean, että se ei liity oikeastaan yhteenkään vallassa olevista instituutioista, niiden henkilöön, ei tasavallan presidenttiin enempää kuin tähän eduskuntaankaan, vaan siinä on pyritty rakentamaan sellainen kokonaisuus, joka varmistaa kansanvallan toteutumisen ylimmän valtiovallan päivittäisissä ja kansalaisten kannalta tietysti tärkeissä muutostilanteissa.

Puhetta on ryhtynyt johtamaan puhemies Uosukainen.

Ed. K e k k o n e n (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Minusta ed. Nikula pohdiskeli tätä asiaa hyvin sivistyneellä tavalla. Aivan erinomaisen suurella ilolla panin merkille sen, että hän käytti esimerkkinä poliittista historiaa, jonka ilmeinen tuntija hän on. Suomessahan kokoomus oli pitkään paitsiossa riippumatta siitä, mitkä olivat vaalien tulokset. Kommunistit vuonna 58 pelattiin syrjään, vaikka puolue oli kiistaton vaalivoittaja. Me sosialidemokraatit muistamme hyvin kipeinä ne vuodet, jolloin me jouduimme olemaan joistakin kummallisista syistä ulkopuolella.

Olen ymmärtänyt, että tämän esityksen henki lähtee siitä, että vaalitulosta on kunnioitettava. Se on minusta erinomaisen suuri ja tärkeä edistysaskel. Mutta heti perään on sanottava, että siihen sisältyy myös omat ongelmansa. Jos vaikkapa ed. Ukkola menestyy vaaleissa niin hyvin, että hänen ryhmänsä käsittää ei vain ed. Ukkolan vaan myös jonkun toisen, hän on siitä vinkkelistä katsottuna suuri vaalivoittaja. Mutta en ole ihan varma, pitäisikö ed. Ukkolasta tehdä sillä perusteella maan pääministeri. (Ed. Tennilä: Eduskuntahan sen päättää!)

Eli tässäkin suhteessa me olemme sellaisten käytäntöjen kanssa tekemisissä, joita ei voi kaikkia kirjoittaa perustuslakiin, aivan niin kuin ed. Nikula täällä erittäin hyvin totesi, vaan on lähdettävä siitä, että perustuslaki on raami, ja käytäntö sanelee ne työskentelytavat, joilla hallitus muodostetaan. Minä tulkitsin tämän puheenvuoron niin, että se puhui, vaikka ed. Nikula kiistää tämän, sen ratkaisun puolesta, jota me olemme täällä ajamassa.

Ed. P a a s i o (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Yhdyn ed. Kekkosen arvioihin ed. Nikulan pohdinnan sivistystasosta. Nimittäin se on aina korkea, ja sitä on miellyttävä kuunnella. Muutaman huomautuksen sen suhteen esittäisin. Hän puhui siitä, että on oltava joustava työyhteys eduskunnan ja tasavallan presidentin välillä. Väittäisin, että kumpikin esitys, sekä hallituksen esitys, johon perustuslakivaliokunta on yhtynyt,

että SDP:n esitys täyttävät tämän ulottuvuuden. Kysymys on vain siitä, että tämä SDP:n malli on toiminnallisesti paljon selkeämpi.

Kiinnitän myöskin huomiota siihen, että on hyvin vaikeaa käydä keskustelua, kun ei ole keskustelukumppaneita, ja myös siihen, että meidän suomalaiseen tapaamme käydä keskustelua kuuluu se, että me emme käy keskustelua itse asioista vaan niistä taka-ajatuksista, joita me katsomme, että meidän kanssamme eri mieltä oleva kumppani omaa meitä vastaan. Ed. Nikulan puheenvuorossa ei lainkaan näitä ollut.

Viittaan vain siihen, että tällä hetkellä suuri ongelmahan on se, että tasavallan presidentin ja eduskunnan välillä ei ole toimivaa yhteyttä, oikeastaan muita kuin valtiopäivien avajaiset ja vaalikauden päättäjäiset. Tämä on suuri ongelma nimenomaan sen takia, että nämä ovat keskeisiä valtioelimiä, joiden välissä valtioneuvosto sitten on toimeenpanevana ja valmistelevana elimenä. Tässä mielessä kannattaisi myöskin harrastaa tiettyä pohdintaa.

Puhemiehen roolista tässä asiassa; Ruotsissahan tällainen on, mutta se toisi puhemiehen meille aivan toisella tavalla poliittiseksi toimijaksi, kuin mitä tähän asti on ollut, ja se sitten taas olisi aivan oman pohdintansa kohde. Silloin ei riittäisi, että me vain vähitellen muodostaisimme käytännön, vaan kyllä se pitäisi lakiin kirjoittaa.

Ed. Kalliomäki: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Paasion ehdotuksia lakiehdotusten hylkäämisestä ja siitä, että niitä ei julisteta kiireellisiksi. Ehdotuksensa ed. Paasio mielestäni myös ansiokkaasti perusteli, joten en puolestani noita perusteluja toista vaan otan hiukan toisen näkökulman valtiosääntökysymykseen tietäen, että se näkökulma varmasti herättää kysymyksiä, ehkä vastaväitteitäkin harvalukuisten eduskunnan jäsenten keskuudessa.

Tarkasteltaessa presidentin valtaoikeuksien historiaa, johon ed. Nikulakin viittasi, on hyvä muistaa, että alunperin tähän maahan haluttiin puhdaslinjaista parlamentarismia, mutta kansalaissota ja jo mainittu kuningashanke itsenäisyytemme alkutaipaleella muuttivat mielet ja tuottivat alkuperäisen tavoitteen sijaan dualistisen järjestelmän, jossa tasavallan presidentillä on merkittävä asema.

Valtaoikeudet muotoutuivat siis silloin eletyn todellisuuden ehdoilla enemmän kuin puhtaan parlamentarismin vaatimalla tavalla. Tämä on ensiarvoisen tärkeätä tiedostaa, sillä mielestäni sen perusteella voimme ymmärtää, miksi valtasuhdemuutokset maamme myöhemmässäkin historiassa ovat olleet varsin vähäisiä. Samalla voimme ymmärtää myös tärkeän perusteen sille, miksi valtasuhteiden ratkaiseva muutos — paino sanalla ratkaiseva — olisi riskialtis siinä ajassa, jossa nyt elämme, mutta saattaa kyllä olla asianmukaista tulevaisuudessa.

Valtiosäännön on siis sen lisäksi, että se vastaa demokratian vaatimuksia, vastattava myös kulloinkin elettävän ajan ja arvioitavissa olevan tulevaisuuden haasteisiin. Maamme itsenäisyyden ajan historia ja valtiosääntömme vähäinen muutostarve tuona aikana ovat osoittaneet, että näin on myös tapahtunut. Valtiosääntö ja sen mukainen poliittinen järjestelmämme ovat syntyhistoriansa valossa jopa odottamattoman hyvin osoittaneet vahvuutta ja toimintakykyä.

Erityisesti toisen maailmansodan jälkeiset ajat osoittivat käytännössä presidentti-instituution käyttökelpoisuuden. Maamme geopoliittinen asema tunnistettiin ja sen merkitys myös ymmärrettiin. Ympärillämme oli kylmän sodan kaksinapainen maailmanjärjestys, jossa turvallisuutta rakennettiin enemmän asevaraiselle valtapolitiikalle kuin yhteiselle edulle ja kansainväliselle yhteistyölle. Tämän todellisuuden keskellä Suomi harjoitti politiikkaa, jossa oli luontevaa uskoa ulkopolitiikan ja osin myös sisäpolitiikan keskeisen toimijan rooli presidentille. Enemmistöparlamentaarisen järjestelmän puuttuessa korostui presidentin valta liikaakin. Hallitukset olivat lyhytikäisiä, pääministerin asema usein heikko ja puhtaasti pääministerin henkilökohtaisista ominaisuuksista tai poliittisesta taustasta riippuvainen.

Näiltä osin viimeaikainen kehitys on onneksi ollut suotuisampaa. Hallitusten keski-ikä on noussut eikä eduskuntaa ole hajotettu kesken vaalikauden. Ahon hallituksen aikana tärkeä syy siihen on ollut valtiosääntömuutos, jolla aloite eduskunnan hajottamisesta on uskottu pääministerille. Mielestäni tämä muutos on vähintään samaa suuruusluokkaa kuin presidentin vaalitavassa tapahtunut muutos. Tämän muutoksen merkittävyyttä valtaoikeuskysymyksessä eivät näytä valtiosääntöoppineetkaan vielä ymmärtäneen, vaikka on mielestäni todennäköistä, että nykyinen hallitus on kyennyt pysymään neljä vuotta vallassa juuri tuon säännöksen olemassaolon vuoksi.

Lyhytikäisten hallitusten aikana tasavallan presidentin sisäpoliittiset valtaoikeudet ovat Kekkosen ajan ylilyönneistä huolimatta osoittaneet tarpeellisuutensa. Maa olisi voinut ajautua

poliittisiin umpiperiin, mikäli sillä ei olisi ollut käyttövaranaan tehokasta presidentti-instituutiota.

Puhemies! Tämän päivän integraatiokehitys ja EU-jäsenyys sen keskeisimpänä ilmentymänä vievät tasavallan presidentin ulko- ja sisäpoliittisia oikeuksia käytännön politiikassa entistä enemmän lomittain ja päällekkäin. Tämän johdosta presidentin ulko- ja sisäpoliittisia valtaoikeuksia ja niihin kohdistuvia muutostarpeita on myös arvioitava entistä painokkaammin kokonaisuutena.

Suomen oloissa poliittisen järjestelmän toimivuuden perustana on keskeisten valtioinstituutioiden hyvä yhteistyö, sitä ei voi kyllin korostaa. Tämä vaatimus on vain vahvistunut ulkopoliittisen ympäristön uudistuessa. Vastikään tässä salissa tekemämme päätökset presidentin ulkopoliittisten valtaoikeuksien osalta korostavat entisestään yhteistyösidosta presidentin ja valtioneuvoston välillä. Henkilötasolla se tarkoittaa mm., että istuvan presidentin ja seuraavan pääministerin on löydettävä yhteinen linja EU:n huippukokousedustusta koskevassa kysymyksessä.

Muun muassa EU-ratkaisusta johtuen poliittisten päätösten sisällöllinen laajuus on kasvanut ja aikataulu tiivistynyt olennaisesti. Kauaskantoisten ratkaisujen tekeminen onnistuneesti toimii vain, mikäli päätöksentekoon osallistuvien tahojen välillä vallitsee sekä lakiin että käytäntöön perustuva luottamus ja yhteistyö. Kaikki ratkaisut, jotka riskeeraavat tämän yhteistyön edellytyksiä, ovat kyseenalaisia sisäpoliittisten valtaoikeuksien kohdalla siinä missä ulkopoliittistenkin.

Puhemies! Mielestäni hallituksen esitys pääministerin valintakysymyksessä on tällainen. Esityksen hyväksyminen vie tasavallan presidentiltä muodollisenkin mahdollisuuden vaikuttaa sen hallituksen muodostamiseen, jonka kanssa hänen on saman valtiosäännön mukaan käytettävä toimeenpano- ja osin lainsäädäntövaltaa. Esityksen hyväksyminen mahdollistaa, kuten ed. Paasio jo aiemmin viittasi, mm. vuoden 1987 vaalien alla tehdyn kassakaappisopimuksen tapaiset parlamentarismia väheksyvät operaatiot. Valtiosääntöä ei tule laatia siten, että se tarjoaa uusia onnistumisen eväitä tuon kaltaisen politiikan teolle.

Esitys on mielestäni huonosti valmisteltu, vaikka valmisteluaikaa piti olla riittävästi siinäkin tapauksessa, että olisi edetty alkuperäisen aikataulutavoitteen mukaisesti. Komitea piti aikataulunsa, mutta hallitus ei ole sitä pitänyt. Nythän aikataulussa myöhästyttiin yli vuodella. Hallituksen esityksessä ja perustuslakivaliokunnan enemmistön kannassa ei ole mielestäni ymmärretty tai haluttu ymmärtää esityksen tosiasiallista merkitystä ja seuraamuksia. Tämä viestinä muun muassa ed. Nikulalle, joka mielestäni yllättävän kapealla juristeriaan vetoavalla pohjalla vertaili hallituksen ja sosialidemokraattien ehdotuksia keskenään.

Puhemies! Minulla ei ole juuri ollut tarvetta, eikä tarjonnan puutteessa mahdollisuuttakaan viitata edustaja Paavo Väyryseen viisauden lähteenä, mutta tässä tapauksessa sekin on aiheellista. Näin siksi, että edustaja Väyrynen joitakin viikkoja sitten — muuten tammikuun 13 päivänä perjantaina — toisti selkeällä ja selityksiä kaipaamattomalla tavalla sosialidemokraattien kannan Ahon hallituksen esitykseen. Näin Väyrynen:

"Suomen valtiosääntö on tietoisesti rakennettu kaksijakoiseksi, dualistiseksi. Tämä korostuu hallituksen muodostamisessa, joka perustuu tasavallan presidentin ja eduskunnan yhteistyöhön. Jos presidentti hallituksen nyt esittämällä tavalla syrjäytetään hallituksen muodostamisesta, murtuvat nämä valtiollisen järjestelmämme perusteet. Hallituksen esityksen toteuttaminen merkitsisi sitä, että Suomessa siirryttäisiin tosiasiassa puhtaaseen parlamentarismiin ilman, että valtioelinten toimivaltaan tehtäisiin tämän mukaisia tarkistuksia. Tämä saattaisi johtaa hyvin vaikeisiin toimivaltakiistoihin eri valtioelinten välillä."

Puhemies! Vaikka Väyrys-kiintiöni tässä täyttyykin, niin olen hänen kanssaan samaa mieltä myös siitä, että parlamentarismin vahvistamisen tulee tapahtua avoimesti ja huolellisen valmistelun jälkeen. Edelleen myös seuraavasta: "Jos juuri nyt on välttämättä jokin muutos tehtävä, olisi viisasta siirtyä järjestelmään, jossa tasavallan presidentti edelleen nimeäisi hallituksen muodostajan, minkä jälkeen eduskunta voisi joko hyväksyä tai hylätä pääministeriehdokkaan."

Paavo Väyrynen kannattaa siis juuri samaa mallia, jota sosialidemokraatit ovat ns. kompromissiehdotuksenaan perustusvaliokunnassa ja mietintöön jättämässään vastalauseessa esittäneet. (Ed. Tennilä: Jospa puhuja on ryhtynyt kannattamaan ed. Väyrystä!) Liekö Väyrynen ihan yksinäinen mies mielipiteineen keskustan eduskuntaryhmässä? — Luulen, ed. Tennilä, että ed. Väyrynen on alkanut kannattaa sosialidemokraatteja, kuten viittasin tuossa. (Ed. Tennilä: Ed. Väyrysellä on ollut tämä linja ennenkin!)

Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän kriittinen kanta pääministerin valintakysymykseen on ollut hallituksen tiedossa jo puolentoista vuoden ajan. Nikulan toimikunnan mietinnöstä antamassamme lausunnossa totesimme suhtautuvamme kriittisesti toimikunnan ehdotukseen pääministerin valintatavasta. Katsoimme jo silloin, että tasavallan presidentin tulisi tehdä eduskunnalle pääministeristä ehdotus, jonka eduskunta joko hyväksyisi tai hylkäisi. Eduskunnan aseman vahvistamiseksi katsoimme mahdolliseksi myös järjestelmän, jossa presidentin nimitettyä pääministerin ja tämän esityksestä muut ministerit hallituksen nimittäminen alistettaisiin välittömästi eduskunnan hyväksyttäväksi. Tämä linjaus siis tehtiin jo puolitoista vuotta sitten. Emme siis ole kääntäneet takkia, emme ole muuttaneet kantaamme tässä asiassa. Se muistutuksena kaikille niille, jotka toista tässä salissa ovat jostakin kummallisesta syystä tai henkilökohtaisista tarkoitusperistä lähtien kertoneet.

Huolimatta kielteisestä suhtautumisestamme presidentin valtaoikeuden täydelliseen poistamiseen pääministerin valinnassa olemme koko ajan olleet valmiita hakemaan toimivaa ratkaisua eri osapuolten käsitysten välillä. Tämän johdosta olemme tehneet edellä mainitun I vastalauseeseen sisältyvän esityksen, jossa tasavallan presidentillä on merkittävä rooli pääministerin valinnassa vaikka lopullisen hyväksynnän suorittaa eduskunta.

Hallituksen taholta ei ole puolestaan ilmennyt minkäänlaista kompromissihalukkuutta, ei minkäänlaista. Hallituksen esityksen huonoa valmistelua on seurannut yhteistyöstä piittaamaton eduskuntakäsittely. Meille on vain todettu useissa ns. neuvotteluissa, että tehän olette yksin mielipiteittenne kanssa, ja sillä siisti.

Hallituksen ja sitä tukevien eduskuntaryhmien suosima törmäyskurssi johtaa tarpeettomaan asetelmaan, johon ison kansallisen ratkaisun teossa ei pitäisi joutua. Kun sosialidemokraatit eivät voi olla puoltamassa hallituksen esityksen kiireellistä lainsäädäntöjärjestystä, siirtyy lopullinen päätöksenteko seuraavalle eduskunnalle. Näin törmäyskurssilla kulkijat valitsevat myös sen ikävän vaihtoehdon, että näin siirtyy ja vaarantuu myös muiden asiakokonaisuuteen liittyvien, lähes kaikkien osapuolten hyvinä pitämien uudistusten voimaan tuleminen. Pesuvesi menee tässä tapauksessa lapsen mukana.

Kaikki varmaan ymmärtävät senkin, että seuraava hallitus koostumuksestaan riippumatta ei voi tulla tämän asian kanssa eduskunnan eteen erimielisenä. Seurauksena on, että valtiosääntöuudistus voi tulla vaalien jälkeen esille turhan hankalana hallitusneuvottelukysymyksenä tilanteessa, jossa hankalia neuvottelukysymyksiä on ilman sitäkin ihan liian kanssa.

Arvoisa puhemies! Ei kuitenkaan niin huonoa, ettei jotakin hyvääkin. Ehkä uudesta hallituksesta ja eduskunnasta kasvaa uusi paremmin valmisteltu esitys lyhyellä ja pitkällä aikavälillä toteutettaviksi uudistuksiksi. Samaan aikaan voi myös Suomen ulko- ja sisäpoliittinen toimintaympäristö kehittyä tavalla, joka antaa nykyistä luotettavamman perspektiivin valtasuhteiden parlamentarisoimisen arvioimiseksi sekä sen jälkeen mahdolliseksi toteuttamiseksi. Silloin tiedämme enemmän EU-jäsenyyden vaikutuksista ja EU:n kehityksestä. Tiedämme, toimiiko Euroopan unioni todella eurooppalaisen yhteistyön ja turvallisuuden moottorina. Ehkä tiedämme myös, muotoutuuko Euroopan turvallisuuden perustaksi demokratia ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä taloudellinen ja sivistyksellinen yhteistyö kaikkien Euroopan kansojen välillä. Tiedämme lopullisesti, onko poliittisen järjestelmämme pohjana enemmistöparlamentarismi, joka antaa toimintaedellytykset vahvalle ja tehokkaasti johdetulle hallitukselle, ja tässä viittaan perusoikeusuudistuksen loppuun saattamiseen.

Jos ja kun voimme vastata myönteisesti mm. näihin kysymyksiin, voimme myös hyvällä omallatunnolla valmistella ja viedä loppuun nyt toteutettujen osauudistusten jatkoksi kokonaisvaltaisen, laajan valtiosäännön uudistustyön.

Ed. Kautto merkitään läsnä olevaksi.

Ed. T e n n i l ä : Rouva puhemies! Kun sosialidemokraattinen puolue nyt täällä eduskunnassa estää pääministerin valinnan siirtämisen eduskunnalle, kysymys on ahtaasta valtapolitiikasta. (Ed. Louekoski: Ei ole!) Ei voi olla mitään muuta lähtökohtaa tälle kannalle kun se, että oma Mooses varmistetaan kansaa johtamaan, kansaa, joka korpeen on viety. Tämä on suuri muutos työväenliikkeen linjassa, sillä vanhan työväenliikkeen päivistä lähtien, vuosisadan alusta lähtien koko työväenliike on ajanut eduskuntakeskeistä valtiorakennetta, sellaista järjestelmää, jossa eduskunnalla on keskeinen asema. Se on ollut työväenliikkeen suurin linja, ja nyt te tämän linjan rikotte. Se on minusta kovin kovin lyhyt-

näköistä, sillä varmasti on niin, että tulee harvoja tilanteita, joissa merkittäviin muutoksiin eduskunnan hyväksi voidaan päästä. Joudutaan ehkäpä odottamaan hyvinkin kauan, kun te nyt olette tämmöisen valtapoliittisen kannan ottaneet ja estätte myönteisen eduskunnan asemaa vahvistavan ratkaisun syntymisen.

Minulle on suuri yllätys, että te olette niin kovalla linjalla, että menette hylkäykseen saakka. Kuvittelin, että sillä lailla edes päästäisiin eteenpäin, että kun muut lähtivät siitä, ettei panna kiireellisenä, niin sitten seuraavassa eduskunnassa katsotaan — ketkä siellä ovatkaan katsomassa — mitä tässä tehdään. Nyt te lähdette jo niin kovalle linjalle, että te hylkäätte uudistuksen kaikkinensa. Valtapolitiikka on valtapolitiikkaa, mutta kyllä periaatteet ovat aina ne, joista pitää lähteä.

Eduskunnan aseman vahvistaminen on tärkeätä siksi, että eduskunnan jäsenet valitsee kansa ja vain tämä talo kuvastelee monipuolisesti ja kaikkinensa Suomen kansaa, sen erilaisia näkemyksiä, sen erilaisia intressejä ja pyrkimyksiä, jotka pitää sovittaa hyväksi kokonaisuudeksi siten, että Suomen etu parhaiten toteutuu. Minä en usko mihinkään muuhun kuin siihen, että se tässä talossa parhaiten onnistuu. Tähän ideaan on työväenliike aina nojannut, että eduskunnan asemaa vahvistetaan. Eduskunnan aseman korostaminen ei ole ollut mikään sattuma vaan syvällisen harkinnan tulos.

Tähän liittyy sekin kysymys, että kun eduskunta valitsee pääministerin, mihin me olemme olleet pyrkimässä ja pyrimme edelleen, pääministerin on kuunneltava eduskuntaa nykyistä enemmän. Ei voi olla kenelläkään sellaista kantaa, että näin ei pitäisi olla, tai saattaa olla, että joillakin on, että pääministerin ei tarvitse kuunnella eduskuntaa, mutta minusta pääministerin pitää kuunnella eduskuntaa. Jo tieto siitä, että valinta tapahtuu tässä salissa, tietysti enemmistön päätöksellä, että eduskunta valitsee pääministerin, vaikuttaa siihen, minkälaiset ovat kandidaatit. Kun eduskunta valitsee pääministerin, niin silloin jo siinä vaiheessa, kun ehdokkaita asetetaan, on pakko ottaa huomioon se, että pääministeri kuuntele eduskuntaa ja haluaa tulla eduskunnan kanssa toimeen. Ei tänne kannata siinä vaiheessa ketään öykkäriä edes esittää valittavaksi, ja se on minusta jo iso kysymys, kun ratkaisuja tehdään siten, että eduskuntaa kuunnellaan. (Ed. Kekkonen: Mitä tarkoittaa öykkäri?) — Kyllä meillä on näyttöjä historiasta, siitä, minkälaisia pääministereitä meillä on ollut, jota eivät ole kerta kaikkiaan vaivautuneet eduskuntaa isommin kuuntelemaan. (Ed. Gustafsson: Anteeksi, keillä?) On ollut pääministereitä, jotka eivät ole edes vaivautuneet täällä käymään. Minä haluan sellaisen systeemin, jossa pääministeri on nöyrä tämän talon suhteen, tietenkin vetäen myös linjaa.

Eduskunnan asemaa tietysti pitää vahvistaa muutoinkin. Pääministeri valitaan vain kerran neljässä vuodessa, se on selvä. Se on yksi ratkaisu, mutta se on tärkeä ratkaisu. (Ed. Louekoski: Voidaan valita vaikka neljä kertaa vuodessa!) — Kerran neljässä vuodessa valitaan pääministeri nykykäytännön mukaan, kun hallitukset ovat olleet pitkäaikaisia.

Mitä hallitusten pitkäaikaisuuteen tulee, jota ed. Kalliomäki kovasti kiitteli, niin eihän se aivan niin yksiselitteinen kysymys ole, että se on pelkästään myönteistä. Jos hallitus epäonnistuu, sen pitää silloin vaihtua. Tätähän meillä ei ole enää tapahtunut kahden viimeisen hallituksen aikana. (Ed. Kalliomäki: Se johtuu siitä, kun otettiin presidentiltä valtaoikeuksia pois!) Tämänkin hallituksen aikana on tullut esimerkiksi se ongelma, että tavallaan tämänkin hallituksen osalta on tapahtunut vaihdos, mutta se on tapahtunut toisella tavalla kuin olisi pitänyt tapahtua. Melkein puolet ministereistä on lähtenyt. (Ed. Kekkonen: Eivätkös nämä ole kaksi eri juttua?) — Eivät ne ihan välttämättä eri juttuja ole, on lähdetty myös karkuun vastuuta. Ajatellaan esimerkiksi asuntoministeriä, joka lopetti Suomesta asuntopolitiikan. Häntä ei saada minkäänlaiseen vastuuseen teoistaan, kun täällä vielä käsitellään hänen alulle panemiaan asioita, kun hän ei ole enää ministerinä. Kun kerran on niin, että mennään pitkäaikaisiin hallituksiin, niin tulee eteen se, että epäonnistuessaankaan hallitus ei muutu, vaan sitä hissun kissun muutellaan ja koetaan puhtaammin kasvoin vaaleihin mennä eri puolueiden toimesta.

Haluaisin vielä todeta sen, millä tavoin eduskunnan asemaa minusta pitäisi vahvistaa. Otan esimerkiksi budjettikäytännön. Onhan kohtuuton tilanne se, että kansanedustajat saavat budjetin käsittelyynsä vasta sitten, kun se on jo tosiasiassa lukkoon lyöty, näin jopa, jos oikein käsitän, hallituspuolueiden eduskuntaryhmien osalta. Minusta pitää mennä siihen käytäntöön, jota jo vähän yriteltiin välillä, että täällä keväällä puhutaan budjetista, vedetään sen suuria linjoja täällä yhdessä ja painopisteet asetetaan eduskunnassa joko selontekokeskustelun muodossa tai tiedonannon pohjalta. (Ed. Kekkonen: Kantaako silloin oppositio vastuun budjetista?) — Mi-

nusta joka tapauksessa tässä maassa tarvitaan kaikki tahot ottamaan sekä kantaa että vastuuta esimerkiksi siitä kriisistä, missä me nyt olemme, että pääsisimme ulos. Kannattaa kuunnella kaikkia, hallitus vetää tietysti linjat sitten lopuksi. Kovin kapealla pohjalla ed. Kekkonen rakentaa maata, jos hän lähtee siitä, että 101 kansanedustajaa päättää kaikesta ja 99 on sivussa neljä vuotta. Ei se tule kestämään. Me olemme jo nähneet, että tällaisilla lähtökohdilla ei ole hyvää seurannut.

Minusta on varsin surullinen se tilanne, että sosialidemokraattinen puolue uhraa suuren periaatteellisen linjan, joka työväenliikkeellä on ollut ja joka meillä edelleen on, eli että eduskunnan asemaa vahvistetaan. Eduskunnaltahan on viety jo valtaa paljon pois. Sitä on vienyt valtiovarainministeriö jo pitkän aikaa, kauan aikaa sitten, ottamalla tavallaan käsiinsä koko talouden johtamisen. Valtaa on viety meiltä pois markkinavoimille, jotka yhä enemmän päättävät vapautuksen, suuren liberalisoinnin jäljiltä asioista. Valtaa on siirretty Euroopan unionille. Mitä tämä talo päättää, jos se ei lopultakin ryhdistäydy ja rupea pitämään kiinni siitä, että eduskunnalla on päätösvalta. Siihen minusta eduskunnan asema jo sinänsä meidät kansanedustajat velvoittaa, että me pidämme kiinni eduskunnan päätösvallasta.

Edustajat J. Leppänen ja Lahtinen merkitään läsnä oleviksi.

Ed. Aittoniemi (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! En voinut olla puuttumatta ed. Tennilän puheenvuoroon, kun hän jälleen vetosi siihen, että eduskunta saa valtansa kansalta. Unohdetaan se, että tasavallan presidentti nykyisin saa suoraan valtansa kansalta, oikeastaan vielä suorempana kuin kansanedustajat eduskuntavaaleissa, joissa on tietynlainen vaalijärjestelmä. Se on se lukumäärä, mikä presidenttiehdokkaalle tulee ja sillä siisti, siinä ei ole mitään pelin mahdollisuutta. Näin ollen nämä perustelut ovat täysin olemattomia. Kansa valitsee presidentin. Miksi emme sitten uskalla antaa valtaa?

On käsittämätöntä, että jos kansa valitsee presidentin ja nyt me rupeamme tasavallan presidentiltä viemään kaiken vallan pois. Tällainenhan on kuin isku vasten kasanvallan kasvoja. Minä en ymmärrä tätä.

Jos eduskunta valitsee pääministerin, siitä tulee tietynlainen hässäkkä. Jos se pystyy valitsemaan pääministerin, ettei siihen tarvitse presidentin puuttua, se olisi sama pääministeri, jonka presidentti hyvin nopeassa tempossa valitsisi pääministeriksi ja sillä siisti. Eduskunta äänestelee täällä muutaman kerran ja sitten pyydetään presidentin apua asiassa, apua sellaiseen tulokseen, joka olisi tapahtunut presidentin toimesta jo ennen eduskunnan sekoilua. Näin menee vain aikaa, kun ei ole erotuomaria, joka sanoo, että näin systeemissä pelataan.

Minä sanon vielä sen, ettei eduskunnalle kannata kovin paljon valtaa haalia. Ei se sitä kuitenkaan käytä, vaikka sitä muodollisesti on. Päätökset tehdään ja valta käytetään etupiirien taholta ihan jossakin muualla kuin tässä salissa, vaikka täällä nyt riehutaan vallankäytön voimassa. Sillä olisi valtaa, muttei eduskunta ole pystynyt sitä koskaan käyttämään.

Ed. Kalliomäki (vastauspuheenvuoro): Puhemies! Jätän ed. Tennilän viittaukset sosialidemokraattien valtapolitiikasta omaan vähäpätöiseen arvoonsa, mutta kiinnitän huomiota ristiriitaan hänen puheessansa. Ymmärsin, että lähtökohta, ed. Tennilä, on kuitenkin se, että presidentin valtaoikeuksia pitää riisua. Toisaalta hän kauhisteli sitä, että nykyisin hallitukset ovat jo liiankin pitkäikäisiä. Välihuudossani jo viittasin siihen, että esimerkiksi Ahon hallituksen kohdalla tämä johtuu nimenomaan merkittävästä valtiosääntömuutoksesta, jolla pääministerille annettiin aloiteoikeus eduskunnan hajoittamisessa. Se oli erittäin voimakas, vahva ratkaisu, jolla otettiin presidentiltä valtaoikeuksia pois käytännössä. Selvyyden vuoksi sanon, että itse kannatin tuota muutosta ja pidän sitä tänä päivänä erittäin hyvänä muutoksena sen tähden, että se vahvistaa parlamentarismia, jonka ydin on siinä, että eduskunta valvoo hallituksen toimintaa ja hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta.

Ed. Kekkonen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Itse asiassa ed. Kalliomäki puuttui jo siihen ristiriitaan, minkä minäkin havaitsin ed. Tennilän puheenvuorosta, joka kyllä oli aikalaista sillisalaattia muutenkin. Minusta se oli hyvin epäparlamentaarinen puheenvuoro. Minusta kaiken sen toiminnan lähtökohtana, mihin me olemme tähdänneet, on se, että vastuusuhteet olisivat selkeät esimerkiksi niin, että hallitus nauttii eduskunnan ja vain eduskunnan luottamusta. Ed. Tennilä toi esille elementtejä, jotka

olivat niitä näitä ja keskenänsä hyvin ristiriitaisia. Kun hän esimerkiksi sanoi, että myös oppositio rupeaisi rakentelemaan budjetteja, se on tietysti kaunis ajatus, mutta parlamentarismissa hallitus kantaa vastuuta ja minusta se vastuu on jakamaton. Ei nyt sotketa kaikkia mahdollisia ajatus- ja oppisuuntia, mitä sadan vuoden aikana on kehitelty ja panna niitä samaan nippuun Suomen eduskunnassa, jonka kuitenkin tulee täyttää tehtäväänsä ja antaa hallitukselle luottamus tai epäluottamus ja sillä selvä.

Mitä tulee siihen, että hallitus ikään kuin on vaihtunut, niin siitä minä olen kyllä ed. Tennilän kanssa samaa mieltä. Arvoisan rouva puhemiehen läsnä ollessakin tohdin tämän sanoa, että minusta hallituksen sisäinen fysionomia ei ole enää senkaltainen kuin se oli silloin, kun sitä valittiin. Tässä suhteessa minusta pitäisi voida olla järjestelmä, jolla voidaan mitata sitä, olemmeko tekemisissä sen saman hallituksen kanssa, joka aikoinaan valittiin, vai jonkin muun siitä huolimatta, että pääministeri pysyy samana.

Ed. Koskinen (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Ed. Tennilä hoki vanhaa päähänpinttymäänsä ja väärää todistusta siitä, että sosialidemokraatit olisivat luopumassa eduskunnan aseman vahvistamisesta ja kääntäneet kelkkansa. Tämä täytyy nyt oikaista ilmeisesti kuudennen kerran. Näin ei ole asia. Kaikessa olennaisessa, mitä valtiosääntömuutokseen sisältyy, sosialidemokraatit ovat kannattaneet lainsäädäntövallan ja budjettivallan selkeämpää kuulumista eduskunnan rooteliin. Eduskunnan asemaa tässä suhteessa on vahvistettu perustuslakivaliokunnan mietinnössä selkeämmin kuin mitä hallituksen esityskään piti sisällään ja nimenomaan sosialidemokraattien toimesta.

Mutta sen yhden kohdan eli hallituksen muodostamisen osalta emme vain hyväksy sellaista mallia, joka ei toimi ja jonka toimivuudesta ei ole minkäänlaisia takeita. Toisaalta voidaan sen osalta kysyä myös, kummassa mallissa on eduskunnan valta suurempi. Meidän esityksemme mukaan eduskunnalla aina olisi lopullinen valinta pääministerin henkilöstä. Sen sijaan hallituksen esityksen ja perustuslakivaliokunnan enemmistön mukaan presidentti valitsisi pääministerin siinä tapauksessa, jos eduskunnasta ei löydy enemmistöä kenenkään ehdokkaan taakse. Ihan noin objektiivisesti arvioiden voidaan sanoa, että sosialidemokraattien malli samalla, kun se säilyttää presidentillä harkintavallan hallituksen muodostamisprosessin käynnistämisessä, turvaa eduskunnalle varmemmin vaikutusmahdollisuuden myös lopullisesti pääministeriä nimitettäessä.

Ed. Tennilä (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Ed. Aittoniemelle totean, että kyllä hänen kansanvaltamallinsa on hyvin erikoinen. Kyllä se on hyvin lähellä sitä, että yksi mies, varmaankin nimenomaan mies arvaten ed. Aittoniemen ajattelutavan, päättää viime kädessä kaikesta. Eduskunta juttelee mutta sitten on se yksi vahva mies, joka kaiken päättää. Minä luulen, että teillä on tämäntyyppinen ajattelutapa. Muuta johtopäätöstä en osaa teidän puheenvuorostanne tehdä. Minä vastustan sellaista ajattelutapaa.

Mitä tulee siihen, miksi hallitus on epäonnistuttuaankin voinut jatkaa, ed. Kalliomäki, niin kyllä Ahon hallituksen piti pystyssä, ei eduskunnan enemmistö niinä kriittisimpinä vaiheina, vaan silloinen tasavallan presidentti, presidentti Koivisto. Kyllä me tämän tosiasian tiedämme. Olisi ollut parempi vaihtaa hallitusta silloin, kun epäonnistuminen oli jo selvä, kuin päästää maa tähän tilaan, josta nouseminen tulee olemaan tuskallisen vaikeata, vaikka saadaan laajakin pohja sitä yrittämään.

Ed. Alho: Arvoisa puhemies! Valtaoikeuksien ensimmäisen käsittelyn yhteydessä käytin perustuslakivaliokunnan puolesta esittelypuheenvuoron, jossa kävin läpi sitä, mitä tässä kokonaisuudessa valiokunnan puolesta on esitetty. Nyt, lain kolmannessa käsittelyssä haluan jonkin verran valottaa sitä, mitä henkilökohtaisesti olen asiasta mieltä ja miten suhtaudun täällä tehtyihin ehdotuksiin.

Täällähän on ehdotettu, että lakikokonaisuutta ei esitettäisi kiireelliseksi ja näin ollen valtaoikeudet säädettäisiin perustuslain mukaisessa säätämisjärjestyksessä, mikä merkitsee sitä, että tuleva hallitus, tässä tapauksessa kun keskustelua on käyty nimenomaan pääministerin valinnasta, tullaan muodostamaan joka tapauksessa nykykäytännön mukaan. Jo valiokuntavaiheessa tuli selväksi, että kukaan ei ole esittämässä lakia kiireelliseksi. Näiltä osin on olemassa laaja yhteisymmärrys koko eduskunnassa siitä, että tämä kokonaisuus käsitellään normaalissa perustuslain säätämisjärjestyksessä. Näin ollen kysymyksenalaiset asiat, ennen kaikkea hallituksen muodostamisen osalta, tulevat ajankohtaisiksi ehkäpä 1999, mikäli nykyinen käytäntö jatkuu, että meillä on pitkäikäisiä hallituksia.

Toisin sanoen lähempänä vuotta 2000 olemme käytännössä tämän kokonaisuuden, pääministerivalinnan esitysten, kanssa tekemisissä eduskunnassa. Tuleva hallitus siis muodostetaan nykykäytännön mukaan, jossa presidentillä on edelleen merkittävä oikeus käynnistää se prosessi, jolla maahan muodostetaan toimintakykyinen hallitus. Olen siis sillä samalla kannalla, että ei esitystä pidäkään käsitellä kiireellisenä vaan nimenomaan normaalissa perustuslain säätämisjärjestyksessä.

Ed. Paasio on myöskin ehdottanut, että tämä kokonaisuus tulisi hylätä. Tämä on mielestäni hyvin pulmallinen ehdotus. Henkilökohtaisesti minun on hyvin vaikea sitä tukea, sillä näen, että tämä kokonaisuus on niin tärkeä koko valtiosäännön uudistamisen linjassa, että sen pitää mennä eteenpäin. Siksi en ole halukas vaarantamaan sen läpimenoa.

Tässä yhteydessä haluan myöskin sanoa jotain sosialidemokraattien kannoista. Olen ollut joskus sosialidemokraattisen puolueen valtiosääntötyöryhmässä puheenjohtajana. Silloin kävimme aika paljon läpi niitä kantoja, joita SDP oli ottanut eri historiallisissa vaiheissa valtiosäännön uudistamiseen. Havaitsimme, että SDP:n kannat olivat vaihdelleet oikeastaan vain yhdessä asiassa, suhtautumisessa presidentin vaalitapaan. Siinä SDP:n kannat ovat olleet kaikkea sitä, mitä tässä on tullut esille. On ollut kantoja, joissa olemme olleet sitä mieltä, että eduskunnan tulisi valita presidentti. Olemme olleet kansanvaalin kannalla. Olemme olleet erilaisten valitsijamiesvaalien kannalla.

Kaikki keskeiset SDP:n valtiosääntökannanotot ovat lähteneet siitä minullekin hyvin tärkeästä periaatteesta, että ensinnäkin kansalaisten suoria vaikutusmahdollisuuksia on lisättävä ja toiseksi parlamentaarista hallitustapaa on vahvistettava. Näistä on löytynyt yhteisymmärrys kaikkina aikoina sosialidemokraattien sisällä eri historiallisissa vaiheissa, joissa poliittiset kulttuurit ovat olleet hyvin erilaisia ja tunnelmatkin varmasti kiihkeitä. Pidänkin tärkeänä, että näitä kahta periaatetta pidetään esillä myöskin silloin, kun arvioidaan suhtautumista tähän valtaoikeusesitykseen.

Kansalaisten suoria vaikutusmahdollisuuksia on lisätty neuvoa-antavan kansanäänestyksen kautta, myöskin siten, että presidentin vaalitavassa kuitenkin myös SDP:n tahdosta omaksuttiin suora presidentinvaalitapa. Siihen liittyi kuitenkin sekä SDP:n taholta että laajemmin koko eduskunnan taholta tärkeä reuna-ehto. Se ehto oli se, että keskeisten valtioelinten tasapaino on säilytettävä ennallaan. Tästä syystä käynnistyi presidentin valtaoikeuksien kaventaminen ja eduskunnan aseman vahvistaminen. Haluttiin, että kahden kansan valitseman instituution, presidentin ja eduskunnan, asema pysyy sellaisena kuin se on ollut tähänkin saakka, että suora presidentin kansanvaali ei muuta eduskunnan asemaa huonommaksi. Tämä oli keskeinen periaate. Tästä periaatteesta on nyt esillä ja käsillä päätettävänä hyvin monia esityksiä, mm. hallituksen esitysten antamiseen liittyvät presidentin valtaoikeudet, asetuksenantoon liittyvät oikeudet, nimitysvaltaan liittyvät oikeudet, myöskin, jos presidentti ei hyväksyisi eduskunnan hyväksymää lainsäädäntöä, veto-oikeuden kaventaminen. Nämä ovat erinomaisen tärkeitä asioita ja vastaavat niitä periaatteita, jotka puolueeni on eri vaiheissa omaksunut. Haluan tukea niiden hyväksymistä myöskin eduskunnassa.

Mielestäni myöskin kansalaisten suorien vaikutusmahdollisuuksien kannalta on äärimmäisen tärkeä tänään vielä ensimmäiseen käsittelyyn tuleva perusoikeusuudistus. On todella hyvin tärkeätä, että kansalaisten taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet saadaan hallitusmuotoon kirjatuksi. Onhan tosiaankin aika paradoksaalista, että paljon puhuttu hyvinvointivaltio on rakennettu aikana, jolloin hallitusmuotomme ei ole tuntenut ihmisten oikeutta asumiseen, toimeentuloon, palveluihin, sukupuolten välistä tasa-arvoa, elämän kunnioittamista tai lasten oikeuksia. Siitä huolimatta poliittinen tahto on halunnut suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa rakentaa, ja nyt ikään kuin jälkijunassa hallitusmuotomme myöskin vihdoin ja viimein tunnustaa nämä ihmisten hyvin tärkeät oikeudet klassisten vapausoikeuksien rinnalla, sellaisten kuin äänioikeuden, oikeuden vapaaseen ilmaisuun, kirjesalaisuuteen jne., jotka on meidän hallitusmuodossamme tunnettu. Tämä on toinen tärkeä asia, joka siis liittyy valtiosäännön uudistamisen kokonaisuuteen. Haluan sen tässä tuoda esille siksi, että mielestäni se tukee kansalaisten asemaa ja sen tunnustamista meidän valtiosäännössämme.

Toisesta periaatteesta, parlamentaarisen hallitustavan vahvistamisen periaatteesta, olen hyvin tärkeänä nähnyt sen, että politiikassa valta- ja vastuusuhteita selkiytetään. Koko 80-luvun poliittinen keskustelu ja kansalaisten tyytymättömyys on jollakin tavalla mielestäni kulminoitunut siihen, että ei oikeastaan ole löytynyt sellaista järjestelmää, jossa olisi voitu nähdä, ketkä ovat

vastuussa kansalaisten kannalta epäoikeudenmukaisiksi koetuista päätöksistä, eikä ole nähty, että vaalien tulos suoraan vaikuttaa siihen, millaista politiikkaa maassa harjoitetaan.

Tulevissa eduskuntavaaleissa on ensimmäistä kertaa aivan aidosti tällainen valintatilanne edessä. Kun eduskunnassa on hyväksytty enemmistödemokratiaan siirtyminen, on mielestäni hyvin tärkeätä viestittää kansalaisille siitä, että tulevissa vaaleissa todellakin nyt ratkaistaan se, millaista politiikkaa halutaan maassa harjoitettavan, ja se on mahdollista yksinkertaisella enemmistöllä toteuttaa. Silloin myöskin se enemmistö, joka sen tekee, on vastuussa kansalaisille tulevissa vaaleissa tekemisistään aivan toisella tavalla kuin tähän saakka.

Enemmistödemokratiaan siirtyminen on hyvin tärkeä myös parlamentaarisen hallitustavan vahvistamisen kannalta. Se korostaa aivan oikealla tavalla poliittisten valintojen merkitystä ja kansalaisten valppauden ja tietoisuuden merkitystä.

Mitä sitten hallitusmuodossa pitäisi olla? Nyt on kysymys hallitusmuodon muutoksesta. Mielestäni hallitusmuodossa tulee olla kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet. Sen pitää olla vastaus jokaiselle suomalaiselle siitä, mitä on olla Suomen kansalainen, mitä on olla suomalainen. Sen tulee vastata niihin kysymyksiin, mitkä ovat keskeiset valtioelimet, mitkä ovat niiden toimivaltasuhteet. Pidänkin hyvin tärkeänä sitä, minkä perustuslakivaliokunta hyväksyi pontena taikka hyvin tärkeänä vaatimuksena, että valtiosäännön uudistamista on jatkettava vuoden 2000 projektin teemalla niin, että ne monet uudistukset, jotka nyt on tehty hallitusmuotoon eri aikoina pienten askelten valitun politiikan linjalla, saavat osansa oikeassa kokonaisuudessa.

On nimittäin aivan totta, että hallitusmuodossa on monia asioita, jotka ovat sisäisesti tällä hetkellä ristiriitaisia, joihin liittyy jännitteitä. Eräs niistä jännitteistä on nimenomaisesti tasavallan presidentin ulkopoliittisiin valtaoikeuksiin ja kansainvälistymiseen liittyvät eduskunnan vaikutusmahdollisuuksien vaatimukset, jotka nyt on ratkaistu eräällä tavalla, ei kuitenkaan vielä ihan tyydyttävällä tavalla. Tämä on vain yksi esimerkki niistä jännitteistä, joita meidän hallitusmuotoomme on tullut tämän osittaisuudistamisen linjan myötä. Pidän kuitenkin tärkeänä sitä, että tämä linja on valittu, koska näin olemme myös saattaneet valtiosäännön sille uudistamisen uralle, jolla vahvistamme länsimaisen demokratian arvoja ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä ja myös poliittisen kulttuurin avoimuuden lisäämistä.

Niin kuin sanoin, minulle henkilökohtaisesti on hyvin vaikeata olla tämän valtaoikeuskokonaisuuden hylkäämisen kannalla siitä syystä, että olen käyttänyt viimeisten vuosien aikana useita kymmeniä, ellei satoja työtunteja toimikunnissa, komiteoissa, valiokunnassa, puolueenkin erilaisissa työryhmissä pohtiakseni valtiosääntöuudistusta, keskeisten valtioelinten tasapainoa, niiden välisiä toimivaltasuhteita. Tämä työ on tietysti ollut omiaan tekemään käsitykseni varsin selkeiksi. Tässä suhteessa näen, että ei kovin paljon ole mahdollisuuksia tehdä kompromisseja periaatteiden välillä.

Muistelen myös lämmöllä SDP:n järjestämää valtiosääntöfoorumia muutama vuosi sitten, jossa käytiin laajaa keskustelua kansalaisten perusoikeuksista, valtaoikeuksista ja myös siitä, miten pääministeri tulisi valita, jolloin myös tuossa keskustelussa SDP:n piirissä kovasti tuettiin eduskunnan mahdollisuuksien vahvistamista pääministerin valinnassa. Voinkin sanoa, että kannat pääministerin valinnassa viime aikoina ovat vaihdelleet. Niissä on esitetty useita erilaisia vaihtoehtoja. Myös niitä käsityksiä on esitetty kannanotoissamme, jotka on yhteisesti hyväksytty ja joissa on tuettu pääministerin valintaa eduskunnassa.

Viime aikoina tähän ei kuitenkaan ryhmän taholta ole haluttu mennä. Siinä on monia sellaisia syitä, jotka tietysti liittyvät ajankohtaiseen tilanteeseen ja myös siihen, että eihän hallituksenkaan esitys eli siis pääministerin valinnan siirtäminen eduskunnalle ole ongelmatonta. Ei nimittäin voi olla mitenkään pois suljettu se, että eduskunta joutuu tapahtuneitten tosiasioitten eteen ja että vaalin tulos ei kuitenkaan merkitse ja tätä kautta se tärkeä periaate, että vaaleilla voidaan vaikuttaa, hämärtyy. Tämä on kaikki mahdollista, koska elävä poliittinen elämä on sellaista, että kaikki on mahdollista.

Mutta kuitenkin mielestäni hallituksen esityksessä, joka on myös nyt valiokunnan kanta, on lähdetty siitä tärkeästä periaatteesta, että pääministerin valinta tukee sitä periaatetta, joka myös sosialidemokraateille on äärettömän tärkeä ja se on: Hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta. Tästä periaatteesta käsin on tehty juuri tämä muutosehdotus. Kun pääministeri valitaan eduskunnassa, korostetaan hallituksen nauttiman luottamuksen merkitystä nimenomaan eduskuntalähtöisesti.

Tämä on myös tärkeä kädenvääntö, joka tapahtui 80-luvun alussa pääministeri Koiviston aikana, jolloin jouduttiin ottamaan kantaa siihen, kumman luottamus on tärkeää hallitukselle: presidentin vai eduskunnan. Silloin asia ratkesi eduskunnan hyväksi. Tätä linjaa ja käytäntöä pitää mielestäni vahvistaa.

Perustuslakivaliokunta on mielestäni kyllä myös monia niitä huolia, jotka aivan aiheellisesti on sosialidemokraattien taholta esitetty, yrittänyt hälventää. Olemme halunneet tehdä valiokunnassa pääministerin valinnasta avoimen ja julkisen, mikä mielestäni voi poissulkea sellaisia kabinettisopimuksia, jotka mitätöisivät kansan tahdon ja vaalien tuloksen merkityksen näkymisen politiikan tekemisessä, arkipäivässä. Tätä pidän hyvin tärkeänä asiana ja olen siitä iloinen, että tämä on voitu tehdä valiokunnassa hyvässä ja laajassa yhteisymmärryksessä.

Valiokunnassa sosialidemokraatit ovat esittäneet kompromissin, joka mielestäni on myös hyvin harkinnanalainen. Se mielestäni myös tulee vastaan samaa periaatetta, jota olen aikaisemmin kuvannut, eli sitä, että eduskunnan luottamus on niin tärkeä asia hallituksen nimittämisvaiheessa, että pääministerin kannatus on mitattava hetimmiten eduskunnassa.

On valitettavaa sinänsä, että näissä keskusteluissa ei ole päästy yhteiseen ymmärrykseen niin, että voisimme nyt kaikki olla sitä mieltä, että tämä uudistus on niin hyvä ja tärkeä, että se pitää viedä eteenpäin kokonaisuutena. Luulen, että tässä ei ole kysymys nyt niin puhdasoppisesta periaatteellisuudesta myöskään porvarillisten puolueiden taholla kuin täällä on haluttu sanoa, vaan kysymys on myös jossain määrin siitä samasta taktikoinnista, josta nyt sosialidemokraatteja on syytetty, jos sellaista nyt kummallakaan osapuolella on.

Arvoisa puhemies! Mielestäni tämä valtaoikeusuudistus on tärkeä eduskunnan tahdonilmaisun seuraus presidentin vaalitavan uudistamisen yhteydessä. Se vahvistaa olennaisella tavalla parlamentaarista hallitustapaa. Se pitäisi viedä kokonaisuutena eteenpäin ja vielä käydä keskusteluja — sehän on mahdollista, vaalitkin ovat tässä välissä — eri poliittisten puolueiden ja järjestelmien sisällä siitä, miten Suomen valtiosääntöä viedään eteenpäin, ja tärkeintä tässä keskustelussa on pitää periaatteet kirkkaina.

Ed. K a l l i o m ä k i (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Ed. Alho viittasi siihen ongelmaan, joka liittyy lakien hylkäämisesitykseen. Totta kai se on olemassa, koska hylkäämällä tämä esitys pääministerin valintatavasta hylätään muutkin mielestämme sinänsä hyväksyttävät esitykset sen mukana.

Mutta on myös niin, että sosialidemokraattien lähtökohta on se, että pääministerin valintaesitys kerta kaikkiaan ei ole hyvä ja se on ylivoimaisesti tärkein tässä lakipaketissa. Siitä kannasta on mentävä selkeä viesti eteenpäin. Uskon myös, että kun näin tehdään, niin jatkokäsittelyssä, esimerkiksi hallitusneuvotteluissa ja seuraavan eduskunnan työssä, valtiosäännön pitkän linjan kehittämisen mahdollisuudet näin paranevat. Silloin myöskin ed. Alhon pitkät työtunnit vuosien saatossa voivat saada aikaan parempia muutoksia kuin tähän saakka on ollut mahdollista.

Ed. T u o m i o j a : Arvoisa puhemies! Parlamentarismissa on mielestäni kaksi tärkeätä periaatetta, joista ensimmäinen on tietenkin se, että hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta, mutta yhtä lailla myös se, että tuon eduskunnan luottamuksen varassa toimivan hallituksen on voitava vastata eduskunnan edessä kaikesta siitä, mitä tasavallassa tapahtuu. Toisin sanoen hallituksella ei voi olla tässä suhteessa sellaisia kilpailevia valtioelimiä, jotka sen vallankäyttömahdollisuuksia lakien puitteissa rajoittaisivat.

Tuon ensimmäisen periaatteen osalta vallitsee kyllä hyvinkin yleinen selkeys, mutta jälkimmäinen on juuri se, jonka vuoksi tähän koko valtiosääntöuudistukseen, jonka tarkoituksena on parlamentarisoida tässä suhteessa presidentin laajoja sisäpoliittisia valtaoikeuksia, on ylipäätänsä ryhdytty. Sen vuoksi pidän nyt käsiteltävänä olevaa esitystä hyvin merkittävänä, että se tässä suhteessa vahvistaa selkeästi parlamentarismia, mikä on ollut hyvin johdonmukainen, pitkäaikainen sosialidemokraattien valtiosääntöpoliittinen linja. (Ed. Tennilä: Tehän hylkäätte!)

Tästä on yksi yleinen poikkeus Suomessa ollut ja se on se, että meillä on katsottu ulkopolitiikka Suomen asemassa olevassa valtiossa sellaiseksi asiaksi, että siinä on haluttu säilyttää tasavallan presidentillä johtoasema ja itsenäinen toimivalta. Minä kuulun niihin, jotka ovat tämänkin asettaneet kyseenalaiseksi, sillä näen, että pidemmällä aikavälillä tällainen dualismi ei tule olemaan kestävää. En tiedä, onko se edes ollut aina historiallisesti perusteltuakaan. Nimittäin historiaa voidaan aina lukea moninkin tavoin. Kun presidentin historiallisia valtaoikeuksia eräät asiantuntijat ulkoasiainvaliokunnassa puolustivat,

niin jotenkin saattoi heidän lausunnoistaan tehdä sellaisen yhteenvedon, että Suomessa tarvitaan vahvaa presidenttiä selvittämään ne kriisit, joihin viisas presidentti ei koskaan olisi Suomea johtanutkaan.

No, historiaa voidaan lukea monella tavoin, eikä siihen todellakaan kannata takertua. Mutta oleellista on se, että Suomen jäsenyys Euroopan unionissa on luonut uuden tilanteen, jossa ulkopolitiikkaakin joudutaan tarkastelemaan uudessa valossa. Mutta sen aika ei ole nyt eikä tämän esityksen yhteydessä. Tässä on kysymys nimenomaan sisäpoliittisesta vastuunjaosta ja sen selkiyttämisestä.

Siinä suhteessa mielestäni perustuslakivaliokunta ansaitsee hyvin suuren kiitoksen, että minun mielestäni ehkä tämän lakipaketin oleellisimmassa kohdassa, joka koskee lakien antamista eduskunnalle, on tehty selväksi, että siinä säilyy kylläkin tasavallan presidentillä oma roolinsa, mutta ei synnytetä kuitenkaan tilannetta, jossa kaksi valtioelintä, siis hallitus ja presidentti, voisivat olla asiasta eri mieltä niin, että se johtaisi tilanteeseen, jossa esityksiä ei ylipäätään synny. Tällainen pattitilanne, joka hallituksen esitykseen vielä sisältyi, on purettu ja sosialidemokraattien ehdotuksesta tehty se selkeästi sillä tavoin, että hallituksen kanta viime kädessä tulee määrääväksi.

Tämä on minusta erittäin tärkeätä, ei ainoastaan periaatteellisena kysymyksenä, vaan saattaa olla hyvinkin käytännöllinen kysymys tilanteessa, jossa nimenomaan talouspolitiikan uskottavuus vaatii, että aina on maassa toimintakykyinen hallitus, joka tietää mitä tahtoo, ja vastaa eduskunnan edessä, ja se on myöskin silloin lainsäädäntökysymys. Sellaiset ajat, jolloin tällaisia asioita tai mahdollisia ristiriitatilanteita saatettiin rauhassa viikkojen, jopa kuukausien ajan purkaa, eivät enää tässä maailmassa valitettavasti ole voimassa. Itse pidän tätä ja muita tähän kokonaisuuteen sisältyviä pienempiä tarkistuksia sillä tavoin hyvin tärkeinä, että olisin todella toivonut, että vaalien jälkeen nämä olisivat astuneet voimaan.

Mutta kysymys pääministeriehdokkaan asettamisesta ja pääministerin valinnasta on nyt tuomassa tähän mutkan, jota pidän kyllä hyvin valitettavana. Kun eduskunnan enemmistö nyt mitä ilmeisimmin joka tapauksessa tämän asian hyväksyy lepäämään yli vaalien, on lähdettävä siitä, että tämän kokonaisuuden on aivan keskeisesti oltava esillä vaalien jälkeen hallitusta muodostettaessa. Niissä neuvotteluissa on pyrittävä löytämään sellainen yhteisymmärrys, joka mahdollistaisi, mielellään jo kiireellisellä viiden kuudesosan enemmistöllä, koska asia ei enää silloin ole uusi, ratkaisujen eteenpäin viemisen ja voimaan saattamisen.

Jos hallituspuolueiden taholta olisi ollut vakavampaa halua etsiä tällaista ratkaisua nytkin eikä politikoida, jollaisesta olen ollut näkevinäni heidän käyttäytymisessään piirteitä, ehkä tilanne olisi jo nyt toinen, koska niin kuin äsken eräässä vastauspuheenvuorossani jo mainitsin, on tietoja siitä, että hallitusryhmissäkin olisi ollut enemmän halukkuutta etsiä sitä kompromissia, mutta valitettavasti näin ei kuitenkaan tapahtunut. Olen hyvin pahoillani siitä, että tätäkin keskustelua ja kaiken kaikkiaan valtiosääntökysymysten käsittelyä on aivan liian suuressa määrin päässyt sävyttämään hyvin lyhytnäköinen tai lyhyen tähtäyksen poliittinen tilannelogiikka, joka sitä paitsi useimpien siihen kantansa perustaneiden osalta tuntuu kyllä olevan puutteellista ja heittävää logiikkaa, mutta joka tapauksessa se on ollut liian suuressa määrin hallitsevassa asemassa.

Korostan, että sosialidemokraattien kannanotoissa ei tästä ole kysymys. Olemme kaikki lähteneet siitä, että uuden hallituksen muodostaminen tapahtuu nyt voimassa olevien pelisääntöjen mukaan eikä näin ollen ole kysymys siitä, mitä vaalien jälkeen tapahtuu. Siitä toivon mukaan me saamme seuraavissa vaaleissa riittävän selkeät eväät, ettei tarvitse spekuloida.

Monasti tähänastisia repliikkipuheenvuoroja kuunnellessa on tullut mieleeni, että kun aikaisemmin oli tapana sanoa, että lopettakaa nyt tuo jeesustelu, nyt kyllä kuuluisi sanoa, että lopettakaa tuo moosestelu.

Ed. Louekoski: Rouva puhemies! Ed. Tennilä kertoi väkevin sanoin niistä parlamentarismin periaatteista, joita työväenliike on eri aikoina edustanut eduskunnan vallan kehittämiseksi aivan erityisesti. Olen periaatteessa ed. Tennilän kanssa samaa mieltä siitä, että tällainen historia meillä on takanamme, eikä ole syytä epäillä, ettei vastaavaa parlamentarismin korostamisen periaatetta tulevaisuudessakin edusteta. Poikkeuksia tosin matkan varrella on ollut, ja me ed. Tennilän kanssa yhdessä voisimme muistella sitä aikaa, jolloin ed. Tennilän ryhmä oli sitä mieltä, että eduskunnan ei lainkaan pidä ulkopolitiikkaan puuttua. (Ed. Tennilä: En minä ole ollut koskaan sitä mieltä!) — Minä puhuin ed. Tennilän ryhmästä. (Ed. Aittoniemi: En minä, mutta pojat!)

Tällä hetkellä tasavallan presidentin ja valtioneuvoston suhteita muutettaessa on syytä kiinnittää huomiota eräisiin parlamentarismia, en uskalla sanoa jäytäviin, mutta parlamentarismin kaventamiseen pyrkiviin tendensseihin. Sellaisia on ilma sakeana, jos ottaa seuratakseen hyvinkin arvovaltaisia puheenvuoroja siitä, mitä kaikkea nyt tulisi tehdä, jotta asiat, jotka vaikuttavat valtakunnan kohtaloihin ratkaisevalla tavalla, eivät olisi niin paljon poliitikkojen, etenkään kansanedustajien, käsissä. Mainitsen muutamia esimerkkejä.

Valtionyhtiöt pitää yksityistää. Jos se ei onnistu, vähin vaatimus on, että yhtiöiden hallintoneuvostot on joko lopetettava tai ainakin sieltä on saatava kansanedustajat pois. On aivan sopimatonta puheenvuorojen käyttäjien mielestä, että kansanedustajat, jotka on valittu kansan etua valvomaan, istuisivat yhteisesti omistettujen valtionyhtiöitten hallintoelimissä valvomassa ja käyttämässä tätä valtaa.

Suomen Pankin kohdalla on vähän sama tilanne: Kiireesti pois poliitikot sen asioista, sehän on eduskunnan pankki. Sille pitää antaa itsenäisyys. Sitä valvovan valtuuskunnan tai valtuuston kokoonpanoa on muutettava niin, että siellä ei haiskahdakaan mikään politiikka, ei ainakaan sellainen politiikka, joka jotenkin vivahtaisi vasemmistolaiselle. Sitähän politiikka usein on näiden puheenvuoron käyttäjien mielestä.

Valtiosääntötuomistuin pitäisi kiireesti perustaa, jottei niin epäluotettava joukko kuin eduskunta päätä, mikä on valtiosäännön mukaista ja mikä ei. Täytyisi antaa jollekin virkamiesporukalle tämä asia ratkaistavaksi.

Ylimpien tuomioistuinten asemaa täytyy kehittää siihen suuntaan, että ne ovat ainakin puolittain lainsäädäntöelimiä. Toisin sanoen lainsäädäntövaltaa pitää siirtää epäluotettavalta eduskunnalta tuomioistuimille, jotka ovat sentään harkitsevia ja oppineista koottuja elimiä.

Lista on aika pitkä. Voisin sitä jatkaa. Tendenssinä on, että parlamentille tai eduskunnalle ja sen jäsenille ja sen luottamusta nauttivalle valtioneuvostolle ei kuuluisi entiseen verrattuna kovin paljon poliittista päätösvaltaa valikoiduissa, linjaratkaisujen kannalta keskeisissä kysymyksissä: talouspolitiikan, lainsäädäntötulkintojen, jopa itse lainsäädännön kannalta keskeisissä asioissa.

Ehkä hieman liioittelen, jos sanon, että tässä on vissi tendenssi. Vaaraksi sitä ei ehkä voi sanoa. On syytä katsella eduskunnan ja hallituksen asemaa, johon muuten, arvoisat kuulijat, kuuluvat sekä presidentti että valtioneuvosto. Se on Suomessa hallitus. Hallituksen asema on sellainen, että se pystyy yhteistyössä ja mahdollisimman kitkatta eduskunnan luottamusta nauttivana hoitamaan keskeisen tehtävänsä eli lainsäädäntötyön johtamisen. Se on tavoite, jonka pitää toteutua poliittisessa päätöksenteossa.

Sosialidemokraattinen puolue, kuten tulin jo yhdessä vastauspuheenvuorossani sanoneeksi, vaihtoi kantaansa, pitkään tosin keskusteltuaan ja harkittuaan, tasavallan presidentin nykyisestä valintatavasta. Silloin, kun muutosta tehtiin, minulla oli tilaisuus olla oikeusministerinä ja tehdä esitys hallitukselle valintatavan muuttamisesta sekä käydä kaikki ne keskustelut, jotka olivat välttämättömiä, että hanke saatiin eteenpäin. (Ed. Aittoniemi: Kunnia!) — Ed. Aittoniemi sanoi, että kunnia. Itse pidin sitä kyseenalaisena kunniana. Olin nimittäin tähän muutoshankkeeseen nähden, kuten ed. Aittoniemi hyvin muistaa, epäileväinen, mutta en sitä vastustanut.

Minun epäluuloni liittyivät kolmeen seikkaan. Ensinnäkin siihen, että vaalitapa sinänsä, kun se on suora, korostaa tällä tavalla valitun henkilön asemaa paitsi suhteessa valitsijoihin myös suhteessa muihin valtioelimiin.

Toiseksi valintatavassa on mukana sellainen inhimillinen piirre, jonka mukaan valittu kokee saavansa suoraan kansalta sellaisen valtaoikeuden, jota ei ole muilla, eikä siihen rinnastettavaakaan valtaoikeutta voi olla muilla, koska hän on valtion päämies. Inhimillisesti katsoen on selvää, että tämä tulee näkymään vastaisuudessa valitun käyttäytymisessä. Eräistä nykyisen tasavallan presidentin puheenvuoroista voimme havaita, että tämä ajatus on saanut todistuksensa.

Kolmas seikka, jota silloin pidin selvänä, ja sekin näkyy nyt käytännössä varsin hyvin, on, että kansalaiset, jotka valitsevat suoraan vallankäyttäjän, kokevat tämän vallankäyttäjän niin omakseen, että jos hänen valtaoikeuksiinsa, suuriin tai pieniin, jotenkin puututaan, se otetaan ikään kuin kansalaisilta, valitsijoilta, pois. Näin on käynyt tässä asiassa.

Asetelma, joka on syntynyt, on omiaan korostamaan valtioneuvoston ja valtion päämiehen erillisyyttä, ei niinkään yhteisyyttä, ei hallituksen eheyttä vaan hallitustoimen hoitamisen kaksijakoisuutta. Nämä ovat ne taustailmiöt, epäparlamentaarisuuden tendenssi ja hallitusvallan eräänlainen periaatteellinen kahtia jakautuminen, jotka ovat saaneet minut vastustamaan pääministerin valinnan siirtämistä eduskunnalle. Vastustan hanketta yksinkertaisesti siitä syystä,

että tämä vastakkainasettelu — ei se välttämättä heti niin toteudu — voi merkitä sitä, että pääministeristä ja presidentistä tulee toistensa vastapuolia, suoranaisia kilpailijoita. Voin olla liian epäluuloinen tässä asiassa, (Ed. Aittoniemi: Se on tervettä!) mutta olen sitä mieltä, että sellaisella asialla kuin hallituksen eheydellä ei pidä seikkailla. Täytyy pikemminkin luoda säännöksiä ja sellaista valtiokäytäntöä, joka yhtenäistää kolmikantaluottamukseen perustuvassa valtiomenettelyssä hallituksen toimintaa.

Kun hallitus esittää, että pääministerin valinta siirrettäisiin eduskunnalle ja presidentin valtaoikeuksia muutenkin muutettaisiin, joudutaan tekemään yhden systeemin rinnalle ensimmäinen ja sitten toinen ja sitten kolmas varajärjestelmä. Ehdotetaan sellaisia menettelyjä, että jos yksi ei toimi, otetaan käyttöön toinen. Ja kun se toinenkaan ei toimi, sitten otetaan käyttöön se kolmas. Tämä johtaa siihen, että sellainen hyvin vapaamuotoisesti ja varsin tehokkaasti tähän saakka toiminut tapahtuma kuin valtioneuvoston puheenjohtajan eli pääministerin valinta ja hallituksen muodostaminen tulisi hyvin tarkoin säännellyksi.

Yleensä poliittisia toimintoja silloin, kun hakeudutaan yhteistyöhön, muodostetaan esimerkiksi hallitus, ei pidä lainsäädännössä pitkälle säännellä. Se on sellaista toimintaa, joka perustuu mukana olevien yhteistyötahtoon ja tahdon toteuttamiseen yhteisillä päätöksillä ilman, että valtiosääntö säätelee, miten menetellään ensin, miten menetellään sitten ja jos sekään ei toimi, otetaan vielä kolmas systeemi.

Tämän kaltaista säätelyä, niin kuin sanoin, vastustan. Vastustan tässä ja nyt. Otan kaksi esimerkkiä selittääkseni, mistä syystä vastustan aivan erityisesti. Hallituksen, siis presidentin ja valtioneuvoston yhteistoiminta on välttämätöntä lainsäädäntövallan käytössä siinä vaiheessa, kun esitykset annetaan. Tässä suhteessa presidentin ja pääministerin yhteisen tahdon pitää olla kitkatonta ja yhteistyön myös saumatonta. Ei pidä ruokkia järjestelmiä, joissa näin ei olisi.

Toinen esimerkkini on aikaisemmissa puheenvuoroissa, esimerkiksi ed. Tuomiojan äskeisessä puheenvuorossa, mainittu asia, jossa ei vielä ole valtiokäytäntöä ja sikäli kuin on, se ei ole kovin lohdullista: miten hoidamme EU-jäsenyyden edellyttämät asiat Suomesta ulospäin, niin että tasavallan päämiehen ja valtioneuvoston ja sen puheenjohtajan roolit ovat sopusoinnussa keskenään. Ei missään tapauksessa pidä säännöksillä ainakaan ruokkia suurempaa erimielisyyttä kuin mikä asiassa nyt vallitsee. Pikemminkin pitää luoda sellaista valtiokäytäntöä, että nämä asiat hoidetaan kitkatta.

Minä toisin sanoen olen sitä mieltä, että nykyinen käytäntö pääministerin valinnassa on erinomainen. Jos sitä pitää jotenkin muuttaa, sitä voitaisiin muuttaa sillä tavalla, että kun presidentti hallituksen muodostamisen ylimpänä ohjaajana on saattanut tämän prosessin siihen vaiheeseen, että pääministerin henkilö, valtioneuvoston ohjelma ja sen jäsenten nimilista ovat valmiina, se tuodaan sitten eduskunnalle. Annetaan täällä edustajien sitten päättää, nauttiiko tämä koalitio luottamusta, onko ohjelma sen arvoinen, että eduskunnan enemmistö voi sitä tukea. Kun täältä on tullut luottamus, sen jälkeen kirjoitetaan valtakirjat. Eduskunnan toimintaa ajatellen tämä menettely korostaisi ikään kuin hyväksyjänä tai hylkääjänä, luottamuksen antajana tai sen epääjänä eduskunnan valtaa aivan riittävästi. Keskeistä on, että presidentin ja pääministerin yhteistoiminta on kitkatonta aina siitä alkaen, kun pääministerikandidaatti on hallitustunnustelija tai fundeeraaja tai mitä nimitystä kussakin vaiheessa käytetään.

Ed. Aittoniemi (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Se suuntaus, joka poliittisen toiminnan toteuttamiseksi Euroopan unionin alueella ja toiminnassa täällä toteutettiin, oli aivan oikeansuuntainen. Toisin sanoen se, että valtaa tällaisessa ulkoisessa sisäpolitiikassa tai sisäisessä ulkopolitiikassa, jota olen monta kertaa sanonut, aivan uudessa yhteistyö- ja päätöksentekotilanteessa, keskitettiin juuri pääministerille ja valtioneuvostolle myös suhteessa eduskuntaan ja Eurooppaan, oli aivan oikea.

Mutta se tapa, mitä ehkä ed. Louekoski tarkoitti, jolla asia toteutettiin, oli surkuhupaisaa. Eräs tärkeimpiä pykäliä suomalaisessa lainsäädännössä ja perustuslainsäädännössä jätettiin silleen ja pyrittiin tekemään valiokunnan mietinnöllä, jonka sitten eduskunta hyväksyi, musta valkoiseksi. Se on järkyttävää. Asiaan joudutaan varmasti palaamaan. Tämä vaikutti siihen, että tasavallan presidentin ja pääministerin ja toisaalta valtioneuvoston valtasuhteet kärjistyivät ja sekoittuivat entisestään sen lainsäädännön mukaan, joka täällä tehtiin. Sillä tavallaan tasavallan presidentti syrjäytettiin edustuksellisesta Eurooppa-politiikasta.

Lainsäädäntö, joka näin tehtiin vastoin kaikkia pelisääntöjä ja hyvää lainsäädäntöä, tulee aiheuttamaan ristiriitoja tasavallan presidentin

ja pääministerin välillä tulevaisuudessa, ovat kumpikin mistä puolueista tahansa, jollei asiaa korjata.

Ed. G u s t a f s s o n : Arvoisa puhemies! Olisin voinut käyttää puheenvuoroni ehkä paikaltakin, tämä ei kovin pitkä ole, mutta koska tämä rupeaa olemaan niin harvinaista herkkua, ed. Aittoniemi, että pääsee puhumaan tänne arvokkaammalle paikalle, niin halusin nousta puhujakorokkeelle. (Ed. Aittoniemi: Mukava nähdä taas, ilo silmälle, ed. Gustafsson!)

Puheenvuoroni kumpuaa hyvin paljon oikeastaan niistä arvokkaista näkemyksistä, joita ed. Louekoski puheenvuorossaan toi esille. Toki täytyy todeta, että olen tavattoman tyytyväinen puheenvuoroista, joita sosialidemokraattien keskeiset johtohenkilöt, joihin ilman muuta kuuluu myös arvostettu puoluevaltuuston puheenjohtaja Pertti Paasio, ovat käyttäneet. Ne ovat minusta olleet oikeita, ja niitä kannatan.

Minusta tärkeää on kuitenkin tässä yhteydessä vielä painottaa sitä, että mielestäni valtiosääntöä on jo nyt kehitetty 1980-luvulta lähtien pääministerin asemaa vahvistavaan suuntaan. Jos pääministerin asemaa sillä tavalla vielä oltaisiin korostettu kuin porvaripuolueet esityksessään olisivat halunneet, se olisi minusta johtanut vallan liialliseen keskittymiseen. Sen vuoksi minusta pääministerin valintaa ei tule nyt muuttaa hallituksen ehdottamassa muodossa. Se ei mielestäni muuten edes edistäisi parlamentarismia vaan päinvastoin.

Jos kävisi sillä tavalla, että eduskunta valitsisi tasavallan presidentille jotenkin epämieluisan pääministerin, minusta voisi hyvin ajatella, että presidentti alkaisi korostaa omia valtaoikeuksiaan. Eli aivan kuten ed. Louekoski hetki sitten sanoi, meidän valtarakennelmassamme kuitenkin presidentti ja valtioneuvosto muodostavat tietynlaisen yhteistyövalta-aisaparin. Jos valittaisiin presidentille todella hyvin epämieluisa pääministeri, presidentti alkaisi korostaa omia valtaoikeuksiaan. Tällä järjestelmällä, joka nyt on ja joka meidän sosialidemokraattien mielestä on tärkeä, presidentin valta tavallaan parlamentarisoituu, koska presidentti tietyllä tavalla käyttää pääministeriä luottohenkilönään, yhteistyökumppaninaan, tarvittaessa jopa eräänlaisena käsikassaranaan, vaikka tietysti sellaista en pidä toivottavana enkä välttämättä edes hyväksyttävänä.

Olen viime päivinä joutunut miettimään hyvin paljon ammattikorkeakoululakia, ja tämä tärkeä asia on jäänyt vähemmälle. Esimerkiksi tässä keskustelussa ei ole käsitelty, ainakaan silloin kun minä olen olen ollut paikalla, sellaista tilannetta, poliittista kriisiä, jossa tarvitaan virkamieshallitusta. Eduskuntako silloinkin valitsee pääministerin?

Arvoisa puhemies! Summa summarum: Olen edustanut viime aikoina, kun näistä asioista on puhuttu ja tehty päätöksiä eduskunnassa, sitä linjaa, että nyt vallitseva työnjako, joka pohjautuu hallitusmuotoomme, presidentin, valtioneuvoston ja eduskunnan välillä on tämän tyyppisenä hyvä ja sitä ei kovin lyhyellä aikavälillä pidä muuttaa. Jos ja kun tarvetta tietysti muutokseen on, sen mielestäni pitäisi tapahtua, niin kuin julkisuudessa on jo puhuttu, yhden ja yhtenäisen perustuslain laatimisen pohjalta. Kannustaisin nyt sen kaltaisiin kokonaisuudistuksiin, jotka voisivat ajoittua sillä tavalla, että istuvan tasavallan presidentin toimikauden loppuvaiheessa voitaisiin sen kaltaisia muutoksia tehdä.

Ed. N i k u l a : Arvoisa puhemies! Ed. Gustafsson otti esille sen, minkä aika monet puhujat keskustelussa ovat ottaneet esille, että jollakin tavoin perustuslailla pitää varmistaa, että pääministeriksi tulee henkilö, joka on tasavallan presidentin kaveri, heillä menisi hyvin ja sitten koko maalla menee hyvin.

Minusta on tärkeätä todeta, ettei pääministerin valinta ole mikään tykkyy-asia. Hallituksen esitys lähtee siitä, että pääministeriksi nousee se poliitikko, jonka tarjoama vaihtoehto on saanut äänestäjien tuen. Tämä on se linja. Tietysti tasavallan presidentin mieltymys on tärkeä ja on myönteistä, että presidentti ja pääministeri myös henkilöinä tulevat yhteen. Valtiosääntö on pyritty kirjoittamaan niin, että heidän on pakko työskennellä yhdessä, halusivatpa sitä tai eivät. Jos hallitukset ovat tällaisia neljän vuoden hallituksia, niin siinä kyllä jo kahdella miehelläkin saati sitten muilla menee moneen kertaan sukset ristiin. Ei tällä varmisteta tällaista henkilökemiaasiaa.

Vielä toteaisin, että jos nyt tasavallan presidentti on se, joka tuo tänne ensimmäisenä pääministerin valittavaksi, niin hän itse asiassa avaa ongelman eikä ratkaise sitä, mikä on hallituksen esityksen tarkoitus.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

P u h e m i e s : Asian käsittely keskeytetään.

2) Ehdotukset laeiksi Suomen Hallitusmuodon sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (saamelaisten kulttuuri-itsehallinto)

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 248
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 17
Suuren valiokunnan mietintö n:o 12

P u h e m i e s : Ensin sallitaan keskustelu asiasta kokonaisuudessaan. Sen kuluessa on esitettävä kaikki asiassa tehtävät ehdotukset. Sen jälkeen päätetään kolmannessa käsittelyssä lakiehdotuksista.

Koska toisessa käsittelyssä päätetyt kolme lakiehdotusta muodostavat yhden kokonaisuuden ja kun ensimmäisestä lakiehdotuksesta on päätettävä perustuslain säätämisjärjestyksessä, ehdotan meneteltäväksi seuraavasti:

Ensin tehdään päätös siitä suuren valiokunnan ehdotuksesta, joka koskee ensimmäisen lakiehdotuksen julistamista kiireelliseksi. Jos suuren valiokunnan ehdotus hyväksytään, päätetään lakiehdotuksen hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Jos sitä vastoin ehdotus lakiehdotuksen julistamisesta kiireelliseksi hylätään, on tehtävä päätös lakiehdotuksen hyväksymisestä jätettäväksi lepäämään ensimmäisiin vaalien jäljestä pidettäviin varsinaisiin valtiopäiviin tai sen hylkäämisestä.

Jos ensimmäinen lakiehdotus hyväksytään, katsotaan toisessa käsittelyssä päätetyt kaksi muuta lakiehdotusta niiden keskinäisen sidonnaisuuden vuoksi hyväksytyiksi. Jos taas ensimmäinen lakiehdotus hylätään, katsotaan muut lakiehdotukset niin ikään hylätyiksi, mutta jos ensimmäinen lakiehdotus hyväksytään jätettäväksi lepäämään yli vaalien, katsotaan samalla vastaava päätös tehdyksi muistakin lakiehdotuksista.

Menettelytapa hyväksytään.

Keskustelu:

Ed. R a s k : Arvoisa rouva puhemies! Meillä on nyt kolmannessa käsittelyssä laki saamelaisten kulttuuri-itsehallinnosta ja sitä koskevien säännösten ottamisesta Suomen Hallitusmuotoon ja laki saamelaiskäräjistä. Saamelaiskäräjillä tullaan korvaamaan nykyinen asetukseen perustuva saamelaisvaltuuskunta. Laki sisältää määritelmän siitä, kuka on saamelainen ja mikä on saamelaisten kotiseutualuetta.

Perustuslakivaliokunta täsmensi muutamia pykäliä näissä laeissa esimerkiksi koskien saamelaisten kotiseutualuetta ja viranomaisten neuvotteluvelvoitteita. Nämä tehdyt muutokset olivat oikeansuuntaisia.

Näiden lakien keskeisenä ongelmana pohjoisessa on pelko siitä, mitä tarkoitetaan kulttuurilla. Kysymyshän on kulttuuri-itsehallintolaista. Käsittääkö tuo kulttuuri myös elinkeinot, jotka pohjoisessa ovat ennen kaikkea poronhoito, kalastus ja metsästys? Tätä asiaa täsmennettiin perustuslakivaliokunnassa seuraavasti: "Käsiteltävänä olevan uudistuksen tarkoituksena ei ole saada aikaan muutoksia poronhoidon, metsästyksen ja kalastuksen alalla." Mutta tästä täsmennyksestä huolimatta ei rauha ole pohjoisessa laskeutunut. Tämä ei tunnu riittävän. Miksi se ei riitä? Sen tähden, että tämä maininta ei ole koko totuus.

Nimittäin EU-jäsenyyden hyväksymisen yhteydessä on hyväksytty sellainen maininta, että EU-jäsenyys ei estä myöntämästä saamelaisille perinteisillä saamelaisalueilla yksinoikeuksia poronhoidon harjoittamiseen. Perustuslakivaliokunta totesi myös tässä mietinnössään näin: "Valiokunta yhtyy esityksen perusteluissa mainittuun, että kulttuuri-käsite tulee ymmärtää perusoikeusuudistuksen tapaan. Saamelaisten kulttuurimuotoon kuuluvat siten saamelaisten perinteiset elinkeinot." Kun tätä vielä tarkemmin selittää, niin se perusoikeussäännösten mukaan tarkoittaa tätä: "Esityksen perustelujen mukaan säännös ei rajoittuisi pelkästään vähemmistöjen kielellisten oikeuksien turvaamiseen, vaan ulottuisi laajemmin turvaamaan vähemmistöjen kulttuurimuotoja. Siten esimerkiksi säännöksen turvaamaan saamelaisten kulttuurimuotoon kuuluvat saamelaisten perinteiset elinkeinot kuten poronhoito, kalastus ja metsästys." Tämä on hyvin selvästi sanottu.

Tämän lisäksi meillä on vielä Ilon alkuperäiskansojen sopimus, jota Suomessa kuitenkaan ei ole vielä ratifioitu sen tähden, että Suomen lainsäädännön ei ole katsottu vastaavan yleissopimuksen määräyksiä lähinnä saamelaisten maahan kohdistuvien oikeuksien osalta. Ilon yleissopimus myöntää alkuperäiskansalle varsin laajan itsemääräämisoikeuden heidän alueidensa sekä taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen olojen kehittämistä koskevissa asioissa. Kun perustuslakivaliokunta mietinnössään vielä totesi pontena, että hallituksen pitää laatia mitä pikimmin selvitys siitä, millä tavoin ja millaisin käytännön vaikutuksin esteet Ilon alkuperäiskansasopi-

muksen ratifioimiselle on poistettava, tämä on se kysymys, joka on jäänyt kaivertamaan siitäkin huolimatta, että monissa pohjoisen kunnissa todettiin, että kun nyt kerta on kysymys kulttuuriitsehallintolaista, tämän olisi pitänyt riittää.

Tiedän, että saamelaisalueilla Inarissa, Utsjoella ja Enontekiöllä kyllä hyväksytään, että saamelaisvaltuuskunta muutetaan saamelaiskäräjiksi, mutta silti nämä epäilykset jäivät johtuen nimenomaan tästä perustuslakivaliokunnan ponnesta eli siitä, että Ilon sopimus pitäisi pystyä ratifioimaan, selvittää maanomistusolosuhteet. Sitä pelätään, että mahdollisesti muilta kuin saamelaisilta tullaan kieltämään jatkossa perinteiset elinkeinot saamelaisalueella eli poronhoito, kalastus ja metsästys. On vaikea selittää, että ei siitä nyt ole kysymys. Minä itse en ole saamelainen enkä lappalainen, olen lappilainen ja suomalainen. Minua nuo perustuslakivaliokunnan tekemät muutokset olisivat tyydyttäneet, aivan samoin kuin saamelaisalueiden kunnat ovat olleet näistä aivan tyytyväisiä.

Olin eilen illalla Jussan tuvalla Enontekiöllä. Sinne mennessä ajattelin, että siellä on varmaan kovat jutut edessä. Ajattelin tätä siksi, että kuulin alueradiosta aikaisemmin pidetyn kyläkokouksen kulun, ja se oli aika raju. Olin hämmästynyt siitä, että siellä Jussan tuvalla ei kukaan riehunut. Ihmiset vain olivat peloissaan juuri näistä asioista, jotka äsken totesin. Enontekiöläiset toivat hyvin selvästi esille, että he haluavat elää keskenään kaikessa rauhassa. He haluavat harjoittaa niitä peruselinkeinoja, niin saamelaiset, lappalaiset kuin lappilaisetkin, hoitaa poroja, kalastaa ja metsästää.

Sekin oli yllätys, että heille itselleen ei tuntunut olevan kovin selvää, kuka on saamelainen ja kuka on lappalainen. Paajasen Anjakin käytti sekaisin näitä sanontoja. Hän sanoi, ettei hänelle ole merkitystä sillä, millä nimellä kutsutaan. Sekin tuli esille, että heillä on yhteinen huoli siitä, että poroja on liian paljon. Porokarja on liian suuri ja jäkälä syöty vähiin.

Luulen, että jos näistä kannanotoista, mitä on tullut esille, otettaisiin molemmilta puolilta pois ääripäät, niin kuin luistelussa, kun annetaan arvosanoja, suurimmat ja korkeimmat arvosanat jätetään pois, siitä tulee paras tulos. Näin varmasti on saamelaistenkin kysymyksessä. Kyllä ihmiset siellä haluavat elää rauhassa keskenään.

Sekin on hyvä todeta, että Lapissa on aito tahto puolustaa saamelaisten kulttuuria. Pohjoisessa ymmärretään se, että saamelaiskulttuurin säilyttäminen on suuri rikkaus Lapille ja myös koko Suomelle. Lapin lääninhallituksen kehittämisosaston laatima hankeluettelo, jossa esitetään vuosille 95—99 aluekehitysohjelmaan erilaisia hankkeita saamelaiskulttuurin kehittämiseksi ja edistämiseksi, on aika mittava. Esitänkin tässä muutaman esimerkin siitä, että tulee käsitys siitä, kuinka arvokkaana lääninhallituksessa pidetään saamelaiskulttuurin kehittämistä.

Tässä on ensin otsikolla "Saamelaisyhteistyö yli rajojen" esimerkiksi itäsaamelaisten yhteistyö, Venäjän saamelaisten auttamisohjelma, pohjoismainen saamelainen opetuslautakunta, rajaseutukoulu, porotalousyhteistyö. Toisen otsikon alta, joka on "Saamen kielen aseman turvaaminen, kulttuuriperinnön tallentaminen ja kulttuuritoiminnan kehittäminen", löytyy esimerkiksi sellaisia hankkeita kuin saamelaiskulttuurikeskus, saamelaisten puvut, oppimateriaaliprojekti, Inarin saamelaiskulttuurin säilyttäminen, saamelainen oppimateriaalikeskus, Inarin saamen ja kolttasaamen kielipesät, saamenkielisen yleisradiotoiminnan laajentaminen, saamenkielisten terveyspalvelujen kehittäminen, saamelaisten erityispalvelujen tarvekartoitus. Kyllä aivan aito tahto ylläpitää ja edistää saamelaiskulttuuria pohjoisessa on.

Olen pohtinut hyvin ankarasti, mikä nyt olisi oikein. Kun eilen sieltä Hetasta ajeltiin kohti Kemiä, siinä on yli 400 kilometriä väliä, kyllä siinä mietti, mitä nyt pitäisi tehdä, mikä olisi oikein. Olen seurannut sitä keskustelua, jota lehdistössä ja radiossa on käyty, kuunnellut yhteydenottoja. Ihan tänään olen keskustellut maaherra Pokan kanssa ja Helvi Nuorgam-Poutasuon kanssa, joka on saamelainen ja meidän sosialidemokraattien kansanedustajaehdokas Utsjoelta. Olen tullut kuitenkin siihen tulokseen, että lakiehdotukset on valmisteltu yksipuolisesti siitä näkökulmasta käsin, että saamelaiset ovat alkuperäiskansa. Tällainen yksipuolinen lainsäädännön lähtökohta on kohtuuton ja epäoikeudenmukainen muiden kannalta, etenkin sen tähden, että saamelaiset asuvat samalla alueella kuin sinne heidän kanssaan osapuilleen samaan aikaan ja monet jo aikaisemminkin asettuneet ei-saamelaisten jälkeläiset.

Mielestäni lainsäädännössä tulee samalla kertaa pyrkiä ottamaan huomioon kaikkien alueella asuvien kohtuulliset oikeudet: saamelaisten, lappalaisten ja lappilaisten eli suomalaisten. Siksi katson, että hallituksen esitykseen sisältyvät lakiehdotukset on hylättävä ja asiasta on valmisteltava uusi lakiesitys, jonka lähtökohtana on kaikkien perinteisillä saamelaisalueilla pysyvästi asu-

vien henkilöiden oikeutettujen oikeuksien tasapuolinen huomioon ottaminen ja kehittäminen.

Edellä olevan perusteella ehdotan, että ensimmäistä lakiehdotusta ei julistettaisi kiireelliseksi. Sen lisäksi ehdotan, että lakiehdotukset hylättäisiin.

Ed. Pulliainen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! On tietysti erinomaisen hyvä, että edustaja pystyy oman näkemyksensä monipuolisesti läpikäymään ja perustelemaan. Toisten kansanedustajien ei tietenkään tarvitse adoptoida sitä omaksi näkemyksekseen.

Minulle tuli hyvin elävästi mieleen ed. Raskin puheenvuoroa kuunnellessani se asiantuntijakuuleminen, joka maa- ja metsätalousvaliokunnassa käytiin edellisen eduskunnan aikana. Silloin Enontekiöstä oli runsaasti asiantuntijoita, arvostettuja paikkakuntalaisia, ei-saamelaisväestöön kuuluvia ja nuo samat ajatukset tulivat silloin esille. Silloin todettiin valiokunnan mietinnöissä niin poronhoitolaista kuin porotalouslaistakin, että elinkeinollinen kohtelu pitää olla juuri niitten perusteitten mukainen, mitä ed. Rask äsken esilletoi. Se elinkeinolainsäädäntö vain on kokonaan muuta lainsäädäntöä kuin se, mitä nyt käsitellään. Tässä katsannossa en voi millään ymmärtää sitä johtopäätöstä, johon ed. Rask äsken päätyi, koska hänellä on ilmeinen käsitteellinen sekamelska näissä asioissa.

Ed. Rask (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Kyllä minulle on hyvin selvää, että nyt on kysymys saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa koskevasta lainsäädännöstä. Mutta kun perustuslakivaliokunta mietintönsä lopussa edellyttää hallituksen laativan mitä pikimmiten selvityksen siitä, "millä tavoin ja millaisen käytännön vaikutuksin esteet ILO:n alkuperäiskansasopimuksen ratifioimiselle ovat poistettavissa", tullaan siihen kohtaan, että kysymys on elinkeinoista, kysymys on poronhoidosta, kalastuksesta ja metsästyksestä sekä maanomistuksesta. Siellä pohjoisessa on valtion maita ja minun mielestäni ne kuuluvat kaikille, saamelaisille, lappalaisille ja suomalaisille, joita siellä myös on. Esimerkiksi Enontekiön kunnassa 90 prosenttia on lappilaisia eli suomalaisia.

Ed. Aittoniemi (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Tarkoitukseni oli vastata ed. Raskin alkuperäiseen puheenvuoroon, mutta pääsin sen verran kiinni tähänkin, että ehkä se täyttää muodolliset edellytykset.

Totean ensinnäkin sen, että pohjoiseen saattaa tulla tämän lain kautta todella Villi Pohjola. Ne puheenvuorot, joita on minunkin suuntaani käytetty ja otettu puhelimitse yhteyttä, osoittavat tätä mahdollisuutta, mutta puheet ovat tietysti aina puheita.

Sen verran tähän kritiikkiä, kun puhutaan poronhoidosta ja tietynlaisesta yksinoikeudesta tai tietylle kansanryhmälle kuuluvasta oikeudesta, niin täytyy tunnustaa kyllä tyhmyyteni, mutta minä esitän kysymyksen siitä, miten Euroopan unionin säännökset suhtautuvat poronhoitoon Lapissa. Minun käsitykseni mukaan poronhoitoa pystyy toteuttamaan kuka tahansa Euroopan unionin jäsen Lapissa sinne tultuaan. Tällaiset säännökset olen jossakin nähnyt. Miten nämä asiat, joissa pyritään turvaamaan jonkinlainen yksinoikeus, ovat suhteessa Euroopan unionin säännöstöön? Sehän ei tämän tyyppistä toimintaa salli, vaan niin kuin olen sanonut, von Düsseldorf voi tulla Hampurista ja pistää porotilan pystyyn Lappiin, eikä siihen Euroopan unionin säännöstön mukaan pitäisi olla mitään esteitä. Onko tämä huomioitu näissä asioissa? Varmasti on viisaita, jotka ovat olleet mukana tämän käsittelyssä. (Ed. Apukka: Puhujakin on ollut!) — Minä olen vain jossakin kihlakuntauudistuksessa, ed. Apukka, te Lapin miehenä tiedätte. Minä kysyn niiltä, jotka tietävät. Ei kai tyhmyytensä paljastaminen niin kauhea häpeä ole loppujen lopuksi?

Ed. Pulliainen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ruotsissa ja Norjassa poronhoito on saamelaisten erioikeus, mutta ei Suomessa. Tämä asia on aivan selvä ja tämä, että poronhoito on sekä saamelaisten että ei-saamelaisten elinkeinollinen oikeus, on Suomen lainsäädännössä hyvin selvästi ankkuroitu. Sen toiseksi muuttaminen varmasti on perustuslain säätämisjärjestyksen takana, että tässä siirryttäisiin siihen uhkakuvaan, jonka ed. Rask äskeisessä vastauspuheenvuorossaan julki toi. Tässä mielessä olisi ollut helppo vastata, jos ei ed. Aittoniemi taas olisi ehtinyt väliin vastauspuheenvuoroaan käyttämään, että "ei ole" kaikkeen siihen, mitä äsken väititte, mutta nyt sitten kiinnitin vain tähän yhteen asiaan huomiota.

Ed. Korteniemi: Arvoisa rouva puhemies! Jo toisen käsittelyn yhteydessä esitin arvostelua käsiteltävänä olevan lainsäädännön valmistelun osalta. Mielestäni eri tahoja ei ole kuultu riittävästi. Totesin jo silloin, että arvostelu

kohdistuu paitsi ehdotettuun lainsäädäntöön myös siihen tapaan, millä niin tämä kuin yleensä muukin saamelaisia koskeva lainsäädäntö on valmisteltu.

Esimerkiksi Enontekiöllä ollaan yleisesti sitä mieltä, että nimenomaan saamelaisia koskeva lainsäädäntö tehdään heiltä pimennossa demokraattisia pelisääntöjä riittävästi noudattamatta. Heidän mielestään tämän tästä putkahtaa esille yllättäen uusia säädöksiä ilman muun väestön kuulemista. Kun näin on, ihmiset ovat jatkuvasti varuillaan, sillä jokainen uusi saamelaisia koskeva säädös tavalla tai toisella koskee saamelaisalueilla myös muuta väestöä.

Siksi lainsäädännön valmistelun myös saamelaisasioissa tulee tapahtua niin avoimesti ja demokraattisesti, ettei pääsisi syntymään sellaista tilannetta kuin nyt, että kansalaisia näyttää olevan mahdoton vakuuttaa, ettei tässä olla säätämässä muusta kuin saamelaiskäräjistä ja saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevasta itsehallinnosta. Pelko siitä, että tällä lainsäädännöllä ollaan antamassa saamelaisille etuoikeuksia muuhun väestöön nähden, on kiistan pääasiallinen syy, niin kuin täällä ed. Rask jo totesi.

Syy pelkoon on lähtöisin hallituksen esityksen perusteluista. Sieltähän on luettavissa: "Ehdotuksen mukaisen saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon sisällön määräisi perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamiseksi ehdotettu saamelaisia koskeva hallitusmuodon säännös (14 §:n 3 momentti). Kyseisessä säännöksessä ehdotetaan, että saamelaisilla alkuperäiskansana ja eräillä muilla ryhmillä olisi oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan. Tässä yhteydessä sana kulttuuri on ymmärretty laajasti." Esityksen perustelujen mukaan 'säännös ei rajoittuisi pelkästään vähemmistöjen kielellisten oikeuksien turvaamiseen, vaan ulottuisi laajemmin turvaamaan väestön kulttuurimuotoja. Siten esimerkiksi säännöksen turvaamaan saamelaisten kulttuurimuotoon kuuluvat saamelaisten perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito, kalastus ja metsästys.'"

Juuri tämän perustelun on pelätty johtavan siihen, että saamelaiset saisivat etuoikeuden poronhoitoon, metsästykseen ja kalastukseen. Mikäli näin tapahtuisi, se loukkaisi alueen muiden asukkaiden oikeuksia. Kannattaa muistaa, että esimerkiksi juuri Enontekiöllä ei-saamelainen väestökin on asunut satoja vuosia ja harjoittanut samoja elinkeinoja kuin saamelaisetkin. Tämä koskee niin poronhoitoa, kalastusta kuin metsästystäkin.

Kuten ed. Rask jo täällä totesi, perustuslakivaliokunta teki merkittäviä selvennyksiä ja parannuksia perusteluihin, mutta silti ilmoitin jo tämän asian toisessa käsittelyssä harkitsevani hylkäysesityksen tekemistä kolmannessa käsittelyssä, koska eräät kohdat ovat edelleen tulkinnan varaisia. Olen sen jälkeen keskustellut asiasta mm. eilen, niin kuin ed. Raskin, Enontekiöllä paikallisten asukkaiden kanssa, kuullut heidän mielipiteitään. Tänään olen kuullut myös täällä eduskunnassa vieraillutta enontekiöläisten lähetystöä. He kyllä tietävät perustuslakivaliokunnan mietinnön sisällön, mutta eivät ole vakuuttuneet siitä, että se olisi riittävä.

Henkilökohtaisesti olen nyt vakuuttunut siitä, että ehdotettua lainsäädäntöä ei ole viisasta nyt hyväksyä edes perustuslakivaliokunnan perusteilla täydennettynä, vaan parempi on valmistella lait uudelleen ja huolehtia silloin, että kaikki tahot, joita lainsäädäntö koskee, tulevat tasapuolisesti kuulluiksi, ja että valmistelussa otetaan huomioon myös se kritiikki, jota nyt ehdotettua lainsäädäntöä kohtaan on esitetty. Aikomukseni oli tehdä samanlaiset ehdotukset, jotka ed. Rask jo täällä teki. Nyt kannatan ed. Raskin ehdotuksia. Vastustan siis ensimmäisen lakiesityksen julistamista kiireelliseksi ja olen sitä mieltä, että lakiehdotukset tulisi hylätä.

Ed. T e n n i l ä : Rouva puhemies! Lappi on hyvin omaperäinen, erilainen maakunta. Meillä on monet erityispiirteemme tuolla pohjoisessa. Niihin kuuluu myös se, että Lapissa asuu saamelaisvähemmistö, kansa, jolla on oma kielensä, kulttuurinsa ja elämäntapansakin. Enontekiön, Utsjoen, Inarin ja osin Sodankylän kunnissa saamelaiset elävät rinnan suomalaisten kanssa. Yhteiselo on sujunut, vaikka ristiriitojakin on toki ollut.

Yhteiseloa on hankaloittanut se, että päätöksenteko asioissa on ollut kaukana, täällä Helsingissä. Vielä hankalammaksi päätöksenteko on menossa nyt, kun Suomi on viety Euroopan unioniin ja Brysselin byrokraatit panevat omaa lusikkaansa soppaan. Nimittäin tämän saamelaiskäräjiä koskevan lain osaltahan ongelmat nousevat keskeisesti siitä, että esityksen perusteluissa kerrotaan siitä, mikä on Euroopan unionin kanta asiaan: "Myös Euroopan yhteisöjen piirissä on kiinnitetty huomiota alkuperäiskansoihin. Vuonna 1992 antamassaan päätöksessä Euroopan parlamentti muun muassa toivotti tervetulleiksi Pohjois- ja Etelä-Amerikan alkuperäiskansojen itsehallinnollisia alueita koskevat ratkai-

sut. Lisäksi se kehotti valtioita tunnustamaan alkuperäiskansojen oikeudet alueisiin - -."

Tämmöisistä perusteluissa olevista kannanotoista epäselvyys, hämmennys ja pelkotilatkin johtuvat. Ed. Rask, te kannatitte kiihkeästi Euroopan unionin jäsenyyttä. Ed. Korteniemi, te vähemmän kiihkeästi olitte EU:n kannalla, mutta olitte kuitenkin, ja nyt sitten ollaan tässä tilanteessa, että EU panee lusikkansa soppaan. Itsehän te tätä hommaa olitte tännepäin viemässä. EU:n taholtahan on tullut sekin pohjoisessa pelottava kanta, että Suomi voi siirtää poronhoidon saamelaisten yksinoikeudeksi. (Ed. Aittoniemi: Ei voi, ei sitä pysty tekemään!) — Kyllä se kanta sieltäpäin on tullut. Kyllä tällainen kannanotto on olemassa.

Mitä vasemmistoon tulee, me lähdemme siitä, että saamelaisilla on oikeus kieleensä ja kulttuuriinsa ja että niitä pitää vaalia, säilyttää ja kehittää. Se on meidän ehdoton lähtökohtamme.

Toiseksi me lähdemme siitä, että pohjoisessa on turvattava tasapuoliset oikeudet myös suomalaisille hyvän yhteiselon pohjalta eläen ja myös niille, jotka eivät ole sen enempää saamelaisia kuin suomalaisiakaan, ja heitä on pohjoisessa paljon, koska satoja vuosia on yhdessä eletty. Kaikki eivät halua määritellä itseään sen enempää suomalaisiksi kuin saamelaisiksikaan. Näihin kaikille kuuluviin oikeuksiin minä luen nimenomaan oikeuden elinkeinoon. Mitään erottelua ei tältä osin saa olla eikä saa tulla.

Mitä lakiesitykseen tulee, niin sehän koskee saamelaiskäräjiä. Epäselvyyksiä on syntynyt matkan varrella juuri perustelujen vuoksi, jotka ovat vieneet keskustelua myös sivuun itse asian todellisesta sisällöstä. On syntynyt pelkoja siitä, että kunhan tässä jonkin aikaa on tätä EU-elämää elelty, niin sitten johonkin EU-byrokratian tuottamaan viittaukseen pohjautuen siirrytäänkin toisenlaiseen käytäntöön.

Perustuslakivaliokunta on tuonut esille omat näkemyksensä, jotka lähtevät siitä, että nyt ei puututa siihen, kenellä on oikeus elinkeinoon, vaan näiltä osin kaikki jää ennalleen. Perustuslakivaliokunnan kannanotossa on kuitenkin tiettyä pientä epäselvyyttä edelleen olemassa. Lainaan sitä, jotta käy selväksi, miksi epävarmuutta edelleen on: "Tähän liittyen on kuitenkin syytä todeta, että saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon turvaaminen saamelaiskäräjistä annettavalla lailla ei sellaisenaan muuta niitä nykyisiä lainsäädäntöjärjestelyjä, joiden mukaan määräytyy, ketkä saavat harjoittaa mainittuja elinkeinoja perinteisillä saamelaisalueilla. Mahdolliset muutokset näissä suhteissa voidaan toteuttaa vain muuttamalla voimassa olevia lakeja." Mietinnössä siis kuitenkin hieman leijuu tällainen tunnelma, että mahdollisia muutoksia tulee, kun EU-elämää elellään.

Jotta mitään epäselvyyttä ei jää, jotta kaikille pohjoisessa on selvää, että poronhoitoa, kalastusta, metsästystä ja muita elinkeinoja voivat siellä harjoittaa sekä saamelaiset että suomalaiset hyvässä yhteisymmärryksessä, esitän, että eduskunnan kannaksi tulee seuraava eli ehdotan perusteluissa lausuttavaksi:

"Eduskunta toteaa, että oikeus poronhoitoon, metsästykseen, kalastukseen ja muihin elinkeinoihin säilyy pohjoisen kunnissa nykyisenlaisesti sekä suomalaisilla että saamelaisilla myös jatkossa."

Ed. R a s k (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Olen aivan samaa mieltä ed. Tennilän kanssa siitä, että perustelut ovat vieneet lain sisällöstä ajatukset hakoteille. Perusteluilla on luotu epävarmuutta.

Muista perusteluista hänen puheessaan totean, että ei Kansainvälisen työjärjestön, Ilon, sopimus ole missään tekemisissä EU-asian kanssa. Se onkin aika mielenkiintoista, että alkuperäiskansojen ja valtion välisen suhteen perustaksi on katsottu molemminpuolisen kunnioituksen ja tasa-arvon periaate. Se on toisaalta aivan hyvä. Näin pitäisikin olla, että molemminpuolinen kunnioitus ja tasa-arvo tuolla alueella säilyisi.

Olen samaa mieltä ed. Tennilän kanssa myös siitä, että saamelaisilla on oikeus kieleen ja kulttuuriin, aivan varmasti on. Perustelulausuma, jonka ed. Tennilä esitti, on kyllä hyvin kannatettava. Jos se saadaan eduskunnan tahdoksi, niin ehkä se vähän helpottaa niitä epäilyjä, mitä pohjoisessa on.

Ed. A i t t o n i e m i (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Totean ed. Tennilälle, että te puhutte täällä kuin Euroopan unionia koskeva sopimus olisi vain pahaa unta. Niin minäkin toivoisin, että heräisin pahasta unesta ja huomaisin, että kaikki olisi ollut unta jarrutuspuheineen kaikkineen.

Mutta niin vain on, että vaikka perusteluissa ehdotatte lausuttavaksi ja puhutte suomalaisista ja saamelaisista, poronhoidon osalta, että von Düsseldorf Hampurista tulee ja pistää porotilan pystyyn ja hoitaa täällä poroja. Olisi von Düsseldorf tähän myös lisätty, eli suomalaisilla, saame-

laisilla ja Euroopan unionin jäsenillä. Silloin oltaisiin jo oikeassa, eikö totta ed. Tennilä?

Ed. K o r t e n i e m i (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Ensinnäkin toteaisin myös sen, ettei varmaan kukaan pohjoisessa halua kiistää sitä, että saamelaisilla tulee olla ja on oikeus kieleensä ja kulttuuriinsa.

Mutta ed. Tennilä yritti siirtää lakiehdotuksen EU:n tiliin. Näyttää siltä, että hän yrittää edelleenkin ratsastaa EU-kysymyksellä. Nyt kuitenkin kannattaa muistaa, että lakiehdotus on tehty Suomessa, ja se on jo tehty ennen kuin Suomi on EU:hun liittynyt. Ei sieltä suinkaan ole tullut määräystä asian esittelemiseksi.

Varsin taitavasti ed. Tennilä salasi oman kantansa. Ainakin minulle jäi käsitys, että hän on kannattamassa näiden lakien hyväksymistä, ja lausuma, joka on tulossa, on vain yksi perustelu. Sinänsä, jos lainsäädäntöön päädytään, niin ilman muuta se silloin on hyvä lausuma. Omalta osaltani kyllä siinä vaiheessa sitä kannatan, jos tilanne siihen johtaa, että lait tullaan hyväksymään. Henkilökohtaisesti edelleenkin näen, että parempi olisi, että tästä lainsäädännöstä nyt luovuttaisiin.

Ed. T e n n i l ä (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Euroopan unionin aikakausi on Suomessa alkanut valitettavasti, ed. Aittoniemi. Me panimme urhoollisesti vastaan mutta hävisimme. Mutta kyllä kaikella kohtuudella, ed. Aittoniemi, on sanottava, että ei porohomman aloittaminen ihan niin yksinkertaista ole, että von Düsseldorf tänne matkustaa ja ottaa paliskunnan käsiinsä ja rupeaa sitä hoitelemaan. Siellä on paliskunnat kuitenkin, jotka myös sanansa sanovat jne. Pitää tuntea alaa, ei se ihan noin hulinaksi voi mennä eikä ole menossakaan. Kyllä se tulee pysymään pohjoisena elinkeinona, jota harjoittavat sekä suomalaiset että saamelaiset koko pohjoisen alueella, ja niin sen pitää ollakin.

Ed. Korteniemelle totean, että minun kantani on ihan tässä paperissa. Sen selvemmin ei sitä enää voida sanoa ja minä toivon, että eduskunta toivon mukaan yksimielisesti kantansa ilmaisee, jolloin epäselvyydet pohjoisesta ovat poissa.

Ed. A s t a l a : Arvoisa rouva puhemies! Saamelaisasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja, maaherra Hannele Pokka on todennut lehdistössä 1 päivä helmikuuta tänä vuonna: "Saamelaiset ovat Lapille ja Suomelle rikkaus, voimavara. Mielestäni saamelaiset ansaitsevat kulttuuri-itsehallintonsa, jonka turvin he saavat kehittää kieltään ja kulttuuriaan." Yhdyn maaherra Hannele Pokan arvioon. Saamelaiset ansaitsevat kulttuuri-itsehallintonsa.

Kulttuuri-itsehallinnon hyväksyminen ei vielä luo edellytyksiä kansainvälisen työjärjestön alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen hyväksymiselle Suomessa. Siksi tulevalla sivistysvaliokunnalla, perustuslakivaliokunnalla ja eduskunnalla riittää työtä toivottavasti yhteisen ja yksimielisen ratkaisun löytämiseksi. Toivottavasti riittää myötämieltä myös saamelaisten tarpeille ja toiveille. Se on minun harras toiveeni. Olen lain toisessa käsittelyssä laajasti esitellyt käsityksiäni lain myönteisistä puolista ja vähemmän myönteisistä puolista. En enää toista näitä asioita.

Hämmästelen edustajien Rask ja Korteniemi esittämiä näkemyksiä, toden totta. Kun olen ihmetellyt, miten Lapissa on herännyt niin todella voimakas vastalausevyöry tälle lakiesitykselle, niin oikeastaan en enää hämmästelekään. Edustajat Rask ja Korteniemi, jotka erittäin hyvin tuntevat lain sisällön, antavat täällä ymmärtää, ikään kuin tässä olisi kysymyksessä myös lakiesitys, joka koskettaa elinkeinoelämää, porotaloutta, kalastusta, metsästystä. Onko niin, että olette kenties välittäneet tämän kaltaisia ajatuksia myös Lapissa? Ovatko Lapin tiedotusvälineet kertoneet virheellisiä käsityksiä tämän lain sisällöstä? Alan vähitellen uskoa, että näin on tapahtunut.

Ed. Rask ihmetteli ja hämmästeli lain yksipuolista valmistelua. Laki on valmistettu saamelaistyöryhmän mietinnön perusteella, joka on nimeltään Saamelaisten kulttuuri-itsehallinto. Se on ollut täysin yksimielinen ehdotuksessaan, täysin yksimielinen, ja siinä ovat olleet edustettuina saamelaisvaltuuskunta, oikeusministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö. Se on ollut yksimielinen tästä. Se on myös esittänyt, jos teitä kiinnostaa kuunnella, käsityksensä tästä asiasta, josta te olette nyt niin huolissanne. Työryhmän mietinnössä todetaan: "Kun saamelaishallinnon perusteita koskevien säännösten valmistelu on irrotettu" — siis on irrotettu — "saamelaisten maahan ja veteen kohdistuvia oikeuksia koskevasta saamelaislakihankkeesta omaksi hankkeekseen ja kun näissä asioissa tehtävät ehdotukset eivät suoranaisesti ole toisistaan riippuvaisia, saamelaislain valmistelun keskeneräisyys ei ole esteenä erillisen, nyt ehdotettavan esityksen antamisesta."

Siis "erillisen" ja "on irrotettu". Tässä ovat aivan selvät suomen kielen sanat, jotka kuvasta-

vat sitä, että nämä asiat on irrotettu tästä lakiesityksestä. Lakiesitys siis pohjautuu tähän yksimieliseen mietintöön.

Edelleen ed. Rask totesi täällä, että kaikkien alueella asuvien kohtuulliset vaatimukset olisi tullut ottaa huomioon tässä laissa. Mitä ihmeen vaatimuksia kohtuullisista nyt puhumattakaan muilla kuin saamelaisilla on saamelaisia koskevaan kulttuuri-itsehallintoon, jossa luodaan perusteita ja mahdollisuuksia saamelaisille kehittää kulttuuriaan ja kieltään? Siis mitä muita vaatimuksia tässä olisi pitänyt olla?

Totean ed. Raskille kuitenkin sen, että asiaa ei ole käsitelty eikä valmisteltu yksipuolisesti. Sivistysvaliokunta esimerkiksi on kuunnellut kaikki saamelaiskunnat hyvin tarkkaan, kuunnellut ja saanut heiltä kirjalliset lausunnot, mutta on tietenkin kuunnellut myös saamelaisvaltuuskuntaa ja mm. tiettyjä professoreja, jotka ovat kertoneet myös kielen ja kulttuurin merkityksestä alkuperäiskansalle. Siis tämän asian valmistelu ainakin sivistysvaliokunnassa on ollut niin monipuolinen kuin lakien käsittelyt yleensä valiokunnissa ovat. Siinä suhteessa mielestäni ei ole ainakaan mitään moitittavaa.

Haluaisin vielä kerran kertoa myös perustuslakivaliokunnan mietinnöstä niitä kohtia, jotka tukevat juuri tätä äsken esittämääni käsitystä. Mietinnössä todetaan seuraavasti: "Käsiteltävänä olevan uudistuksen tarkoituksena ei ole saada aikaan muutoksia poronhoidon, metsästyksen ja kalastuksen alalla." Edelleen: "Mahdolliset muutokset näissä suhteissa voidaan toteuttaa vain muuttamalla voimassa olevia lakeja." Näin siis perustuslakivaliokunnan mietinnössä. Kyllä tämäkin on aivan selvää suomen kieltä ja selvästi sanottu.

Ed. Korteniemi kertoi enontekiöläisten mielipiteistä. Varmasti joillakin enontekiöläisillä on senkinkaltaisia mielipiteitä. Mutta meillä on täällä käytössä Enontekiön kunnanhallituksen pöytäkirjanote, joka on päivätty 6.2.1995. Enontekiön kunnan, joka on siis tällainen saamelaiskunta, kunnanhallituksen pöytäkirjassa on ollut ehdotus: "Kunnanhallitus toteaa, että perustuslakivaliokunnan mietinnössä on otettu kohtuullisesti huomioon ne asiat, joita Enontekiön kunta on vaatinut lausunnossaan." Sanasta sanaan näin. Siinä on vielä hieman jatkoakin, ja edelleen päätös: "Hyväksyttiin yksimielisesti."

Enontekiön kunnanhallitus on hyväksynyt yksimielisesti käsityksen siitä, että perustuslakivaliokunnan mietinnössä on otettu kohtuullisesti huomioon ne asiat, joita Enontekiön kunta on vaatinut lausunnossaan. Siis tämä kunta, joka on eniten arvostellut tätä lakiesitystä, on tehnyt tällaisen päätöksen yksimielisesti.

Minusta asiasta on siis erittäin monia sekä kirjallisia lausuntoja että muita keskusteluyhteydessä tulleita mielipiteitä. Tästä keskustelusta puheenollen, minä kävin myös keskustelemassa tänään täällä lähetystönä olleen lappalaisväen kanssa. Kun keskustelimme rauhallisesti asiasta ja totesin nämä seikat, nämä kirjalliset kohdat perustuslakivaliokunnan mietinnöstä ja työryhmän mietinnöstä ja kaikesta käsittelystä, joka täällä on ollut, monet heistä olivat sitä mieltä, että kyllä saamelaisten kulttuuria ja kieltä saa tukea. Siinä mielessä, näihin perusteluihin viitaten, minun mielestäni ehdotukset, että nämä lakiesitykset hylättäisiin, ovat kyllä todella kohtuuttomia. Ne ovat erityisen kohtuuttomia tämän maan alkuperäiskansalle, saamelaisille.

Edustajat Taina ja Moilanen merkitään läsnä oleviksi.

Ed. R a s k (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Ed. Astala totesi, kuinka yksimielistä tämä käsittely on ollut. Olen itse ollut yhdessä perustuslakivaliokunnan istunnossa, jossa tätä lakia ensimmäisessä käsittelyssä käytiin. Siellä äänestettiin, minkä tuloksena tämä ensimmäinen lakiesitys hylättiin, eli hallitusmuotoon ei olisi lisätty mainintaa saamelaisten kulttuuri-itsehallinnosta, vaan se olisi käsitelty nyt jo esillä olevassa perusoikeusuudistuksessa. Laki on toisessa käsittelyssä muuttunut toiseen muotoon.

Ed. Astala epäili sitä, mitä me nyt olemme tuolla oikein puhuneet. Minun ei ole tapa huutaa eikä kiihottaa kansaa. Olen eilen ollut sekä Peltovuomassa ja Hetassa. Kun on vaalit tulossa, yleensä niissä pidetään poliittisia tilannekatsauksia, mutta kummassakaan minä en pitänyt minkäänlaisia tilannekatsauksia. Ei niitä ihmisiä huolestuttanut eläkeläisten indeksikorotukset eikä valtiovelka, vaan heidän huolenaan oli tämä laki. Minä oman parhaan taitoni mukaan yritin perustella juuri näin kuin ed. Astala, että tähän on tehty hyvät muutokset. Olen tietoinen siitä, että kunnatkin ovat nämä muutokset hyväksyneet.

Se, mikä pelottaa niin enontekiöläisiä kuin muitakin, on se ponsi siellä sellaisena kuin se on, ja sen sisällön me kaikki tiedämme.

Ed. K o r t e n i e m i (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Yhdyn tuohon, mitä ed. Rask omassa puheenvuorossaan totesi.

Täällä ed. Astala hämmästeli meidän mielipidettämme ja epäili, olemmeko me välittäneet jollakin tavalla virheellisiä tietoja. Emme varmasti. Olemme välittäneet vain oikeita tietoja. Me olemme pyrkineet informoimaan sen, minkä olemme pystyneet siitä, mitä täällä on tapahtunut ja mitenkä tämä asia täällä etenee. Olemme olleet vuorovaikutuksessa juuri niitten ihmisten kanssa, joita tämä lainsäädäntö tulee koskemaan. Olemme kuunnelleet ihmisiä, ja kyllä minä pidän velvollisuutenani tuoda sen alueen ihmisten mielipiteitä myös eduskunnan tietoon.

Sivistysvaliokunnan lausunnossahan ei puututtu lainkaan niihin kysymyksiin, jotka sitten aivan oikein perustuslakivaliokunta otti esille. Sivistysvaliokunnan lausunnossa ei ollut minkäänlaisia varauksia, mutta onneksi, voi sanoa, perustuslakivaliokunta tähän asiaan otti hyviä tarkennuksia ja lisäyksiä. Siitä kiitos sinnepäin. Mutta siitä huolimatta, kuten jo puheenvuorossani totesin, ne eivät kuitenkaan vielä ole mielestäni riittäviä.

Ed. A l h o (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Kansakunnan eettistä kypsyyttä mitataan hyvin pitkälle sillä, miten suhtaudutaan vähemmistöihin. Tämäkin asia on kiihkeä juuri tästä syystä.

Mielestäni on hyvin tarpeellista, että me pidämme huolta alkuperäiskansasta, saamelaisista, heidän kulttuurisesta, kielellisestä autonomiastaan ja itsehallinnostaan, johon kuuluvat tietysti myös elinkeinot. Kun eduskunta säätää saamelaisten itsehallinnosta, se ei säädä elinkeinolaeista. Tämä on mielestäni tullut monta kertaa täällä selvästi sanotuksi. Ja aivan kuten ed. Astala äskenkin totesi, perusteluja eduskunta ei säädä, eduskunta säätää lait. Nyt me säädämme tämän hallitusmuodon itsehallintoviittauksen ja saamelaiskäräjät. Poronhoidosta, kalastuksesta ja metsästyksestä säädämme erikseen. Tästä lähtökohdasta tätäkin lakia on arvioitava.

Minusta tämä laki on hyvin tarpeellinen paitsi kansainvälisten sopimusten kannalta myös sillä tavoin, että kyllä alkuperäiskansan asema Suomessa täytyy tunnustaa. Saamelaisten asioiden hoitaminen on ollut hyvin vaivalloista ja pitkäjänteistä työtä. Se on monta kertaa kaatunut juuri niihin sisäisiin erimielisyyksiin, joita Lapissa on ollut. Nyt kuitenkin esimerkiksi saamelaiskäräjien osalta, päinvastoin kuin ed. Tennilä täällä varhemmin sanoi, valiokunta on lähtenyt siitä, että kotiseutualueen kuntien saamelaisilla tulee olla enemmistö.

Minusta valiokunnat eduskunnassa ovat tehneet niin hyvää työtä, että laki täytyy ehdottomasti hyväksyä. Ne pelot, joita täällä on esitetty, liittyvät johonkin muuhun kuin nyt käsillä olevaan lakiesitykseen.

Ed. A s t a l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Pari oikaisua. Ensiksi ed. Korteniemelle tiedoksi, että sivistysvaliokunta käsittelee aina lakiesityksiä oman toimialansa osalta, ei muilta osin.

Ed. Raskille korjauksena se, että minä en ole esittänyt käsitystä siitä, että perustuslakivaliokunta olisi ollut yksimielinen, koska tiedän, että näin ei ole ollut.

Lopuksi vielä totean teille molemmille, että ymmärrän ja tunnen sekä saamelaisia että suomalaisia valtaväestöön kuuluvia Lapissa. Tiedän heidän huolensa nimenomaan elinkeinotoimista: kalastuksesta, porotaloudesta, metsästyksestä jne. Siinähän heillä on mahdollisuus tietenkin toimia ja esittää mielipiteitä ja taistella aivan niin kuin jokainen oman ryhmänsä puolesta tekee. Mutta minkä takia on annettu nyt sellainen käsitys, että tässä laissa olisi kysymys siitä ja että taistelun kohta olisi tämä? Tämä ei ole taistelun kohta, vaan tämä on yksimielisyyden ja hyvän tahdon ele saamelaiskulttuurin ja kielen turvaamiseksi ja kehittymiseksi.

Ed. R a s k (vastauspuheenvuoro): Rouva puhemies! Mielestäni ed. Alho tuli asian ytimeen, kun hän puhui siitä, että alkuperäiskansaa pitää puolustaa. Siinähän se juuri onkin se ydin, että mikä on alkuperäiskansaa Lapissa. (Ed. Aittoniemi: Se on selvittämätön homma!) — Se on selvittämätön homma, olen tällä kertaa samaa mieltä ed. Aittoniemen kanssa. — Saamelaiskäsite, jota tässäkin laissa yritettiin selventää, ei ole siitä sen selvemmäksi tullut.

Tänä aamuna enontekiöläiset, jotka eduskunnassa olivat lähetystönä, totesivat, että itse asiassa aika moni heistä voisi tämän uuden käsitteen mukaan lukea itsensä saamelaiseksi. Aivan sama tuli eilen esille Enontekiöllä.

Kysymys on vain siitä, että — minä ajattelen näin — ehkä me olemme jo sillä tavalla myöhässä, että ei taida löytyä, ei perustuslakivaliokunnasta, eduskunnasta, hallituksesta eikä mistään oikeusistuimesta sellaista ihmistä, joka pystyisi

selvittämään, kuka on saamelainen ja kuka ei. Taidetaan olla jo niin pitkällä, että se ei koskaan tule selväksi.

Ed. Korteniemi (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Vielä ed. Astalalle: Me emme halua millään tavalla kiistää saamen kielen ja kulttuurin edistämistä, vaan ilman muuta minä niin kuin varmasti myös ed. Rask haluamme kaikin tavoin olla sitä edistämässä. Ongelma on vain siinä, että tähän lainsäädäntöön on kuitenkin jo hallituksen perusteluissa liitetty viittauksia elinkeinollisiin asioihin. Sieltä nämä käsitykset ovat lähtöisin, eivät ne meidän tuomiamme ole.

Ed. Astala (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Ensinnäkin, ed. Korteniemi, kyllä se niin on, että ei voi edistää saamelaiskulttuuria ja kieltä jos samalla haluaa hylätä tämän lakiesityksen, se on mahdoton yhtälö.

Sitten lähetystöstä, joka tänään oli täällä. Olin keskustelemassa heidän kanssaan, ja kysyin heiltä, kun he esittivät ajatuksen, että he voisivat olla saamelaisia, että haluaisitteko te olla saamelaisia, jos teidät voitaisiin liittää tähän rekisteriin; olisitteko te, haluaisitteko te olla saamelaisia. Yksikään ei ilmoittautunut.

Ed. Apukka: Rouva puhemies! Tuntuu suorastaan murheelliselta kuunnella sitä keskustelua, mitä tämän lakiesityksen ympärillä käydään, kun alun perin piti olla kysymys vain kulttuuri-itsehallinnon järjestämisestä saamelaisille. Nyt tässä matkan varrella on ruvettu puhumaan etuoikeutetuista ja vähemmän etuoikeutetuista ja kuitenkin lähtökohtana pitäisi olla ilman muuta se, että ne ihmiset, jotka Pohjois-Lapissa asuvat, olisivat tasavertaisia keskenään ja heillä kaikilla olisi samanlaiset oikeudet elämiseen. Suorastaan vastenmieliseltä minusta tuntuu se, jos tässä salissa yritetään juopaa, mikä pohjoisessa tällä hetkellä on, syventää. Kyllä minun mielestäni olisi tässä salissa pyrittävä siihen, että oltaisiin mahdollisimman yksiselitteisesti sitä mieltä, mitä useimmat tai oikeastaan kaikki ovat väittäneet, eli että tässä on kysymys vain saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon järjestämisestä. Toivon todella, että eduskunta voisi päätöksessään sen riittävän selkeästi todeta, että päästäisiin tuolla pohjoisessa ihmisten elämää rauhoittamaan.

Se, minkä vuoksi tässä on näitä erimielisyyksiä matkan varrella syntynyt, johtuu siitä, niin kuin monet asiantuntijat ovat sanoneet kuulemma valiokunnassa ja myöskin lehtien palstoilla, että hallituksen esitys on puutteellisesti ja epäselvästi valmisteltu. Siitähän ei pääse mihinkään. Täällä on monta kertaa lainattu ja olen pohjoisissa ihmisiltä kuullut, että hallituksen esityksen perustelut ja lakiesityksen teksti ovat olleet monin osin ristiriitaisia tai ainakin sillä lailla kirjoitettuja, että ne ovat voineet herättää monenlaisia ajatuksia ja johtopäätöksiä. Siitä johtuen tuolla pohjoisimmissa kunnissa ihmiset ovat tietysti aivan aiheesta närkästyneet. Kyllä sen ymmärtää, jos näitä perusteluita ja lakitekstejä lukee, ja näinhän siellä on käynyt.

Täällä on myöskin todettu useammassa puheenvuorossa, että perustuslakivaliokunta työskenneltyään tämän asian kimpussa jonkin kuukauden sai parannettua esitystä ja vähennettyä erimielisyyden aiheita jopa niin paljon — mitä minä olen pohjoisen ihmisten kanssa ollut yhteyksissä — että osa heistä on sanonut, että asia on nyt huomattavasti selvempi ja kelpaa heille, kun perustuslakivaliokunta totesi, että tässä ei ole kulttuurilla ja elinkeinopuolella yhteyttä, vaan että elinkeinotoimeen liittyvistä asioista pitää säätää erikseen lailla. Myös minun oma varma käsitykseni on, että näinhän se on tehtävä, että lainsäädännöllä elinkeino-oloja siellä muutetaan, jos yleensä muutetaan.

En lainkaan ihmettele, että pohjoisessa ihmiset suhtautuvat tämän tolppatalon asioihin monta kertaa hyvin epäillen ja ovat valmiita vaatimaan täsmennyksiä. Muistellaan vain pari vuotta sitten, kuinka täällä vatvottiin monta kertaa näiden samojen kolmen pohjoisen kunnan oikeuksia rajakauppaan, verottomaan ja tullittomaan elintarvikkeiden rajakauppaan. Jokainen tässä salissa silloin ollut muistaa, miten täällä voitiin asia muutaman kuukauden välein kieltää ja muutaman kuukauden välein myöntää. Ei se kovin johdonmukaista kuvaa antanut työskentelystä täällä. Varmasti nämä kokemukset ovat pohjoisen ihmisille antaneet aiheen epäillä, että jos ei jokin asia ole tarpeeksi selvästi sanottu, sitä ei voi kovin varmasti selvänä asiana pitää. Siksi tästä on niin paljon tuolla pohjoisessa keskusteltu.

Asiat, mistä kulttuuri-itsehallintolaissa puhutaan, kun puhutaan poronhoidosta, metsästyksestä ja kalastuksesta, ovat tuolla pohjoisessa hyvin monelle ihmiselle leipäkysymyksiä. Totta kai jokainen on silloin varpaillaan, jos tulee pienikin epäilys siitä, että tässä voidaan puuttua minun oikeuksiini harjoittaa tämmöisiä elinkeinoja. Se on aivan selvä asia.

Mutta mitä olen jututtanut pohjoisen ihmisiä, kovinkaan laajasti ei ole kyllä kyseenalaistettu sitä, etteikö saamelaisille voitaisi antaa lakiin perustuva kulttuuri-itsehallinto. Ei siitä ole kovin moni lausunut kielteistä käsitystä, ei missään tapauksessa. Useimmat ei-saamelaiset ovat sanoneet, ettei heillä mitään sitä vastaan ole, että näin pitääkin menetellä.

Olen kyllä sitä mieltä, että tämän lain käsittelyn yhteydessä meillä nyt pitää riittävän selvästi tehdä ero kulttuurin ja elinkeinojen välille. Jos kerran kaikki ovat sitä mieltä, että tässä on kysymys vain kulttuuri-itsehallinnosta, sanotaan se niin selvästi eduskunnan päätöksessä, että siitä tulee kaikille selvä käsitys. Jos me kaikki olemme sitä mieltä täällä, sanotaan se niin. Minä uskon, että tuolla pohjoisen kunnissa saadaan ihmisten mielet rauhoitettua aika lailla.

Sen vuoksi, arvoisa puhemies, kannatan ed. Tennilän tekemää lausumaehdotusta, joka selvästi sanoo sen, että oikeus poronhoitoon, metsästykseen ja kalastukseen noissa pohjoisissa kunnissa säilyy täsmälleen sellaisena kuin se tällä hetkellä on: kaikkien suomalaisten ja saamelaisten elinkeinoina. Jos tämä sanotaan riittävän selvästi eduskunnan päätöksessä eikä vain pelkästään perustuslakivaliokunnan mietinnössä, uskon, että epätietoisuus ja hämmennys vähenevät huomattavasti ja saadaan tuonne pohjoisen ihmisille elämisen rauha. Siellä on kyllä luonnon kanssa tappelemista ihan tarpeeksi, jottei tarvitse tässä talossa tehtyjen ja synnytettyjen hankaluuksien kanssa tapella.

Toivon todella, että ryhmät voisivat keskustella tästä lausumasta, niin että voisimme sen täällä mahdollisimman yksimielisesti, peräti aivan yksimielisesti hyväksyä. Uskon, että se olisi kaikkien onni niin täällä etelässä kuin tuolla pohjoisessa saamelaisten ja ei-saamelaisten, suomalaisten, kaikkien ihmisten kannalta ajatellen.

Ed. A u l a : Arvoisa puhemies! Olen samoin kuin muut Lapin kansanedustajat koettanut perehtyä saamelaisten kulttuuri-itsehallintolakiin eri näkökulmista. Olen myös yrittänyt perehtyä siihen eduskunnan sivistysvaliokunnan jäsenenä. Olen koettanut selvittää asian sekä suomalaisten, lappalaisten että saamelaisten kulttuurin kannalta.

Epäluulot tämän lain vaikutuksista elinkeinoasioihin todellakin heräsivät perusteluista, jotka olivat kieltämättä aika epäselvät. Tämä on täällä nyt jo moneen kertaan tullut esille. Minusta on erittäin tärkeää ja hyvä, että perustuslakivaliokunta käydyn keskustelun perusteella on täsmentänyt asiaa niin, että tällä uudistuksella ei ole tarkoitus saada aikaan muutoksia suomalaiseen perinteiseen nykytilaan poronhoidon, kalastuksen ja metsästyksen alalla. Perustuslakivaliokuntahan myös teki eräitä muita täsmennyksiä, jopa muutoksia lakipykäliin sen mukaisesti kuin alueen kunnat, Enontekiö, Utsjoki ja Inari toivoivat. Muun muassa saamelaiskäräjien kuulemismenettelyä täsmennettiin vastaamaan alueen kuntien esityksiä. Se oli myös erittäin hyvä ja omiaan hälventämään epäluuloja.

Tästä syystä katson kyllä, että lain hylkäämiseen ei nyt ole tarvetta. Mehän hyväksymme täällä eduskunnassa tämän lain ja perustuslakivaliokunnan mietinnön. Hallituksen esityksen perustelut jäävät asiakirjoihin, mutta eivät ne tule eduskunnan päätökseksi, vaan eduskunnan päätös on se, mitä seisoo lakipykälissä ja mitä seisoo perustuslakivaliokunnan mietinnössä.

Minusta on aivan paikallaan, että kaikkien epäselvyyksien välttämiseksi eduskunta voisi vielä hyväksyä tämän ed. Tennilän ehdottaman perustelulausuman, joka varmasti sitten selvittää, mikä Suomen eduskunnan kanta tähän asiaan on. Suomessahan nämä pohjoisten alueitten, Lapin, elinkeinoasiat on järjestetty perinteisesti eri tavalla kuin esimerkiksi Norjassa ja Ruotsissa, joissa käytännöt ovat olleet vähän toisenlaiset. Minusta meillä on paikallaan pysytellä omalla suomalaisella mallilla. Kysehän on siitä, että eduskunta tässä yhteydessä toteaa, että saamelaisten oikeus omaan kulttuuriinsa ei tarkoita, että heillä olisi yksinoikeus poronhoitoon, metsästykseen ja kalastukseen, vaan että sekä saamelaiset että suomalaiset voisivat hyvässä yhteisymmärryksessä näitä elinkeinoja harjoittaa. Kun on Lappia ajanut ristiin rastiin, niin tuntuu, että meillä sitä lääniä on sen verran paljon, että sinne mahtuvat sekä saamelaiset että suomalaiset erittäin hyvin.

Siihen, mitä tämä laki käytännössä tarkoittaa, on varsin vähän kiinnitetty huomiota. Keskustelu on pyörinyt aika paljon sen ympärillä, mitä se mahdollisesti voisi tarkoittaa ja mitä perusteluissa sanotaan. Käytännössähän saamelaisasioitten hoito valtionhallinnon tasolla siirtyy sisäministeriöstä oikeusministeriölle. Näistä asioista säädetään asetuksen sijasta lailla. Eräitä kielilain mukaisia tehtäviä siirretään saamelaisalueen kunnilta uusien saamelaiskäräjien hoidettavaksi.

Käytännössä ehkä kaikkein suurin asia on, että uusille saamelaiskäräjille tulee mahdollisuus tulla kuulluksi, kun saamelaiskulttuuria koske-

via asioita käsitellään eri viranomaisissa. Kyllä minä suomalaisen demokratian ja kansanvallan kannalta tämän hyväksyn. Kyllä minusta tällainen kuulemismahdollisuus tulee ja on hyvä lainsäädännössä olla.

Lain valmisteluun on kiinnitetty paljon huomiota, ja sitä on arvosteltu. Alueen kunnathan ovat kyllä eri vaiheissa antaneet asiasta lausuntoja niin saamelaiskulttuuritoimikunnan mietinnössä kuin sivistysvaliokunnalle ja sitten perustuslakivaliokunnalle. Näyttää siltä, että menettely, että vain kunnalta pyydetään lausuntoa, ei ilmeisesti ainakaan tässä tapauksessa ole vienyt tietoa ja keskustelua hankkeesta alueen asukkaille riittävästi. Tästä on tietysti se oppi otettava valtion hallinnon lakien valmistelijoille, että tämän tyyppisissä asioissa, jotka voivat herättää ristiriitoja ja epäluuloja, tulisi miettiä, voitaisiinko ottaa käyttöön erityisiä julkisia kuulemisia niillä alueilla ja niissä kunnissa, joita tämän tyyppiset asiat koskevat. Silloin kaikilla olisi mahdollisuus saada tietoa ja päästä selville näiden tämän tyyppisten lakihankkeiden sisällöstä.

Ed. J. L e p p ä n e n : Arvoisa puhemies! Tilanne niin sanotun saamelaislain käsittelyn yhteydessä on kieltämättä kärjistynyt. Kuunnellessamme perustuslakivaliokunnassa asiantuntijoita jo asiantuntijalausunnoista voi selkeästi päätellä, että ehkä puolin ja toisin on asioita vedetty kireälle ja ehkä asiallisuuskin on jo häipynyt. Tehtävämme valiokunnassa sitten on ottaa liika pois, niin kuin leikillisesti sanotaan, ja me kyllä vilpittömästi valiokunnassa pyrimme siihen, että panisimme kirkon keskelle kylää, emme olisi kenenkään puolella ketään vastaan.

Täällä on arvosteltu melko voimakkaasti sitä, että sekä lain valmistelun yhteydessä että myös ehkä perustuslakivaliokunnassakin on ollut puutteellinen asiantuntijakuuleminen. Ei ole ehkä kuultu oikeita asiantuntijoita jne. En voi kyllä yhtyä tämän kaltaisiin arvioihin. Me pyrimme laajaan ja seikkaperäiseen kuulemiseen, 14 asiantuntijaa oli paikalla, ja hyvin pitkiä keskusteluja kävimme, kuten myös ed. Rask täällä totesi. Oli myös monenlaisia vaiheita asian käsittelyn yhteydessä, mutta tuolla loppupuolella siitä ehkä enempi.

Käsittelisin kolmea asiaa. Puuttuisin ensinnäkin tähän saamelaisten kulttuuri-itsehallintoon, joka tuntuu olevan se pykälä, joka hiertää eniten, samoin kuin sen tulkinta hallituksen esityksen perusteluissa. Valiokunta kiinnitti siihen huomiota ja lausuu kannanotoissaan hyvin selkeästi, ainakin valiokunnan mielestä, tietystihän me puolustamme omaamme, että "Tähän liittyen on kuitenkin syytä todeta, että saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon turvaaminen saamelaiskäräjistä annettavalla lailla ei sellaisenaan muuta niitä nykyisiä lainsäädäntöjärjestelyjä, joiden mukaan määräytyy, ketkä saavat harjoittaa mainittuja elinkeinoja perinteisillä saamelaisalueilla."

En minä ymmärrä, että tämä olisi epäselvemmin sanottu kuin ed. Tennilän ponsiehdotuksessa on. Ja kun edelleen jatketaan: "Mahdolliset muutokset näissä suhteissa voidaan toteuttaa vain muuttamalla voimassa olevia lakeja." Tässä ei anneta mandaattia, eikä tässä edes esitetä niitä muutettavaksi. Edelleen kappaleen lopussa sanotaan: "Käsiteltävänä olevan uudistuksen tarkoituksena ei ole saada aikaan muutoksia poronhoidon, metsästyksen ja kalastuksen alalla." Tämä oli valiokunnan yksimielinen näköala, ja saamieni monien puhelinsoittojen perusteella myös pohjoisessa on tyydytty tähän ja nähty, että tämä poistaa niitä pelkotiloja, mitä varmasti perustellusti hallituksen esityksen perustelujen johdosta oli syntynyt.

Sitten tulkinnasta, kuka on saamelainen. Sitä on varmasti, niin kuin ed. Rask sanoi, äärimmäisen vaikea määritellä. Siinäkin perustuslakivaliokunta laajensi tulkintaa niin, että vuoden 1875 luettelot eivät ole yksinomaisia viranomaisrekistereitä, joiden pohjalta oikeus olla saamelainen määräytyy. Keskustelussa olimme sitä mieltä, että kieli on se pääasiallinen kriteeri, joka voi osoittaa, kuka on saamelainen.

Sitten menen kolmanteen asiaan, neuvotteluvelvoitteeseen, joka on saamelaiskäräjien 9 §. Siinäkin me valiokuntana tulimme hyvin pitkälle vastaan — näin ymmärsin ja näin olen ymmärtämässä — muita väestöryhmiä kuin saamelaisia pohjoisessa. Tämä oli neuvotteluvelvoitepykälä. Nyt tämä on muutettu lievempään muotoon niin, että "viranomaiset neuvottelevat saamelaiskäräjien kanssa". Viimeinen, uusi momentti kuuluu: "Neuvotteluvelvoitteen täyttämiseksi asianomaisen viranomaisen on varattava saamelaiskäräjille tilaisuus tulla kuulluksi ja neuvotella asiasta."

Jos joku tästäkin tekee sellaisen johtopäätöksen, että tämä hidastaa ja vaikeuttaa hallinnon toteuttamista ja tekee ylipääsemättömiä ongelmia viranomaisten toiminnalle alueella, se on kyllä kärjistetty näköala, koska viimeinen virkekin vielä aivan kuin sitä poistaa: "Tilaisuuden käyttämättä jättäminen ei estä viranomaista jatkamasta asian käsittelyä."

Vielä lopuksi ed. Raskille vastaisin. Mainitsitte, niin kuin tosiasiassa kävikin, että välillä oli sellainenkin mietintöluonnos, joka hyväksyttiinkin ensimmäisessä käsittelyssä, että hallitusmuodon 51 a §:n lisäystä ei tehtäisi, vaan asia hoidettaisiin perusoikeusuudistuksen yhteydessä hallitusmuodon 14 §:n kohdalla. On huomionarvoista, että nämä eivät ole vertailukelpoisia pykäliä. Hallitusmuodon 51 §:ssähän puhutaan itsehallinnosta ja siihen pykälään sopii kulttuuri-itsehallinto varsin hyvin. Sen sijaan kulttuuri-itsehallinto ei sovi hallitusmuodon 14 §:ään, joka on kielipykälä, jos olen oikein ymmärtänyt, kokonaisuudessaan, ja sen laajentaminen käsittämään kulttuuri-itsehallintoa olisi ollut aika huonoa lainsäädäntötapaa. Ei olisi varmasti perustuslakivaliokunnan arvostusta lisännyt, jos olisi tämmöinen sekoitus tehty. Siitä syystä palasimme yksimielisesti alkuperäiseen hallituksen esitykseen, että kulttuuri-itsehallinto laitetaan 51 a §:ään ja kieliasia käsitellään täällä tänä iltana myöhemmin perusoikeusuudistuksen yhteydessä.

Arvoisa puhemies! Lopuksi toivon, että tämä esitys saadaan vietyä valiokunnan esityksen ja suuren valiokunnan lisäyksen mukaan mahdollisimman suuren yksimielisyyden vallitessa lävitse ja vielä nopeasti, että saataisiin asia rauhoittumaan pohjoisessa. Alussa ajattelin, että on ehkä uskaliasta vähän jäsentenvälisiin sotkeutua, kun näyttää siltä, että tämä menee Lapin kansanedustajien keskinäiseksi keskusteluksi, mutta rohkenin tämän tehdä näillä muutamilla ajatuksilla perustuslakivaliokunnan jäsenenä.

Ed. V a r p a s u o (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ihan eduskunnan pöytäkirjoja varten oikaisuna ed. Leppäselle: Kyllä toisessa käsittelyssäkin oli äänestys. Nimittäin itse olin edelleenkin vielä sitä mieltä, että hallitusmuodon muutosta ei olisi pitänyt tehdä, vaan se olisi voitu hoitaa 14 §:n muutoksella. Perustelu on oikeastaan täysin käänteinen sille, mikä ed. Johannes Leppäsellä oli äsken, eli itsehallinto-käsite on huomattavan paljon laajempi kuin kulttuuri-itsehallinto tässä laissa. Sen takia olisi ollut hieman järkevämpää panna se 14 §:ään kuin 51 §:ään. Eli kulttuuri-itsehallinnon suppeus, mikä tässä laissa nyt on, olisi tullut jopa paremmin esiin, jos se olisi ollut siellä toisella puolella, koska se ei ole rinnastettavissa siihen itsehallintoon, jota esimerkiksi Ahvenanmaalla tai kunnissa harrastetaan. Tämä itsehallinto on paljon, paljon suppeampi.

Ed. A i t t o n i e m i : Rouva puhemies! Minä tunnen tätä asiaa varsin huonosti, mutta sitä enemmän, mitä enemmän olen joutunut siihen tutustumaan lähinnä yhteydenottojen perusteella, olen tullut siihen käsitykseen, että tässä ovat etelän ihmiset ja sellaiset, jotka eivät näistä asioista mitään tiedä, tekemässä varsin erityisiin olosuhteisiin lainsäädäntöä, jossa pitäisi olla hyvin varovainen. Ed. Astala totesi tuntevansa lappalaisia ja saamelaisia. Minä tunnen myös yhden saamelaisen. Hain häntä tanssimaan Utsjoen matkailuhotellissa aikanaan, ja toinen on jostakin Enontekiön puolelta. Nämä etelän tuntemiset ovat sellaisia, ettei näille perusteille mitään lakia tehdä, ja vaikeita selvittää ovat myöskin saamelaisuuden juuret: Tiedetään varsin hyvin, että ne ovat hyvin epäselviä. Ei tiedetä tarkkaan, voidaanko katsoa saamelaiseksi vai ei, kun suvut ja heimot ovat risteytyneet. Tämä on hyvin riitainen asia.

Mutta niiden yhteydenottojen pohjalta, mitä on tullut ja mitä olen keskustellut, lain negatiiviset seuraukset saattavat olla hyvin voimakkaat Lapissa. Se on Villiä Pohjolaa. Siellä on Villin Pohjolan laki, ja saattaa olla, että tilanne rauhoittuu, mutta saattaa tulla pitkäaikainenkin vihanpito, joka heikentää elämän mahdollisuuksia noissa korvissa ja noilla erämailla.

Olen sitä mieltä, että kyllä tämä lainsäädäntö vähän huitaistaan läpi ehkä liian nopeasti. Se nähdään tästä keskustelusta ja niistä yhteydenotoista, mitä on pohjoisesta päin esimerkiksi minulle henkilökohtaisesti tavallisena rivikansanedustajana tullut. Siten tämä laki saataisiin oikeastaan hylätä täällä eduskunnassa ja lähteä hiukan perusteellisemmin tutustumaan niihin asioihin. Pitäisi hiukan enemmän tavallinen rivisaamelainen, rivilappalainen — käytännössä sama asia — ottaa tämän lain valmisteluun sillä tavalla mukaan, että saataisiin hienojakoiset asiat sorvattua. Tässä tehdään väkivaltaa pohjoiselle Suomelle ja sen erityisille olosuhteille ja ihmisille.

Ed. A s t a l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa rouva puhemies! Ed. Aittoniemen puhe osoitti esimerkillisellä tavalla sen, miten saattaa päätyä joihinkin johtopäätöksiin, kun ei tunne tippaakaan koko asiaa, ei tunne niitä ihmisiä, joita tämä koskettaa eli saamelaisia, ei ole näköjään lukenut perustuslakivaliokunnan mietintöä kunnolla, ei ole kuullut yhtään ainoaa asiantuntijaa tai lukenut heidät lausuntojaan. Tämä on erinomainen esimerkki siitä, millä tavalla eduskunnassa saatetaan puhua asiasta, josta ei tiedetä

mitään. (Ed. Aittoniemi: Ehkä paremmin kuin te luulettekaan!)

Sitten ed. Aittoniemellä oli vielä otsaa kertoa minulle, että minä en tunne näitä asioita. Olen kymmenen vuoden aikana eduskunnassa perehtynyt erittäin tarkasti saamelaiskulttuurin ja saamen kieleen. Olen johdattanut valiokuntani opintomatkalle Lappiin saamelaisasioita tutkimaan useampaan kertaan. Me tunnemme nämä asiat, sen voin ed. Aittoniemelle hyvällä syyllä sanoa.

Puhetta ryhtyy johtamaan toinen varapuhemies Pelttari.

Ed. H a l o n e n : Arvoisa puhemies! Melkein tekee mieleni aloittaa, että minäkin uskaltauduin puhujakorokkeelle, kun täällä alkaa olla vähän kiivas puhenuotti.

Tulin käyttämään puheenvuoron lähinnä sen vuoksi, että minun mielestäni sekä perustuslakivaliokunnan mietintö että siihen liitetty sivistysvaliokunnan lausunto ovat siinä mielessä ilon aiheita, että tämän eduskunnan aikana on useampaan otteeseen otettu lopultakin kantaa Suomessa suomen- ja ruotsinkielisen kulttuurin lisäksi myös muihin maassamme oleviin kulttuureihin ja nimenomaan silloin saamelaisiin ja toisaalta tänäkin iltana tullaan luultavasti puhumaan romaneista. Tässä mielessä sekä perusoikeusuudistus että eräät muut esillä olleet lait merkitsevät mielestäni edistysaskelta siihen suuntaan, mihin Suomi on sitoutunut Euroopan neuvoston jäsenvaltiona.

Euroopan neuvostohan on nimenomaisesti painottanut viimeisten vuosien aikana sitä, että jäsenvaltioiden tulisi aikaisempaa enemmän luoda mahdollisuuksia sille kulttuurien kirjolle, joka on sääntönä jäsenmaissa. Voi kuta kuinkin sanoa rikkumattoman säännön olevan, että jokaisessa jäsenmaassa on sen valtakulttuurin ohella olemassa myös muita kulttuureja. Kun ei voida ajatella, että nämä kansallisvaltiot aina vain hajaantuisivat pienempiin osasiin niin, ettei lopulta tarvitsisi kenenkään välittää vähemmistöistä, on opittava tulemaan toimeen keskenään. Silloin on myös erinomainen asema, että vähemmistökielten ja vähemmistökulttuurien asemaa laajemmaltikin otetaan aikaisempaa enemmän huomioon sekä jäsenmaiden perustuslaeissa että myös muissa sitä täydentävissä laeissa.

Toinen asia on mielestäni se, että ongelma näyttää olevan niin meillä kuin muualla se, että kun meillä on vähemmistökulttuuri, se on joillakin alueilla puolestaan enemmistö. Vähemmistökulttuurin luonteeseen kuuluu omalla tavallaan se, että suojatessaan oman kulttuurinsa elinvoimaisuutta se on ehkä hieman vähemmän salliva usein kuin enemmistökulttuuri. Näin ollen pitää enemmistön tasolta pystyä tekemään sellaiset yhteensovitussäännökset, että toisaalta enemmistö valtakunnallisesti suhtautuu oikein vähemmistöön, mutta vähemmistö myös siellä, missä se on enemmistönä, suhtautuu oikein vähemmistöön. Nämä ovat tavallaan sellaiset yleiset käyttäytymisen pelisäännöt.

Tämän vuoksi on yleensä suositeltu, että kun tämän tyyppisiä oikeuksia kehitetään, ensimmäisenä asteena pidetään yksilön oikeuksia ja katsotaan aina se, että yksilöllä tulisi olla oikeus saada omakielistä opetusta, omakielisiä palveluja jne. Tätä olemme vähä vähältä yrittäneet myös Suomessa tehdä.

Toisena yhä useammin toistuvana vaatimuksena ovat myös erilaiset autonomiset järjestelmät. Suomihan on Ahvenanmaan osalta tehnyt varsin pitkälle menevän ratkaisun, jopa niin pitkälle menevän, että sitä käytetään usein esimerkkinä kansainvälisissä vertailuissa tietynlaisena, sanoisiko, ääriesimerkkinä, myös ihan positiivisessa mielessä. Toisaalta meillä on meidän ruotsinkieliset, jotka ovat saaneet myös poikkeuksellisen suuret oikeudet. Mielestäni se on kannattanut.

Näistä vähän jälkijättöisenä on hoidettu kahta ryhmää; saamelaisia ja toisaalta romaneja. Saamelaisten aseman parantamiseen meitä myös velvoittavat alkuperäiskansoja koskevat säännökset ja, sanoisiko, pitkälti levinnyt henki siitä, että näitä näkemyksiä pitäisi muutenkin noudattaa.

Arvoisa puhemies! En puutu sen yksityiskohtaisemmin pykäliin, joita nyt on sekä perustuslakivaliokunnassa että sivistysvaliokunnassa pitkälti pohdittu.

Haluan tässä yhteydessä tuoda omana kantanani ainoastaan esille sen, että erinomaisen vaikeana asiana on yleensä kaikissa vähemmistökysymyksissä pidetty sitä, kuka määritellään kyseisen kulttuurivähemmistön jäseneksi. Mitään selkeätä ratkaisua ei yleensä ole löytynyt sille muuta kuin se, että niin on, jos ihmiset itse sanovat olevansa tämän vähemmistön jäseniä ja jos ei voida perustelluista syistä näyttää, että he eivät olisi tämän vähemmistön jäseniä. Useimmissa maissa on käynyt niin, että on sitten kysymys unkarilaisesta vähemmistöstä, saksalaisesta vähemmistöstä, venäläisestä vähemmistöstä, saa-

melaisesta vähemmistöstä, romaneista tai muista, että osa näistä ihmisistä haluaa julkisesti ilmoittaa kuuluvansa vähemmistöön, osa ei halua. Ihmisen elämän aikana saattaa olla erilaisia kausia, haluaako vai eikö halua. Silloin yleensä pääpaino on asetettu sille, että ihminen itse katsoo kuuluvansa vähemmistöön, jos on ilmeisen selvää, ettei näin ole. Tässä mielessä sen tyyppistä rakennelmaa toivottavasti ei tulla missään vaiheessa tekemään, joka tekisi kovasti tärkeäksi sen eron joihinkin yksilöön liittyviin perusoikeuksiin, että tällainen rajanveto pitäisi voida tehdä.

Se, mitä ei perustuslakivaliokunnan ja sivistysvaliokunnan jäsenille on nyt viestitetty epäluuloa tai, sanoisiko, ongelmia, on ollut juuri tiettyihin elinkeinoihin liittyvät asiat. Minun käsittääkseni täällä useampi perustuslakivaliokunnan jäsen on jo vakuuttanut, että mitään muutosta nykyiseen järjestelmään ei ole aiottu tehdä. Aivan samanlainen, eksplisiittisesti aivan ulos sanottuna, on myös ed. Tennilän ponsi. Sanon vain omana henkilökohtaisena kantanani, että jos näillä lausumilla voidaan hälventää näitä syystä tai syyttä syntyneitä epäluuloja, se on tietysti hyvä asia, koska minun mielestäni on niin, että vaikka enemmistön ja vähemmistön väliset suhteet sisältävät aina jonkin näköisen perusjännitteen, me tietysti pyrimme mahdollisimman hyvään kanssakäymiseen. Näin ollen, jos eduskunta omalta taholtaan voi sen vakuuttaa, että kenenkään yksilöllistä tilannetta, niin kuin täällä on sanottu, ei ole haluttu tällä heikentää, hyvä näin.

Toisaalta väittäisin niin, että kun jonkin aikaa tästäkin lainsäädännöstä on kulunut, ehkä nähdään tämä perusydin ja nämä tavoitteet toisessa valossa. Sen takia olisi kauhean hyvä, että sen paremmin kansanedustajat kuin kansalaiset muutenkaan eivät itseään kovin suureen erimielisyyteen kiihottaisi.

Kaiken kaikkiaan, arvoisa puhemies, olen täällä kuulemiltani asiantuntijoilta päätynyt siihen, että itse lainsäädäntö voitaisiin hyväksyä. Omana kantanani, en voi sanoa sitä ryhmän kantana, mutta omana kantanani olen sitä mieltä, että jos tämä ed. Tennilän ponsi selventää sitä, mitä ed. Astala ja muut ovat jo sanoneet tarkoituksen olevan, niin mikäpä siinä, hyväksytään pois.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

T o i n e n v a r a p u h e m i e s: Asian käsittely keskeytetään.

3) Ehdotukset laeiksi Suomen Hallitusmuodon 38 §:n, valtioneuvostosta annetun lain ja valtion talousarviosta annetun lain muuttamisesta

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 306
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 22

T o i n e n v a r a p u h e m i e s: Ensin sallitaan keskustelu asiasta kokonaisuudessaan. Sen kuluessa on esitettävä kaikki asiassa tehtävät ehdotukset. Sen jälkeen päätetään kolmannessa käsittelyssä lakiehdotuksista.

Koska toisessa käsittelyssä päätetyt kolme lakiehdotusta muodostavat yhden kokonaisuuden ja kun ensimmäisestä lakiehdotuksesta on päätettävä perustuslain säätämisjärjestyksessä, ehdotan meneteltäväksi seuraavasti:

Ensin tehdään päätös siitä perustuslakivaliokunnan ehdotuksesta, joka koskee ensimmäisen lakiehdotuksen julistamista kiireelliseksi. Jos perustuslakivaliokunnan ehdotus hyväksytään, päätetään lakiehdotuksen hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Jos sitä vastoin ehdotus lakiehdotuksen julistamisesta kiireelliseksi hylätään, on tehtävä päätös lakiehdotuksen hyväksymisestä jätettäväksi lepäämään ensimmäisiin vaalien jälkeen pidettäviin varsinaisiin valtiopäiviin tai sen hylkäämisestä.

Jos ensimmäinen lakiehdotus hyväksytään, katsotaan toisessa käsittelyssä päätetyt kaksi muuta lakiehdotusta niiden keskinäisen sidonnaisuuden vuoksi hyväksytyiksi. Jos taas ensimmäinen lakiehdotus hylätään, katsotaan muut lakiehdotukset niin ikään hylätyiksi, mutta jos ensimmäinen lakiehdotus hyväksytään jätettäväksi lepäämään yli vaalien, katsotaan samalla vastaava päätös tehdyksi muistakin lakiehdotuksista.

Menettelytapa hyväksytään.

Keskustelu:

Ed. N i k u l a: Arvoisa puhemies! Vastaan heti puheenvuorossani tähän puhemiehen ehdottamaan päätöksentekojärjestykseen. Vastustan ensimmäisen lakiehdotuksen julistamista kiireelliseksi ja ehdotan, että lakiehdotukset hylätään. Vielä kerran lyhyesti perustelut.

Kun lakiesityksen lukija perehtyi siihen perustuslakivaliokunnassa, tuli mieleen vanha lottomainos, jossa pingpongpallot hyppivät ja kuului takana iloinen ääni, että mennään sekaisin. Sit-

ten kun ruvettiin katsomaan, mitä kaikkia tässä oikein voi mennä sekaisin, eipä paljon ministeriöhallinnosta saati muustakaan hallinnosta jää jäljelle. Ensinnäkin ministeriöt voitaisiin määritellä valtioneuvoston päätöksellä riippumatta siitä, mitä eduskunta on aikaisemmin, sanotaan koko eduskunnan ajan vuodesta 1906, laissa päättänyt. Tämä sekoittaa ylimenovaiheeksi, joka voi olla useiden kuukausien mittainen, vastuun sekä asioiden hallinnollisesta sujumisesta että taloudesta suhteessa eduskuntaan ja tietysti viime kädessä veronmaksajiin.

Esitys tekisi mahdolliseksi esimerkiksi sen, että metsähallinto siirretään hallitusta muodostettaessa valtioneuvoston päätöksellä ympäristöministeriöön. Sinänsä ratkaisu voi olla ihan hyväkin, en sitä sano, mutta kunnioitan eduskunnan ratkaisuja aikanaan metsähallintoa järjestettäessä niin pitkälle, että en jätä sitä valtioneuvoston mahdollisesti äänestyksellä tekemään päätökseen. Tämähän vie koko metsähallintomme kentän, paitsi metsähallituksen kentän myös yksityismetsän kentän, ympäristöministeriöön. Sekin voi olla ihan hyvä, mutta sen hallinnollinen läpivieminen nopeasti on vaativa tehtävä.

Tulevaisuusselonteon yhteydessä puhuttiin, että pitäisi voida perustaa tiede- ja teknologiaministeriö, mikä merkitsee Tekesin ja Suomen Akatemian siirtämistä uuteen ministeriöön. Tekesillä on laaja alueellinen organisaatio. Lisäksi sillä on kansainvälinen organisaatio, mikä kertoo myös siitä, että tällä ratkaisulla voi olla hyvin vaikeita vaikutuksia meidän kansainvälisiin kumppaneihimme.

Tämä kaikki vain juuri sen takia, että ministeriöitä voitaisiin perustaa hyvin vapaasti eduskunnan budjetti- ja lainsäädäntöratkaisuista riippumatta valtioneuvoston päätöksillä. Hyväksyn sen, että hallitusta muodostettaessa katsotaan toiminnallisesti oikeat kokonaisuudet, mutta nämä tehdään niin, että yhdelle ministerille voi tulla toimivaltaa useammassa ministeriössä eikä päinvastoin. Tässä vanhaa sanontaa käyttääkseni häntä heiluttaisi koiraa tai viikset päätä, miten päin sitä halutaankaan sanoa.

Voidaan myös pohtia, missä vaiheessa näitä ratkaisuja tulisi tehtäviksi. Jos niitä hallitusta muodostettaessa tulee tehtäväksi, silloin kyllä ollaan hallinnollisen oivalluksen ja taloudellisten vastuusuhteiden järjestämisen kannalta kaikkein uupuneimpia. On käyty hallitusohjelmaa, -pohjaa, ministerinpaikkojen jakoa koskevat neuvottelut ja sitten vielä yhdessä aamuyössä tuherrettaisiin koko ministeriöhallinto uudelleen, josta sitten virkamiehet rupeaisivat vähitellen asetuksia tällä mennään sekaisin -periaatteella esittelemään.

Hallituksen taipaleella tällainen muutos voisi olla esimerkiksi sen tyyppinen, että joltakin ministeriltä tai joltakin hallituspuolueelta vedetään matto jalkojen alta muovailemalla hallituksen päätöksellä uudelleen ministeriöjakoa. Tietysti voidaan ajatella, että tässä vaiheessa tuo puolue tai ministeri joutuu lähtemään hallituksesta, mutta muodollisesti se voitaisiin tehdä ilman poliittista kriisiä ja aikaansaamalla hallinnollinen kuvio.

Arvoisa puhemies! Mitä sitten tapahtuisi, jos tämä esitys tulisi vastoin käsitystäni hyväksytyksi? Kerran tai pari näitä asetuksia varmaan annettaisiin ja todettaisiin, että siitä aiheutuu hyvin vaikeita hallinnollisia ja taloudellisia ja näihin liittyvään vastuuseen perustuvia ongelmia, vaikeuksia, mahdottomuuksia ja asian käsittelyn pysähdyksiä. Eduskunta saattaisi katsoa, että on annettu sittenkin liian pitkälle menevä valtuus ja alettaisiin uudelleen lailla kiinnittää hallintoa, niin että tavalliset ihmisetkin pystyisivät katsomaan ja toteamaan, mitä siellä tapahtuu ja missä mitäkin palvelua ollaan oikeutettuja saamaan. Väitellen tämä laki pölyttyisi hallitusmuotoon, sitä ei tultaisi käyttämään. Mahdollisesti siirryttäisiin siihen käytäntöön, joka meillä on ollut vuosikymmenet.

Tämän vuoksi, arvoisa puhemies, kuinka päin tätä asiaa katsookin, kun tällä lailla oikeastaan on erittäin huono ennuste, jos käyttäisi tällaista kriminologista sanontaa, tulla kelpaavaksi perustuslain arvokkaaseen ympäristöön toimivana lakina, niin minusta se on viisainta hylätä suoraan.

Ed. U. Anttila: Arvoisa puhemies! Kannatan ed. Nikulan tekemiä ehdotuksia eli ehdotusta siitä, että ensimmäistä lakiehdotusta ei julistettaisi kiireelliseksi, ja ehdotusta siitä, että lakiehdotukset hylättäisiin.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Toinen varapuhemies: Asian käsittely keskeytetään.

4) Ehdotus laiksi kielilain muuttamisesta

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 233
Lakivaliokunnan mietintö n:o 25

T o i n e n v a r a p u h e m i e s: Toisessa käsittelyssä päätetty lakiehdotus voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelu:

Ed. A i t t o n i e m i: Arvoisa puhemies! Tiedän, että minulla ei ole varmaan tälle asialle kannatusta, mutta siitä huolimatta haluan olla linjallani loppuun saakka. En en hyväksy sitä, vaikka vähemmistöjä on kunnioitettava ja heidän asioistaan pidettävä hyvää huolta, että ruotsin kielen asemassa tällä tavalla hallitsemattomasti edetään kuin tässä on tapahtunut.

Tästä syystä, herra puhemies, ehdotan, että lakiehdotus hylätään. Ilmeisesti ed. Lax kannattaa, koska hänellä on seuraava puheenvuoro.

Ed. L a x: Herr talman! Regeringens proposition med förslag till lag om ändring av språklagen är välkommen och nödvändig för att inte medborgarnas situation skall försämras i samband med olika organisationsförändringar inom statliga och kommunala verksamheter. Den här lagändringen innebär att finsk medborgare också i fortsättningen skall få använda sitt eget språk, svenska eller finska, i sin egen sak, när det gäller grundläggande samhällsverksamhet som han är beroende av. Det här lagförslaget är helt förenligt med kraven i regeringsformens 14 § och det motiveras, som den här regeringen liksom den tidigare har konstaterat i samband med att vissa statliga verksamheter blev affärsverk eller bolag, att de här förändringarna också kräver en justering av språklagen för att den inte skall urholkas.

Under lagens behandling i lagutskottet hade i en början också rätt många av utskottets medlemmar ogrundade farhågor. De trodde att det här lagförslaget skulle innebära en utvidgning av den gällande språklagens tillämpningsområde, att den skulle komma att gälla sådana verksamheter som nu inte underlyder den eller som tidigare inte underlydde. Men som det har konstaterats i regeringens proposition och som de sakkunniga som har berett det här lagförslaget konstaterade, var det här inte meningen. Med andra ord har det varit grundlöst när man har trott att t.ex. Pohjolan Liikenne i sin verksamhet t.ex. i Kajana skall kunna betjäna allmänheten på svenska. Inte hade det här lagförslaget i sin ursprungliga form alls förutsatt sådana språkkunskaper hos t.ex. busschaufförer i Kajana.

Men justitieministeriet gjorde ett litet tillägg, ett förslag till tillägg till regeringens proposition. Man tog en del av det som var avsett att höra till själva motiveringstexten och lade in det i själva lagen. Så den 17 b § som det här är fråga om, fick ett tillägg där man då konstaterar att vissa bolag skall betjäna på finska och svenska om det inte är obehövligt eller som helhet bedömt oskäligt för bolagen.

Det här undanröjde farhågorna hos de flesta av medlemmarna i lagutskottet och den här skrivningen är en klar fingervisning om att det är frågan om en förnuftsmässig bedömning. Den här lagen har aldrig varit avsedd att leda till orimliga situationer, men nu tas då denna skäighetsbedömning som ett rättesnöre in i lagen, och då är det viktigt att konstatera som en faktor, när man bedömer vad som är rimligt och vad som är behövligt, att man också kommer ihåg att Finland t.ex. i sitt förhållande till medborgare i de övriga nordiska länderna genom en nordisk språkkonvention har förbundit sig att erbjuda offentlig service på de allra flesta samhällsområden på de här medborgarnas eget språk. Det här är alltid bra att komma ihåg när man gör en skälighetsbedömning och ser, vilka krav som måste uppfyllas för att landets egna medborgare åtminstone inte skall ställas i en sämre situation än medborgarna i de övriga nordiska länderna.

Det var kanske något oklart för det stora flertalet av ledamöterna i lagutskottet att språklagen är en generell lag. Den är en allmän lag. Man kunde kalla den ett paraply för regleringen av språkfrågorna, och det kommer antagligen att visa sig att det på olika sammanhällsområden kommer att behövas speciallagstiftning också när det gäller de här språkfrågorna inom olika verksamhetsområden. Det nämndes, när vi hörde sakkunniga i utskottet, att t.ex. bilbesiktningen kan vara en sådan verksamhet, som kräver specialstadganden i frågan om den språkliga servicen, om den i sin helhet eller till olika delar läggs ut på privata företagare. Då har man dryftat behovet av lagstiftning om att också sådan verksamhet skall kunna betjäna medborgarna på deras eget språk, vilket är helt naturligt. Den är en alldeles grundläggande samhällsverksamhet.

Det är inte heller uteslutet att det någon gång uppstår svårigheter i tolkningen av det nya stadgandet som nu har behandlats och behandlas här i riksdagen. Då finns alltid möjligheten att ingripa med specialstadganden men det viktiga är att vi har ett allmänt stadgande som slår vakt om medborgarnas rättigheter för den händelse att lagstiftaren i olika sammanhang inte kommer

ihåg att olika lagstiftningsprojekt också kan få språkliga konsekvenser.

Det framhålls ofta att betjäning på olika språk innebär kostnader. Mera sällan talas det om att det kan vara alldeles nödvändigt för att en verksamhet över huvud taget skall kunna fungera och vara konkurrenskraftig.

Jag vill här konstatera att ingen av de sakkunniga, som vi hörde i lagutskottet, gjorde gällande att den verksamheten som de representerade i fråga om konkurrensförmågan skulle lida av att man också kunde betjäna på båda inhemska språken, och det här är ganska klart om man t.ex. tänker på den statliga televerksamheten. Den konkurrerar med olika bolag, olika konkurrenter, och vad jag vet, så är den svåraste konkurrenten kanske Helsingfors Telefonförening, som ju suveränt fungerar på de båda inhemska språken och i allmänhet också på andra språk.

Jag vill slutligen fästa uppmärksamhet vid en detalj som kom fram i ett av de sakkunnigutlåtanden vi fick i utskottet. Det visade sig nämligen att i redan existerande verksamheter, statliga eller kommunala, sådana som underlyder språklagen, så finns det många anställda med beredskap, ibland också mycket god beredskap att betjäna och fungera på de båda inhemska språken. Det märkliga är bara det, att denna beredskap är okänd inom organisationen. De övriga anställda har inte en klar bild över vilka språkresurser organisationen fogar över, och ännu mindre har allmänheten, som skall betjänas, någon uppfattning om vem som kan fungera på vilket språk.

I modern företagslednings teori och praktik och också när det gäller att utveckla kvaliteten inom offentlig verksamhet så gäller att det är viktigt att ledningen formulerar de kvalitetskrav som organisationen skall kunna leva upp till i sin verksamhet.

Betjäning på finska och svenska är för många verksamheter ett klart kvalitetskrav som måste kunna uppfyllas. Därför måste man kunna förutsätta att den som ansvarar för verksamhetens ledning, högsta chefen, klart ställer sig bakom detta krav, ser till att de tillgängliga personresurserna inventeras, att de får utbildning och framför allt att de görs synliga inom den egna organisationen och utåt gentemot dem, som skall betjänas så att medborgarna får den språkliga betjäning som bolaget skall ge. En inventering av de här personresurserna, att göra dem synliga och därmed skapa kvalitet i verksamheten behöver, som av den här beskrivningen framgår, ingenting kosta. Men i dag är det många verksamheter som ger dålig kvalitet enbart därför att man inte har fäst avseende vid detta.

Jag förutsätter att tillämpningen av den här nya lagen skall följa dessa moderna principer som jag här gav uttryck för.

Arvoisa puhemies! Hallituksen esitys laiksi kielilain muuttamisesta on tervetullut ja varsin tarpeellinen. Ilman tätä kansalaisten oikeusturva selvästi huonontuisi siinä, missä erilaisia valtion ja kuntien toimintoja järjestetään uudelleen, muodostetaan yhtiöitä jne. Meidän hallitusmuotomme mukaan Suomen kansalaisella on oikeus omassa asiassaan tärkeissä yhteiskunnallisissa asioissa käyttää omaa kieltään ja tämä hallituksen esitys varmistaa, että näin on tulevaisuudessakin, vaikka monet julkiset toiminnot saattavat käydä läpi melkoisia muodonmuutoksia.

Asian käsittelyn yhteydessä lakivaliokunnassa esitettiin mielestäni usein aika perusteettomia pelkoja siitä, että tällä lailla laajennettaisiin nykyisen kielilain soveltamisalaa. Näinhän ei ole tarkoitus alkuunkaan. Päinvastoin tarkoitus on vain se, että nykyisen kielilain soveltamisalaa ei kavennettaisi tai että se ei kaventuisi näiden mainitsemieni organisaatiomuutosten johdosta. Toisin sanoen ei ole tarkoitus täällä kajota sellaiseen toimintaan, joka aikaisemminkaan ei ole ollut kielilain piirissä. Vaikka tässä salissakin on väitetty, että Pohjolan Liikenteen kuljettajalta Kajaanissa tämän lain mukaan vaaditaan ruotsinkielen taitoa, niin ei näin suinkaan ole asia.

Oikeusministeriö teki tähän lakiin pienen täsmennysehdotuksen, lisäysehdotuksen, jonka lakivaliokunta myös hyväksyi. Alun perin se oli tarkoitettu perustelutekstiksi. Voi sanoa, että se nimenomaan korostaa, että järkiratkaisuihin on päädyttävä eri tilanteissa. Sen perusteella on ilmiselvää, ettei mitään kohtuuttomia edellytyksiä tai vaatimuksia voida valtion ja kuntien yhtiöille asettaa tässä suhteessa. Siinä lisäyksessä todettiin nimenomaan, että mainittujen yhtiöiden tulisi palvella yleisöä ja tiedottaa sille suomeksi ja ruotsiksi, jollei se ole tarpeetonta tai yhtiön kannalta kokonaisuudessaan arvioituna kohtuutonta. Tämän myötä nyt ainakin suurin osa valiokunnan jäsenistä uskoi, että perustelut ja lakiteksti todellakin pitävät yhtä.

Haluan tässä todeta, että silloin kun tällaista kohtuullisuusharkintaa suoritetaan, eräs ohjenuora, kun harkitaan, mikä voisi olla kohtuullista, on tietysti se, että Suomi suhteessaan muihin Pohjoismaihin on hyväksynyt kielisopimuksen, jonka mukaan hyvin laajalti Suomenmaassa

Suomi on sitoutunut palvelemaan muiden Pohjoismaiden kansalaisia heidän omalla kielellään. Lienee selvää, että ainakaan Suomen kansalaista ei saa asettaa huonompaan asemaan silloin, kun harkitaan, mikä maassamme on kohtuullista.

Sain sellaisen käsityksen, että tämä kielilainsäädäntö ja sen rakennesystematiikka oli jossain määrin vieras valiokunnan jäsenille. Tämä kielilakihan on yleislaki, eräänlainen sateenvarjo. Sen ohella on tarvittu ja tarvittaneen tulevaisuudessakin erityissäännöksiä eri yhteiskunnan ja elämänalojen osalta. Sellaisten täsmennysten myötä voidaan tietysti aina vastata ilmitulleisiin tarpeisiin. Mutta on tärkeätä, että meillä on tällainen yleinen laki, joka ainakin varmistaa sen, ettei kansalaisten oikeussuojaa heikennetä tilanteessa, jolloin jonkin lainsäädännön uudistuksen yhteydessä kenties lain valmistelijat eivät olekaan huomanneet, että asialla on vaikutuksia myös eri kieliryhmille annettavien palveluksien osalta.

Haluaisin lopuksi kiinnittää huomiota erääseen seikkaan, joka valiokunnassa kävi ilmi. Kävi ilmi, että nykyisin kielilain piirissä olevissa toiminnoissa ja organisaatioissa usein on niin, että sen paremmin organisaation sisällä kuin niiden henkilöiden piirissä, joita se on tarkoitettu palvelemaan, ei tiedetä, ei tunneta tämän organisaation piirissä toimivien henkilöiden valmiuksia toimia ja palvella eri kielillä. Tämä tietysti johtaa siihen, että toiminnassa ei pystytä palvelemaan sellaisella laadulla, johon jo olemassa olevat resurssit ja taidot antaisivat myötä. Kaiken modernin liikkeen- ja muunkin johtamisteorian ja käytännön mukaan on hyvin keskeistä, että eri organisaatioissa määritellään myös se laatu, johon organisaation toiminnassa täytyy yltää.

Lähden myös siitä, että kun tätä lakia vastaisuudessa tulkitaan, niin asianomaisten yhtiöiden ja yksiköiden johto selvästi mieltää, että kieliaspektin, kielipalvelun täyttäminen on eräs laatutekijä, johon organisaation on myös varauduttava. Silloin on luonnollista, että johto ensinnäkin tekee organisaation palveluksessa oleville selväksi, että näin on, ja toisaalta selvittää, ketkä organisaatiossa jo pystyvät palvelemaan tai vastaamaan näihin tarpeisiin. Sen lisäksi johto vielä tekee selväksi organisaation sisällä ja suhteessa asiakkaisiin, keiden puoleen tulee kääntyä, jos haluaa suomenkielistä tai haluaa ruotsinkielistä palvelua. Tämä ei maksa mitään, mutta se parantaa toiminnan laatua ja sellaisenaan säästää kuluja ja harmia.

Toivon, että tämä asia ilman sen kummallisempia intohimoja voidaan hyväksyä.

Ed. Aittoniemi: Herra puhemies! Jos julkinen sana olisi tiedottanut tästä asiasta niin kuin kaikista muistakin asioista tasapuolisesti ja asiallisesti yleisön tietoisuuteen, ihmiset olisivat repineet hiukset päästään kuultuaan lain sisällöstä ja tarkoituksesta. Mutta se siitä. Tästä asiasta en halua enempää keskustella. Mielestäni tämä laki on niin ällöttävä tietyllä tavalla. En tunne sitä tunnetta ruotsalaista vähemmistöä kohtaan, koska kunnioitan heitä suuresti, mutta tästä pyrkimyksestä laissa ja se, että sen selkärangattomasti annetaan toteutua, siitä minä en pidä.

Ed. Lax puheenvuorossaan totesi tämän todellisen tilanteen, eli tässä levitetään tietynlainen sateenvarjo suomalaisen yhteiskunnan yläpuolelle. Hän lohdutteli kuitenkin meitä kantasuomalaisia, siis suomen kieltä puhuvia, kantasuomalaisia ollaan tietysti kaikki, ettei ole syytä ylläpitää mitään pelkoja, emme me teitä rasita emmekä rankaise tällä lailla, ettei ole syytä pelätä. Tämä oli ihan hienosti tehty.

Mikä on kohtuutonta ja mikä kohtuullista. Säännös lisättiin tuohon pykälään, mutta se olisi kuulunut perusteluihin. Kuka ratkaisee kussakin tapauksessa, onko kohtuutonta se, että joku ruotsinkielisen alueen kulkujätkä Taivalkoskella tai muualla rupeaa vaatimaan Pohjolan Liikenteen kuljettajalta, että häntä on palveltava ruotsiksi? Kuka tämän asian ratkaisee, minä kysyn. Ei kukaan. Asia on heitetty ilmaan ja hyväksytty täällä täysin selkärangattomasti.

Kun olimme lakivaliokunnassa, jokainen lakivaliokunnan jäsen luonnollisesti ed. Laxia lukuun ottamatta hylkäsi jo pärställään tämän esityksen. Mutta eräiden neuvottelujen kautta, kun asiaa hoideltiin, kyllähän tuli jo ymmärtämystä asialle.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Toinen varapuhemies: Keskustelussa ed. Aittoniemi on ehdottanut, että lakiehdotus hylättäisiin.

Selonteko myönnetään oikeaksi.

Toinen varapuhemies: Koska ed. Aittoniemen ehdotusta ei ole kannatettu, se raukeaa.

Lakiehdotus hyväksytään.

Lakiehdotuksen kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Asia on loppuun käsitelty.

5) Ehdotukset laeiksi korkeimman oikeuden päätösvaltaisuutta koskevien säännösten muuttamisesta

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 231
Lakivaliokunnan mietintö n:o 26

Toinen varapuhemies: Ensin sallitaan keskustelu asiasta kokonaisuudessaan. Sen kuluessa on esitettävä kaikki asiassa tehtävät ehdotukset. Sen jälkeen päätetään kolmannessa käsittelyssä lakiehdotuksista.

Koska toisessa käsittelyssä päätetyt kolme lakiehdotusta muodostavat yhden kokonaisuuden ja kun ensimmäisestä lakiehdotuksesta on päätettävä perustuslain säätämisjärjestyksessä, ehdotan meneteltäväksi seuraavasti:

Ensin tehdään päätös siitä lakivaliokunnan ehdotuksesta, joka koskee ensimmäisen lakiehdotuksen julistamista kiireelliseksi. Jos lakivaliokunnan ehdotus hyväksytään, päätetään lakiehdotuksen hyväksymisestä tai hylkäämisestä. Jos sitä vastoin ehdotus lakiehdotuksen julistamisesta kiireelliseksi hylätään, on tehtävä päätös lakiehdotuksen hyväksymisestä jätettäväksi lepäämään ensimmäisiin vaalien jäljestä pidettäviin varsinaisiin valtiopäiviin tai sen hylkäämisestä.

Jos ensimmäinen lakiehdotus hyväksytään, katsotaan toisessa käsittelyssä päätetyt kaksi muuta lakiehdotusta niiden keskinäisen sidonnaisuuden vuoksi hyväksytyiksi. Jos taas ensimmäinen lakiehdotus hylätään, katsotaan muut lakiehdotukset niin ikään hylätyiksi, mutta jos ensimmäinen lakiehdotus hyväksytään jätettäväksi lepäämään yli vaalien, katsotaan samalla vastaava päätös tehdyksi muistakin lakiehdotuksista.

Menettelytapa hyväksytään.

Keskustelua ei synny.

Ensimmäinen lakiehdotus julistetaan kiireelliseksi yksimielisesti.

Ensimmäinen lakiehdotus hyväksytään yksimielisesti.

Toinen ja kolmas lakiehdotus katsotaan hyväksytyiksi.

Lakiehdotusten kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Asia on loppuun käsitelty.

6) Ehdotus laiksi kiinteistöverolain muuttamisesta

Kolmas käsittely, ainoa käsittely
Lakialoite n:o 64/1993 vp
Toivomusaloite n:o 27
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 95

Toinen varapuhemies: Ensin sallitaan keskustelu asiasta kokonaisuudessaan. Sen jälkeen päätetään kolmannessa käsittelyssä lakiehdotuksesta, joka voidaan nyt hyväksyä tai hylätä, ja lopuksi ainoassa käsittelyssä toivomusaloitteesta.

Menettelytapa hyväksytään.

Keskustelu:

Ed. Luukkainen: Arvoisa puhemies! Käsiteltävän lakiehdotuksen lähtökohtana on kiinteistöverolain käsittelyn yhteydessä hyväksytty valtiovarainvaliokunnan verojaoston laatima ponsi, joka kuuluu: "Eduskunta edellyttää, että hallitus ottaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden ja yleishyödyllisessä käytössä olevien kiinteistöjen kiinteistöverotuksen kokonaisuudessaan uudelleen valmisteluun ja että asiaa koskeva uusi esitys annetaan eduskunnalle siten, että sen mukaista lakia voidaan soveltaa vuodelta 1994 toimitettavassa kiinteistöverotuksessa." Toistan vielä ytimen: "että hallitus ottaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden ja yleishyödyllisessä käytössä olevien kiinteistöjen".

Nyt lakiesitys on keskittynyt pelkästään "tiettyihin puoluetaloihin", eli tässä on kokonaan unohdettu kulttuurihistoriallinen lähtökohta ja keskitytty vain pelkästään tekemään täsmälakia puoluetaloille, koska kyseessä ovat vain maamiesseurat, nuorisoseurat ja työväenyhdistysten omistamat talot. Ulkopuolelle jäävät siis kaikki muut kansalaisjärjestöjen talot, mm. raittiusseurojen talot, olutseurojen talot, viiniseurojen talot, metsästys-, kalastus- ja purjehdusseurojen majat, autoklubien majat, löytöeläintalot jne. jne. Eli tämä homma on hyvin tarkoitushakuisesti rajattu, ja todellakin unohdettu kokonaan kulttuurihistoriallinen näkökulma.

Totta kai on maassa olemassa tiettyjä seuran-, maamiesseuran-, nuorisoseuran- ja työväentaloja, jotka täyttävät myös kulttuurihistoriallisen näkökulman, mutta ei tällä määritelmällä, joka lakiesityksessä nyt on. Tässä lakiesityksessä sekä kavennetaan veropohjaa, osoitetaan tiettyä piilopuoluetukea että ohjataan kunnallista päätöksentekoa. Silti tavallaan tässä ei tehdä mitään

todellista uudistusta eikä muutosta. Kyse on pelkästään näennäisestä vaalitäkykuviosta, joka aiheuttaa sitten suunnattoman sekasotkun.

Koska nykyinen laki antaa mahdollisuuden siihen, että kunnanhallitukset voivat myöntää vapautuksen kiinteistöverosta hakemuksesta, tämä lakiesitys on täysin turha, joka tässä on. Ihan turha tehdä muutos, jossa kunnanvaltuusto voi kerralla nämä asiat käsitellä, kun kuitenkin lakiin jää se heikkous, että tämän muutoksen jälkeen kerralla käsittely koskee vain näitä rakennuksia, ei lainkaan niitä tontteja eli siis sitä kiinteistöä kokonaisuudessaan. Lopputulos on sitten sellainen, että kerralla kunnanvaltuustot voivat antaa kiinteistöveroalen näille taloille, mutta tonttien osalta nämä mainitut seurat joutuvat kuitenkin tekemään sitten erillisen hakemuksen saadakseen kiinteistöveronsa alemmaksi.

Lopputulos on aivan eri asia, mitä tavoiteltiin. Tämä on nyt sitten sitä, että kun tehdään kiireessä, kun tehdään vaalitäkymielessä näitä asioita, niin ei sitten tehdä hyvää lainsäädäntöä. Itseasiassa se, että nämä tontit jäävät tämän lakiesityksen ulkopuolelle elikkä korkeamman veron piiriin, johtaa siihen, että tämä on täysin turha, koska ne tontithan ovat usein liiketontteja ja tonteistahan juuri yleensä nämä seurat joutuvat sitä kiinteistöveroa enemmänkin maksamaan. Ei niinkään niistä taloistaan varsinkin, jos ne on pidetty vielä huonossa kunnossa. Lopputulos on siis todellakin farssi ja osoitus siitä, että verolakeja ei pitäisi mennä sorkkimaan kyläpolitiikan kiilto silmissä eikä vaalit silmissä.

Arvoisa puhemies! Ehdotan, että tämä lakiehdotus hylättäisiin.

Jos halutaan lisätä kunnallista päätösvaltaa, jos halutaan kiinteistöverolakia muuttaa elegantimmaksi ja järkevämmäksi silloin pitäisi tehdä niin, että yleisesti kiinteistöveron alaraja säädettäisiin 0,0 prosentiksi, jolloin kunnat voivat laajemminkin sitten päättää, mitkä voivat olla ikään kuin verovapaita 0 prosenttikannalla eikä tällaista sekasotkua tarvitsisi lainkaan määrätä. Sen sijaan että tässä nyt ikään kuin kavennetaan veropohjaa minusta päinvastoin kiinteistöveron veropohjaa pitäisi laajentaa. Kiinteistöveron veropohjaa pitäisi laajentaa niin, että sen piiriin tulisivat metsät, mukaan lukien yhteismetsät ja maatalousmaat, ja näin kaikkea kiinteätä omaisuutta käsitellään samalla tavalla.

Arvoisa puhemies! Näillä perusteilla siis todellakin esitän, että tämä lakiesitys hylätään.

Ed. Enestam merkitään läsnä olevaksi.

Ed. U. Anttila: Arvoisa puhemies! Ed. Luukkaisen esittämiin perusteluihin viitaten kannatan hänen tekemäänsä hylkäysehdotusta.

Ed. Rossi: Herra puhemies, hyvät edustajatoverit! Lakiehdotuksessa kiinteistöverolain 3 §:ssä ehdotetaan, että kiinteistöveroa ei suoriteta kansalaisjärjestöjen omistamista ja yleishyödyllisessä käytössä olevista yhdistys- ja seurantaloista. Tämä esitys on pohjautunut eduskunnan aiemmin hyväksymään lausumaan, jonka mukaan eduskunta edellytti, että hallitus ottaa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden ja yleishyödyllisessä käytössä olevien kiinteistöjen kiinteistöverotuksen kokonaisuudessaan uudelleen valmisteluun ja että asiaa koskeva uusi esitys annetaan eduskunnalle niin, että sen mukaista lakia voidaan soveltaa vuodelta 1994 toimitettavassa kiinteistöverotuksessa.

Tähän nimissäni kulkevaan lakialoitteeseen yhtyi yhteensä 112 kansanedustajaa ja asia on nyt kolmannessa käsittelyssä valtiovarainvaliokunnan mietinnön n:o 95 mukaisesti. Lakialoitteessa ei haluttu rajata kansalaisjärjestöjen omistuksessa olevia yhdistys- ja seurantaloja eri kastiin, mutta valtiovarainvaliokunta on kuitenkin katsonut, että rajaus tulee tehdä koskemaan maamiesseuran-, nuorisoseuran- ja työväenyhdistyksen yhdistys- ja seurantaloja. Muiden osalta on mahdollista toteuttaa edelleen kiinteistöverolain 37 §:n mukainen yksittäistapauksissa toteutettava kiinteistöverosta vapauttaminen ja lykkäys. Aloitteeni lähti liikkeelle alkuperäisesti siitä, että kaikki yhdistys- ja seurantalot olisivat tuolta osin tulleet vapautetuksi kiinteistöverosta. Tämä tulkoon nyt vielä kerran todetuksi!

Tämän perusteella äänestin asian toisen käsittelyn yhteydessä ed. Kalliksen tekemän esityksen puolesta, koska esitys oli tämän alkuperäisen lakialoitteeni 64 mukainen. Katson kuitenkin, että voin olla hyvin tukemassa valtiovarainvaliokunnan mietintöä ja esitystä, koska se vie kokonaisuudessaan tätä asiaa eteenpäin päinvastaisista väitteistä huolimatta. Kyseisellä lakialoitteella poistetaan runsaasti byrokratiaa, koska viime vuonna eri yhdistykset ovat tehneet kunnilleen noin 1 400 huojennushakemusta, joista neljäsosa on hyväksytty.

Muutoinkin on paikallaan, että yhteiskunta ei tukahduta vapaaehtoista ja yleishyödyllistä yhdistys- ja seuratoimintaa tarpeettomilla kiinteis-

töveroilla. Useissa tapauksissa kunnat ovat myös avustamassa kyseessä olevia järjestöjä, joten on pidettävä kohtuuttomana, että kunta kerää avustuksensa pois kiinteistöveron muodossa. Yhdistys- ja seurantaloille määrätyt kiinteistöverot ovat vaihdelleet 100 markasta 18 000 markkaan. Lakialoitteen lähtökohta oli, että eduskunta olisi määrännyt ko. talojen kiinteistöveroprosentiksi 0,00. Mutta valtiovarainvaliokunta on katsonut, että on kunnallisen itsehallinnon periaatteen vastaista menetellä näin. Kun eduskunta hyväksyy käsittelyssä olevan lakialoitteen, päätöksentekomahdollisuus siirtyy kunnille, jotka voivat määrätä maamiesseuran-, nuorisoseuran- ja työväenyhdistyksen yhdistys- ja seurantalojen kiinteistöveroprosentiksi 0,00.

Ed. Luukkainen totesi aiemmin, että kysymyksessä on vaalitäky. Haluan huomauttaa tämän johdosta, että lakialoite on tehty ja allekirjoitettu vuoden 1993 puolella, joulukuun 17 päivänä. Tuolloin ei ollut näköpiirissä, kuinka kauan tämä asia tulee olemaan käsittelyssä, joten torjun ehdottomasti ns. vaalitäkyväitteen.

On syytä huomata, että eduskunnan tahto on myös toteutumassa tämän asian tiimoilta. Valtiovarainministeri päinvastoin aikoinaan taisi todeta aika yksiselitteiseen tapaan, että vain hänen kuolleen ruumiinsa ylitse tällainen asia voi mennä eteenpäin. Valtiovarainministeri voi edelleenkin hyvin ja toivottavasti saa voimia eteenkinpäin. Lakialoite on joka tapauksessa saanut valtiovarainvaliokunnan verojaostossa ansaitsemansa vastaanoton, eli tässä tapauksessa varsin poikkeuksellisesti täällä salissa hyväksyttävässä muodossa. Erityisesti on syytä esittää tuhansien yhdistys- ja seuraintalojen puolesta lämpimät kiitokset valtiovarainvaliokunnan verojaostolle, koska lakialoite on otettu käsittelyyn myönteisessä hengessä.

Tässä yhteydessä todettakoon myös ed. Luukkaiselle, joka puoluetaloista juuri äsken puhui, että jos työväenyhdistysten talot lasketaan pois, niin käsittääkseni maamiesseuran- ja nuorisoseurantalot eivät ole minkään puolueen puoluetaloja. Tulkoon nyt vielä todettua, että itse en kuulu mihinkään kyseisestä kolmesta ryhmästä, en jäsenenä enkä minkään kyseisen yhdistyksen talojen johtokuntiin, jotka ovat käytännössä joutuneet nuo rahoitusasiat hoitamaan.

On tietysti hyvin helppoa sanoa, että tällä romutetaan kiinteistöveron eräitä periaatteita, mutta katson kyllä, että sillä tavoin kuin ed. Luukkainen puhuu, niin kateus vie kalatkin vesistä. Jousto on paikallaan, ja luulisi jopa vihreidenkin tukevan sellaista yhdistys- ja seuratoimintaa, jota vapaat kansalaisjärjestöt harrastavat, ja jos niillä vielä sattuu olemaan joku vanha talo, niin sen ansiosta heille lankeavat kustannukset jäävät nyt pienemmiksi. Sopii kysyä, tätäkö on se vihreiden yhteiskunnallinen toiminta, jossa avarrutettaisiin järjestöjen mahdollisuuksia olla vaikuttamassa niin kotiseutunsa asioihin kuin laajemmaltakin. Toivon, että ed. Luukkainen tähän kysymykseen tulee vastaamaan.

Sitä, onko lakialoite ja ennen kaikkea valtiovarainvaliokunnan esitys oikeassa muodossa, toki tietyllä tavalla voidaan kritisoida. Olisin nähnyt mieluusti, että samalla lailla raittiusseurojen, vapaapalokuntien ja urheiluseurojen vastaavan tyyppiset talot olisivat olleet luettelossa mukana. Mutta valtiovarainvaliokunta ei ole voinut katsoa asiaa näin laajasta näkövinkkelistä. Näin ollen on päädytty näihin kolmeen seuraan eli maamiesseuraan, nuorisoseuraan ja työväenyhdistyksiin.

Kun tiedämme hyvin sen, kuten ed. Luukkainenkin aiemmin sanoi, että myös nykyinen huojennusmenetelmä jää edelleenkin voimaan, niin katson, ettei tämä asiaa vie huonompaan suuntaan. Toivoisin, että vihreät voisivat iloita tästä siltä osin. Ymmärrän, että yhteiskunta tarvitsee veroja, mutta tässä on hyvin pitkälti byrokratian poistamisesta kysymys, koska kunnat samalla myös avustavat kyseisiä järjestöjä hyvin paljon. Näen kyllä tämän lakialoitteen nimenomaan yhdistystoimintaa tukevana asiana.

Herra puhemies! Jos eduskunta tämän huomenna tulee kolmannessa käsittelyssä ja nimenomaan äänestyksessä hyväksymään, katson tämän olevan yhdistys- ja seuratoiminnan voitto.

Ed. Luukkainen: Arvoisa puhemies! Vastaan ed. Rossille. En syyttänytkään teitä siitä, että lakialoitteen osalta olisi kyseessä vaalitäky, vain nimenomaan lakiesityksen sisällön osalta, koska siinähän on rajattu kiinteistöveroale koskemaan vain juuri muutamia tiettyjä taloja ja laajemmin kansalaisjärjestöjen talot on kokonaan jätetty ulkopuolella. Tämä on suoraan täsmäase tiettyihin poliittisiin taloihin tai tahoihin.

Mitä tulee siihen, poistaako tämä byrokratiaa vai ei, niin päinvastoin: Jos tämä lakiesitys hyväksytään, koko järjestelmä muuttuu entistä sekaisemmaksi, koska tähän asti menettely on ollut se, että kansalaisjärjestöt ovat voineet anoa vapautusta kiinteistöverosta omilta kunnanhalli-

tuksiltaan, mutta nyt, jos tämä lakiesitys hyväksytään tässä muodossa, se tarkoittaa sitä, että jatkossa tulee kaksi erilaista käsittelyä. Edelleenkin kaikki joutuvat anomaan tonttien osalta kunnanhallitukselta veron alennuksen, mutta talojen osalta kunnanvaltuustot voivat päättää ne kimpassa kerrallaan. Tämän jälkeen tästä tulee huomattavasti monimutkaisempi järjestelmä, kuin se on tähän asti ollut, juuri siksi, että tämä lakiesitys tehtiin niin kiireellä ja vaalikiilto silmissä, että ei keskitytty siihen, mikä lakiesityksen sisältö on.

Tässähän todella mahdollinen alempi verokanta koskee pelkästään taloja ja tontit jäävät ulkopuolelle. Kuten puheenvuorossani sanoin, tontit ovat yleensä niitä arvotontteja, mahdollisesti liiketontteja, joiden kiinteistövero on huomattavasti suurempi kuin talojen. Tämän vuoksi tämä on aivan päätön lakiesitys. Siksi olen sitä mieltä, että se tulee hylätä. Vihreät ovat kansalaisjärjestöjen tukemisen kannalla ja tukea voidaan osoittaa ihan riihikuivana rahana taikka sitten vapauttaa ne kiinteistöverosta normaalin lain suomilla menettelyillä.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Toinen varapuhemies: Asian käsittely keskeytetään.

7) Ehdotus laiksi ulkomaalaisasioiden tietojärjestelmästä

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 341
Hallintovaliokunnan mietintö n:o 22

Keskustelua ei synny.

Eduskunta pysyy toisessa käsittelyssä tekemässään päätöksessä lakiehdotuksen hylkäämisestä.

Asia on loppuun käsitelty.

8) Ehdotus nuorisotyölaiksi

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 298
Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 30

Toinen varapuhemies: Toisessa käsittelyssä päätetty lakiehdotus voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelu:

Ed. Astala: Arvoisa puhemies! Nuorisotyölain pykälät on nyt hyväksytty toisessa käsittelyssä, mutta nuorisotyölaki, -asetus sekä tulosohjauksen ohjeisto liittyvät kaikki läheisesti yhteen. Muutama ajatus tästä tulosohjauksesta.

Nuorisojärjestöjen toiminnan kannalta tulosohjauksen ohjeisto on hyvin keskeisellä sijalla. Siitä riippuu, miten kansalaisjärjestötoimintaan osoitetut resurssit suunnataan. Siinä otetaan samalla suoraan kantaa siihen, minkälainen toiminta on hyvää nuorisotoimintaa. Tavoitteena tulee olla nuorisotyön monimuotoisuuden säilyttäminen. Tulosohjauksen tulee olla sellaista, että se huomioi riittävästi järjestöjen erilaisuuden kaikissa suhteissa.

Esitetty ohjeisto ei huomioi kuitenkaan riittävästi järjestöjen toiminnan erilaisuutta. Esimerkiksi poliittisten ja uskonnollisten järjestöjen, toisaalta retki- ja leiritoimintaan keskittyvien varhaisnuorisojärjestöjen ja nuorison palvelujärjestöjen keskinäisen toiminnan tuloksen vertailu on mahdotonta samoilla kriteereillä. Tulosohjauksen tuleekin olla sellaista, että se huomioi riittävästi järjestöjen luonteen erilaisuuden kaikissa suhteissa ja näin tukee monimuotoisuuden säilymistä.

Edellä olevan perusteella ehdotan perusteluissa I vastalauseen mukaisesti lausuttavaksi seuraavaa: "Eduskunta edellyttää, että nuorisojärjestöt ryhmitellään tulosohjauksen toteuttamista varten omiin ryhmiinsä ja että eri järjestöryhmille määritellään niiden toiminnan ominaispiirteisiin sopiva ohjeisto, joka tukee nuorisotoiminnan monimuotoisuutta ja rohkaisee järjestöjä toteuttamaan toiminta-ajatustaan."

Ed. Gustafsson: Arvoisa herra puhemies! Kannatan ed. Astalan tekemää lausumaehdotusta.

Se on minusta erittäin perusteltu. Sitä myös varsin monet asiantuntijat pitivät järkevänä ja suositeltavana. Aivan kuten ed. Astala puheenvuorossaan totesi, niin jos missään niin nuorisotoiminnassa on tärkeää, että järjestöjen hyvinkin erilainen toiminta-ajatus, toimintapolitiikka, voi itsenäisesti jatkua ja kehittyä ja että sitä myös ikään kuin valtionavullisesti vahvistetaan ja tuetaan. Näemme sillä tavalla, että tämä ponsilauselma nimenomaan ruokkisi ja tukisi tällaista moniarvoista nuorisotoimintaa. Sen vuoksi vetoan sen puolesta, että kaikki paikalla olevat edustajat perehtyivät ja paneutuvat tähän asiaan

ja ovat valmiita tukemaan esitettyä ponsilauselmaa.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Toinen varapuhemies: Asian käsittely keskeytetään.

9) Ehdotukset laeiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta ja oikeudesta valokuvaan annetun lain kumoamisesta

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 287
Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 31

Toinen varapuhemies: Toisessa käsittelyssä päätetyt lakiehdotukset voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotukset hyväksytään.

Lakiehdotusten kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Asia on loppuun käsitelty.

10) Ehdotukset laiksi työttömyysturvalain 27 a §:n muuttamisesta

Kolmas käsittely, ainoa käsittely
Hallituksen esitys n:o 331
Lakialoite n:o 1/1993 vp
Toivomusaloitteet n:ot 161 ja 202/1993 vp
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 50
Suuren valiokunnan mietintö n:o 11

Toinen varapuhemies: Ensin sallitaan keskustelu asiasta kokonaisuudessaan. Sen jälkeen päätetään kolmannessa käsittelyssä lakiehdotuksista, joista toisessa käsittelyssä päätetty, hallituksen esitykseen sisältyvä lakiehdotus voidaan nyt hyväksyä tai hylätä. Lopuksi päätetään ainoassa käsittelyssä toivomusaloitteista.

Menettelytapa hyväksytään.

Keskustelu:

Ed. U. Anttila: Arvoisa puhemies! Poikkeuksellisesti minulla on ollut mahdollisuus käyttää puheenvuoroja tästä asiasta jo kolmeen kertaan, koska tämä lakiehdotus on ollut sekä ensimmäisessä että kahteen kertaan toisessa käsittelyssä ja siinä välissä käynyt suuressa valiokunnassa.

Esityksessähän on kyse siitä, että kotihoidon tuen perusosa ja sisaruskorotus otettaisiin vähentävänä etuutena huomioon työttömyyspäivärahaa maksettaessa riippumatta siitä, kenelle kotihoidon tuki maksetaan. Siis tämä merkitsee näiden etuuksien yhteensovittamista.

Tähän mietintöön kuuluvassa vastalauseessa ehdotetaan vaihtoehtoista muotoa, jossa siis palattaisiin vanhaan käytäntöön, jolloin etuuksia ei yhteensovitettaisi perusosan ja sisaruskorotuksen kohdalta niissäkään perheissä, joissa tälläkin hetkellä tuo yhteensovitus toteutetaan.

Joissakin aiemmissa käsittelyissä olen todennut, että vaikka monet perustelevat tätä ehdotusta aktivoinnilla, sillä että sosiaaliturvasta saadaan kannustavampi, en voi olla tästä asiasta yhtä mieltä. Eräissä tapauksissa, jos perheessä työtön hakee aktiivisesti töitä, hoitopaikan saaminen voi olla kaiken a ja o sekä työn haussa että myöhemmin työpaikan saamisessa. Näin ollen kotihoidon tuki voi olla se apu, joka edistää yksityisen päivähoitopaikan saamista.

Tällä perusteella en voi siis hyväksyä lakiehdotusta tässä muodossa, vaan, arvoisa puhemies, ehdotan sen hylkäämistä.

Mitä tulee meidän päivähoitojärjestelmäämme ja sosiaaliturvaamme, niin en kuitenkaan tyydy pelkästään hylkäysehdotukseen, vaan siltä varalta, että hylkäysehdotus ei mene läpi, ehdotan perusteluissa lausuttavaksi: "Eduskunta edellyttää hallituksen huolehtivan päivähoidon palvelusetelikokeiluja ohjatessaan, että perheille, joissa kotihoidon tuki yhteensovitetaan työttömyysturvaan ja joissa työtön perheenjäsen hakee aktiivisesti työtä, voidaan myöntää lasten päivähoitoa varten palveluseteli."

Lausumahan tarkoittaa sitä, että juuri niillä perheillä, joissa yhteensovitus toteutetaan ja joissa työtön etsii aktiivisesti töitä, on mahdollisuus hyödyntää palvelusetelia yksityisen päivähoidon järjestämiseksi joustavalla tavalla, jotta työpaikka myöhemmin järjestyisi. Tällainen menettelytapa on mielestäni ihan järkevä, jotta ehdotuksella ei ajettaisi pienten lasten vanhempia ja erityisesti äitejä siihen tilanteeseen, että he ovat tavallaan työttömyyskierteessä eli työttömyyspäivärahalla lapsia hoitaen ja samalla hankaluuksissa saada päivähoitopaikkaa. Haluan, että näille lapsiperheille voidaan taata joustava menettely, jolla hoitopaikka voitaisiin taata. Tämä on siis

monilla akuutti ongelma. Kun on puhuttu siitä, että järjestelmän pitää kannustaa työssä käyntiin, niin nimenomaan lausumassa esitetyn tyyppisellä menettelyllä saadaan meidän palvelujärjestelmämme ja sosiaaliturvamme kannustavaksi.

Toivon siis, arvoisa puhemies, että perustelulausumani tulee huomisessa äänestyksessä hyväksytyksi.

Ed. N i k u l a : Arvoisa puhemies! Kannatan ed. U. Anttilan tekemiä ehdotuksia.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

T o i n e n v a r a p u h e m i e s : Asian käsittely keskeytetään.

11) Ehdotus laiksi lääkelain muuttamisesta

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 337
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 52

T o i n e n v a r a p u h e m i e s : Toisessa käsittelyssä päätetty lakiehdotus voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotus hyväksytään.

Lakiehdotuksen kolmas käsittely julistetaan päättyneeksi.

Asia on loppuun käsitelty.

12) Ehdotus geenitekniikkalaiksi

Kolmas käsittely
Hallituksen esitys n:o 349
Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 55

T o i n e n v a r a p u h e m i e s : Toisessa käsittelyssä päätetty lakiehdotus voidaan nyt hyväksyä tai hylätä.

Keskustelu:

Ed. U. A n t t i l a : Arvoisa puhemies! Geenitekniikkalaki on erittäin laajakantoinen laki. Se koskee kaikkea muuta geeniteknistä muuntelua paitsi ihmisten geenien muuntelua. Näin ollen lainsäädäntö, joka säätelee geeniteknistä muuntelutoimintaa, on aivan paikallaan ja tarpeellinen.

Lakiehdotuksen toisessa käsittelyssä tein muutosehdotuksia 8, 9 ja 22 §:n muuttamiseksi. Valitettavasti ehdotukset eivät tulleet hyväksytyiksi. Ne olisivat hyväksytyksi tullessaan parantaneet eläinten oikeuksia. Esimerkiksi 22 § olisi merkinnyt sitä, että geenitekniikkalautakunnan olisi aina kiellettävä kokonaan sellainen eläinten geenitekninen muuntelu, jonka tuloksena on eläimelle kärsimystä aiheuttava tila.

Kysymys eläinsuojelusta ja geenitekniikasta on edelleen ajankohtainen. Näin ollen, arvoisa puhemies, ehdotan, että eduskunta hyväksyisi perusteluissa lausuttavaksi: "Eduskunta edellyttää, että hallitus antaa eduskunnalle eläinsuojelulakiesityksen toukokuun 1995 loppuun mennessä. Lakiehdotuksen tulee sisältää säännökset, joilla asetetaan tiukat eläinsuojelulliset rajat geenitekniselle tutkimukselle ja kehittelytyölle."

Arvoisa puhemies! Eläinsuojelulain piti tulla tämän eduskunnan käsittelyyn. Lain piti siis tuoda parannusta eläinten asemaan, mutta valitettavasti eduskunta ei ole eläinsuojelulakiesitystä saanut, emmekä ole myöskään EU-ajan tasalla eläinsuojeluasioissa. Pidän välttämättömänä, että myös geenitekninen tutkimus- ja kehittelytyö otetaan huomioon lakia valmisteltaessa. Koska maa- ja metsätalousministeriössä tällä hetkellä on olemassa verraten valmis ehdotus eläinsuojelulaiksi, niin pidän täysin realistisena, että se annetaan tulevalle eduskunnalle toukokuun loppuun mennessä.

Koska geenitekniikkaa kehitetään jatkuvasti, on välttämätöntä, että jossakin lainsäädännössä on olemassa eläinsuojelulliset selkeät rajat tuolle kehittelytyölle. Koska geenitekniikkalakiin tätä säätelyä ei hyväksytty, on järkevää, että ministeriössä valmistellaan perusteellisesti tuo säätely varsinaiseen eläinsuojelulainsäädäntöön. Näin ollen perustelulausuma, jonka ehdotan, on vain hyvää ja kannustavaa avustusta eläinsuojelulain valmistelutyöhön.

Ed. S-L. A n t t i l a (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Ed. U. Anttilalle vain sen verran, että kyllähän Suomessa moni asia on paremmin kuin EU-alueella. Ei tarvitse kuin viitata eläinkuljetuksiin. Lähinnä toivoisin, että meillä Suomen päässä olevat eri tahot arvostaisivat niitä asioita, jotka meillä ovat hyvin. Tästäkin ed. Ulla Anttilan puheenvuorosta sai valitettavasti sen kuvan, että sieltä se autuus aukenee. Tämä on minusta lähestymistapana täysin väärä.

Kyllä meidän täytyy ihan kansallisista, omista eduista lähtien kyetä puolustamaan niitä asioita, jotka meillä todella ovat hyvin, ja otan vain yhden esimerkin eläinkuljetuksista.

Ed. Muttilainen: Arvoisa puhemies! Eläimet olisivat ansainneet geenitekniikkalaissa erityissuojelun aivan kuten ihmiset ja ympäristökin. Kun näin ei käynyt, niin vähintä, mitä eduskunta voi tehdä on, että hyväksymme ed. Ulla Anttilan esittämän perustelulausuman. Kannatan hänen ehdotustaan.

Ed. Luukkainen (vastauspuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Pyysin vastauspuheenvuoron ed. S-L. Anttilan puheenvuoron jälkeen. Siis ainoa asia, missä eläinsuojelu on Suomessa paremmin kuin EU:ssa, on nimenomaan vain eläinten kuljetukset. Siitä olen itse täällä puhunut moneen otteeseen. Sitä voi käyttää esimerkkinä, mutta se on kyllä sitten ainoa esimerkki. Muuta ei löydy.

Jos Suomen eläinsuojelulainsäädäntö yritettäisiin saattaa EU-tasolle, niin 30:tä pykälää siinä pitäisi muuttaa. Ne on nyt jätetty muuttamatta, kun hallitus on jarrutellut esitystä eikä ole antanut sitä eduskunnalle. Esimerkiksi minkkien niskamurto lopetusmenetelmänä on EU:ssa kielletty ja Suomessa edelleen sallittu. Olen yrittänyt taistella sen puolesta, että se olisi täällä tullut myös kielletyksi.

En ota vastuuta jatkossa siitä, jos kansainväliset markkinat sulkeutuvat Suomen minkkitarhureilta sen takia, että täällä käytetään brutaalia lopetusmenetelmää. Suomen maataloustuottajien etu olisi se, että eläinsuojelulaki Suomessa muutettaisiin EU-tasolle, että pykälät vastaisivat EU-direktiiviä. Vain näin voidaan jatkossa markkinoida suomalaisia elintarvikkeita ympäristöystävällisinä ja eläinystävällisinä, ei nykyisellä olotilalla.

Ed. U. Anttila: Arvoisa puhemies! Ed. Sirkka-Liisa Anttilalle totean, että on kyllä erittäin kaukaa haettua, jos minun puheenvuorostani löydetään jotain EU-ihannointia. Se, että kuten ed. Luukkainen totesi eläinsuojeluasiat ovat EU:ssa paremmin kuin täällä, mielestäni merkitsee, että juuri niissä asioissa pitää pyrkiä saamaan lainsäädäntömme EU:n kanssa ajan tasalle. Mitä tulee epäkohtiin, joita Suomessakin on, niin niitä en kyllä kiistä ja olen siis sitä mieltä, että kaiken kaikkiaan sekä EU-säädöksissä että Suomen säädöksissä pitää pyrkiä siihen, että eläinsuojeluasiat ovat tiukkoina säännöksinä.

Mitä tulee aiemmin tekemiini pykäläehdotuksiin, niin niissä pyrin nimenomaan siihen, että estetään sellainen muuntelu geenitekniikalla, jota eräissä EU-maissa on harjoitettu ja jonka seurauksena on eläimille kärsimystä aiheuttava tila. Valitettavasti ed. Sirkka-Liisa Anttila ei kannattanut tätä ehdotusta, jonka hän EU-kriitikkona hyvin olisi voinut hyväksyä.

Ed. S-L. Anttila: Arvoisa puhemies! Sen verran jatkan vielä tätä keskustelua, että kyllä todella toivoisin, että Suomen päässäkin niin edustajat Luukkainen kuin U. Anttilakin painokkaasti toisivat sen esiin, että eläinkuljetukset EU-alueella eivät todellakaan ole kunnossa. Nyt tuntuu vähän siltä, että muut saavat sääntöjä rikkoa, mutta se, että meillä ovat tietyt asiat hoitamatta eivätkä ole EU:n kanssa harmonisoidut, on valtavan suuri ongelma. Teidän asennettanne kuvastaa se, että eläinsuojelulain valmistelun yhteydessä sain itsekin pöydälleni sellaisen faksin, joka on Suomen päästä toimitettu Brysseliin ja jossa tavallaan huudetaan sieltä apua, että täällä pitäisi tietyt asiat saada kuntoon. Ei siellä EU:ssa tulla kyllä tällä tyylillä menestymään, että me Brysselin päästä haetaan apua, että saataisiin Suomessa asiat kuntoon. Näin ei voida todella jatkaa.

Ed. Luukkainen: Arvoisa puhemies! Vielä ed. Sirkka-Liisa Anttilalle näistä eläinkuljetuksista. EU:ssa nimenomaan EU-parlamentti on jatkuvasti ollut vaatimassa eläinten kuljetuksiin rajoituksia, tiettyä maksimiaikaa 8—24 tuntia, jonka kuljetukset voisivat kestää. Mutta jarruna siellä on ollut ministerineuvosto. Toivon, että ed. S-L. Anttila nyt sen tarmon, mitä täällä salissa käyttää, käyttäisi myös oman puolueensa maatalousministeri Pesälän käsittelyyn sillä lailla, että hän EU:ssa ponnekkaasti ajaisi näitä asioita, jotta eläinkuljetukset saataisiin rajoitettua, koska se on nyt se näköjään suurin kivi kengässä eläinsuojelussa tällä hetkellä.

Itse toivoisin, että ed. S-L. Anttila Suomessa ajaisi eläinsuojelulakiuudistusta niin, että se olisi saatu eduskuntaan vielä tällä kaudella ja nämä asiat olisi saatu kuntoon. Luonnonsuojelulain ohella ainoa laki ja ainoa asia-alue on eläinsuojelulaki, joka on muuttamatta EU-tasolle. Kaikki muut asiat ja alueet tässä maassa on muutettu, ja Suomi on vuoden alusta ollut EU:n jäsen.

Ed. S-L. Anttila: Arvoisa puhemies! Ensinnäkin ed. Luukkaiselle. Tiedän ihan tarkkaan,

että ministeri Pesälä ajaa korkeintaan 12 tunnin rajoitusta eläinkuljetuksiin, mielellään jopa vähempää. Olen viimeksi viime viikolla nähnyt tätä koskevan maa- ja metsätalousministeriön kirjeen, joten ed. Luukkainen tässä mielessä voi olla aivan rauhallisella mielellä.

Se, että eläinsuojelulakia ei tänne saatu, johtuu siitä, että hallituksen sisällä asiasta ei päästy riittävän aikaisessa vaiheessa yksimielisyyteen. Sen sijaan maa- ja metsätalousvaliokunta ilmoitti hyvin yksiselitteisesti, että jos esitys annetaan, me sen myös käsittelemme, ja varmasti olisimme käsitelleet.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Toinen varapuhemies: Asian käsittely keskeytetään.

13) Hallituksen kehitysyhteistyökertomus vuodelta 1993

Ainoa käsittely
Kertomus n:o 9
Ulkoasiainvaliokunnan mietintö n:o 17

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on ulkoasiainvaliokunnan mietintö n:o 17.

Keskustelua ei synny.

Mietintö hyväksytään.

Asia on loppuun käsitelty.

14) Ehdotus valtiontilintarkastajain johtosäännön 2 §:n muuttamisesta

Ainoa käsittely
Puhemiesneuvoston ehdotus n:o 6
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 97

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 97. Ensin sallitaan asiasta yleiskeskustelu, sen jälkeen ryhdytään päätösehdotuksen yksityiskohtaiseen käsittelyyn.

Yleiskeskustelua ei synny.

Yksityiskohtaisessa käsittelyssä hyväksytään keskustelutta päätösehdotuksen 2 §, voimaantulosäännös, johtolause ja nimike.

Toinen varapuhemies: Eduskunta päättänee, että johtosäännön muutos tulee voimaan 1 päivänä maaliskuuta 1995.

Hyväksytään.

Toinen varapuhemies: Eduskunta päättänee vielä, että johtosäännön muutos julkaistaan Suomen säädöskokoelmassa.

Hyväksytään.

Asia on loppuun käsitelty.

15) Ehdotukset laeiksi perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 309/1993 vp
Lakialoitteet n:ot 15 ja 80/1991 vp
Toivomusaloitteet n:ot 14/1991 vp ja 2/1993 vp
Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25.

Keskustelu:

Ed. Varpasuo: Arvoisa puhemies! Perustuslakivaliokunta on saanut valmiiksi mietinnön n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta. Esitys on ollut valiokunnassa käsiteltävänä noin vuoden ajan. Näiden valtiopäivien kevätistuntokauden aikana valiokunta kuuli esityksestä laajasti asiantuntijoita samaan aikaan, kun esitys oli käsiteltävänä lausunnon antamista varten kuudessa muussa erikoisvaliokunnassa. Syysistuntokauden alusta alkaen jo elokuussa valiokunta lähinnä yhdessä oikeusministeriön kanssa ryhtyi käymään läpi asiantuntijoiden esittämiä huomautuksia ja muita näkökohtia. Vastaavalla tavalla arvioitiin myöhemmin syksyllä esityksestä saatuja valiokuntien lausuntoja. Lausunnoissa esitettyihin näkemyksiin on pyritty muodostamaan perustellut kannanotot perustuslakivaliokunnan mietinnön asianomaisissa kohdissa. Esityksestä laadittavan mietinnön sisältöä koskevat yksityiskohtaisemmat keskustelut voitiin suuren asiaruuhkan takia käydä valiokunnassa ensi vaiheessa joulukuussa ja viime kädessä vasta kuluvan helmikuun alussa.

Valiokunnan työtä on kaikissa vaiheissaan leimannut käsittääkseni täysi yksimielisyys perusoikeusuudistuksen tärkeydestä ja kannatettavuudesta. Tässä suhteessa valiokunnan mietintöön liitetyt kuusi vastalausetta osoittavat niiden allekirjoittajien enemmistöstä eroavia käsityksiä eräissä kokonaisuuden kannalta yksityiskohtina pidettävissä kysymyksissä lähinnä siitä, miten jotkut perusoikeussäännökset olisi tullut muotoilla.

Uusilla perusoikeussäännöksillä pyritään parantamaan yksilön oikeusturvaa niin hallitusmuotoon perinteisesti sisältyneiden vapausoikeuksien kuin uudempaa ihmisoikeusajattelua vastaavien taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien alalla sekä luomaan edellytykset ihmisten lisääntyville vaikutusmahdollisuuksille itseään ja ympäristöään koskevissa asioissa. Uudistuksen tavoitteena on myös lisätä tosiasiallista tasa-arvoa yhteiskunnassa ja laajentaa perusoikeuksien henkilöllistä soveltamisalaa. Esitystä laadittaessa on pyritty ottamaan huomioon tosiasialliset, esimerkiksi taloudellisista voimavaroista johtuvat mahdollisuudet ja rajoitukset oikeuksien toteuttamiseen.

Tärkeä osa uudistuksen tavoitteista on pyrkimys lisätä perusoikeuksien suoraa soveltamista tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa sekä parantaa yksityisten ihmisten mahdollisuuksia vedota oikeuksiensa tueksi välittömästi perusoikeussäännöksiin. Tähän liittyy perustuslakivaliokunnan mietinnössään ilmaisema kanta ns. perusoikeusmyönteisen laintulkinnan periaatteen omaksumisesta. Periaatteen mukaan tuomioistuinten tulee juttuja ratkaistessaan valita lakien tulkintatilanteissa sinänsä perusteltavissa olevista tulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista ja joka eliminoi perustuslain kanssa ristiriitaisiksi katsottavat vaihtoehdot.

Perusoikeusuudistus ei merkitse periaatteellisia tai rakenteellisia muutoksia nykyiseen valtiosääntöömme. Hallituksen esityksessä on esimerkiksi peräännytty uudistuksen aiemmassa valmistelussa esillä olleesta mahdollisuudesta luopua perusoikeuksien osalta poikkeuslakimenettelystä eli mahdollisuudesta säätää perustuslain säätämisjärjestyksessä lakeja, joilla tehdään poikkeuksia perusoikeuksiin.

Uudistuksen sisältämät perusoikeudet voidaan ryhmitellä seuraavasti: yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskeviin oikeuksiin, vapausoikeuksiin, vaali- ja osallistumisoikeuksiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin oikeuksiin, sivistyksellisiin oikeuksiin, kielellisiin oikeuksiin, ympäristöä koskeviin oikeuksiin sekä oikeusturvaa koskeviin oikeuksiin. Perustuslakivaliokunta on hyväksynyt hallituksen esityksen mukaisen perusoikeusluettelon. Sitä ei toisin sanoen ole laajennettu tai supistettu valiokunnan mietinnössä. Valiokunnan tekemät muutokset ovat suureksi osaksi sanonnallisia tai muista syistä teknisiksi luonnehdittavia. Kiinnitän tässä lyhyesti huomiota vain seuraaviin muutoksiin.

Hallitusmuodon 1 §:ään valiokunta on lisännyt 2 momentin, jossa on haluttu nykyiseen tapaan ilmaista se suomalainen erikoisuus, että meillä on voimassa useampia perustuslakeja. Tämän lisäyksen yhteydessä valiokunta on pitänyt soveliaana mainita erikseen myös Suomen valtiosäännön kansanvaltaisuuden. Lisätyn 2 momentin johdosta palautan mieliin, että ylimpien valtioelinten valtaoikeuksia koskevassa mietinnössään perustuslakivaliokunta piti tarpeellisena ryhtyä valtiosäännön uudelleenkirjoittamistyöhön, jonka tavoitteena on vuoteen 2000 mennessä koota nykyiset useat perustuslait yhtenäiseksi Suomen hallitusmuodoksi.

Hallitusmuodon 5 §:n yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskeviin säännöksiin valiokunta on lisännyt korostukset siitä, että lasten tulee saada vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin asioihin ja että julkisen vallan tehtävänä on edistää sukupuolten tasa-arvoa.

Hallitusmuodon 7 §:ään tekemässään muutoksessa valiokunta on tähdentänyt sen oikeuden tärkeyttä, että Suomen kansalainen saa pysyä kaikissa tapauksissa omassa maassaan. Tästä syystä esityksestä on poistettu siinä ehdotettu valtuus säätää tavallisella lailla Suomen kansalaisen luovuttamisesta rikoksen johdosta tai rangaistuksen täytäntöönpanoa varten. Siten kansalaisen luovuttamisesta säätäminen vaatii vastaisuudessakin perustuslain säätämisjärjestyksen käyttämistä.

Hallitusmuodon 10 ja 10 a §:n sananvapautta, kokoontumisvapautta ja yhdistymisvapautta koskevissa säännöksissä on pidetty tärkeänä, että niissä säilyy nykyisenlainen lakivaraus, jonka mukaan tarkempia säännöksiä näiden oikeuksien käyttämisestä annetaan lailla. Hallituksen esitystä on täydennetty tällä tavoin.

Hallitusmuodon 10 §:ssä on lisäksi korostettu viranomaistoiminnan julkisuusperiaatetta. Esityksessä ehdotettiin pelkästään tietojensaantioikeuden sääntelemistä, kun taas valiokunnan muuttamassa muodossa perustuslain tasolla todettaisiin sekä viranomaisen hallussa olevien

asiakirjojen ja muiden tallenteiden pääsääntöinen julkisuus että jokaisen oikeus saada tietoja julkisista tallenteista.

Hallitusmuodon 14 §:ään on otettu säännös, joka koskee velvoitetta turvata lailla myös vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet sen lisäksi, että esityksen mukaan tällainen velvoite kohdistui viittomakieltä käyttäviin.

Uudistus merkitsee muun ohella sitä, että valtiopäiväjärjestykseen vuonna 1992 säädetty toimeentulon lakisääteistä perusturvaa koskeva 66 §:n 7 momentti kumotaan. Tämä nykyisessä muodossaan vuoden 92 valtiopäivien syysistuntokaudesta alkaen voimassa ollut säännös on merkinnyt perustuslakivaliokunnalle tuntuvaa työn lisäystä, sillä runsaan kahden vuoden soveltamisaikana säännöksen tulkinta on ollut tavalla tai toisella esillä valiokunnan lausuntoasioissa lähes 30 kertaa. Tässä suhteessa perusoikeusuudistuksen voi toivoa merkitsevän perustuslakivaliokunnan työn sisällön palautumista perustuslakien tavanomaisena pidettävään tulkitsemiseen.

Arvoisa puhemies! Perusoikeusuudistus tulee nyt perustuslakivaliokunnan mietinnön pohjalta täysistuntokäsittelyyn. Valiokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvän kolmannen ja neljännen lakiehdotuksen hyväksymistä muuttamattomina sekä ensimmäisen ja toisen lakiehdotuksen hyväksymistä valiokunnan mietinnöstä ilmenevin tavoin muutettuina. Samalla valiokunta on ehdottanut eräiden tässä yhteydessä käsittelemiensä lakialoitteiden ja toivomusaloitteiden hylkäämistä.

Perusoikeusuudistuksen suuren periaatemerkityksen vuoksi valiokunnassa on katsottu, että uudistus tulisi käsitellä alun alkaen säännönmukaiseksi tarkoitetussa, valtiopäiväjärjestyksen 67 §:n 1 momentissa säädetyssä perustuslain säätämisjärjestyksessä. Tästä syystä valiokunnan mietintöön ei sisälly asian kiireellistä käsittelyä tarkoittavaa pontta, vaan asia tulisi tässä eduskunnassa hyväksyä jätettäväksi lepäämään pian toimitettavissa vaaleissa valittavan uuden eduskunnan lopullisesti hyväksyttäväksi.

Ed. N i k u l a : Arvoisa puhemies! Perustuslakivaliokunnan tilapäisenä puheenjohtajana toiminut ed. Varpasuo esitteli uudistuksen taustat ja perustuslakivaliokunnan siihen tekemät muutokset niin hyvin ja perusteellisesti, että voin hyvin lyhyesti omalta osaltani käsitellä eräitä mielestäni keskeisiä ja vihreiden kannalta tärkeitä asioita tässä mietinnössä.

Sitä ennen haluan opposition puolelta, vaikka en halua tässä opposition johtajana esiintyäkään, esittää kiitokset oikeusministeriölle yhteistyöstä eduskunnan oppositioryhmien kanssa tämän uudistuksen valmistelun viime vaiheessa. Sekä oikeusministeri Hannele Pokka että oikeusministeri Anneli Jäätteenmäki ovat erittäin myönteisellä tavalla suhtautuneet tähän valmisteluun. Siinä ei päästy kaikilta osin yksimielisyyteen eikä myöskään perustuslakivaliokunnassa, mutta vaikka joissakin kohdin erimielisyydet ovat hyvinkin selviä, ne eivät ole tämän uudistuksen kokonaisuuden kannalta nähdäkseni kohtalokkaita.

Perustuslakivaliokunta teki Hallitusmuodon 14 §:ään muutoksen vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien osalta. Tämä yksimielisesti tehty muutos ei ole ihan sellainen kuin sivistysvaliokunta toivoi, ja siinä tulee varmasti täällä vielä äänestys erikseen toisessa käsittelyssä. Lähtökohtana on, että viittomakieli on oma kielensä, jonka oikeudet on turvattava, niin kuin hallitus esittää, ja vammaisten ja muiden tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet ovat ikään kuin eri päälauseen asioita.

Arvoisa puhemies! Usein näissä perusoikeuskeskusteluissa kritisoidaan sitä, että puhutaan niin paljon oikeuksista ja niin vähän velvollisuuksista. Tähän perusoikeusuudistukseen eri yhteyksissä osallistunut silloinen lainsäädäntöneuvos Heikki Karapuu on jo aikaisemmissa vaiheissa — hän on ollut mukana tässä hyvin pitkään, pari vuosikymmentä — korostanut sitä, että aina jonkun oikeus on jollekin toiselle velvollisuus. Jos me annamme oikeuksia, niin toisten velvollisuutena on kunnioittaa niitä oikeuksia ja vielä julkisella vallalla velvollisuus niitä toteuttaa. Siinä mielessä oikeus sisältää aina käsitteellisesti myös velvollisuuden ja perusoikeuksia. Sekä kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa että länsimaiden perustuslaeissa ne kirjoitetaan oikeuksien muotoon, mutta niissä on tämä vahva velvollisuuden sisältö.

Perusoikeuksissa on velvollisuus-sanaa käytetty ymmärtääkseni kolmessa kohdassa. Perinteisesti oppivelvollisuus on tuotu esiin. Nyt todetaan, että oikeus perusopetukseen, ja vastalauseiden mukaan, joihin olen yhtynyt myös, oikeus ammatilliseen opetukseen, on maksutonta. Mutta tämän opetuksen järjestäminen sisältää tietysti myös velvollisuuden ainakin perusopetukseen osallistua, jotta kansakunnan keskeiset arvot, miksei myös asenteet, nyttemmin jo sivistyneessä perusopetuksessa vähemmän, tulevat yhteisiksi

kaikille kansalaisille. Maanpuolustus on myös todettu aina velvollisuutena jokaiselle suomalaiselle.

Uutuutena tässä on jokaisen velvollisuus ympäristönsuojeluun. Se on uusi 14 a §. Vihreiden näkemyksen mukaan säännöksen sanamuoto ei ole niin täyteläinen tässä perustuslakivaliokunnan mietinnössä kuin olisi ollut välttämätöntä. Tulemme toisessa käsittelyssä äänestämään hallituksen alkuperäisen esityksen mukaan, joka sekin on suhteellisen vaatimaton, mutta kuitenkin täyttää tärkeällä tavalla tuon tavallaan ympäristöön kuuluvan perusoikeuden, joka mielestämme erittäin onnistuneesti on puettu jokaisen velvollisuutena tähän perusoikeuslueteloon. Perustuslakivaliokuntaanhan lähetettiin jo tämän eduskuntakauden ensimmäisenä vuotena ed. Pulliaisen ympäristön ja elollisen luonnon perusoikeuksia koskeva lakialoite, jonka nyt voidaan todeta sisältyvän yleisesti ottaen tuohon säännökseen.

Arvoisa puhemies! Ed. Varpasuo jo toi esille, että perustuslakivaliokunta kirjasi hallitusmuodon 10 §:ään julkisuuden pääsäännön. Se on tietysti meillä, niin kuin asiantuntevat edustajakollegat tietävät, ollut jo julkisuuslain mukaan pääsääntö. Sehän ei ole mikään eurooppalainen sääntö. Keski- ja Manner-Euroopan maissa yleensä sääntö on, että kaikki, mitä ei ole nimenomaan säädetty julkiseksi, on salaista tai ei-julkista. Meillä tämä sääntö on ollut päinvastainen. Se, minkä julkisuutta laillisesti ei ole voitu rajoittaa, on ollut julkista ja jokaisen saatavissa. Nyt perustuslakivaliokunta tämän säännöksen nimenomaan on perustusoikeuslueteloon ottanut.

Sillä on tärkeä merkitys paitsi suomalaisten perusoikeuksien toteutumisen, tiedonvälityksen, mielipiteen vapauden ja sanan vapauden kannalta, niin myös suhteessamme Euroopan unionin toimielimiin. Me voimme nyt näyttää perustuslain vahvuisen säännöksen siitä, että Suomi pitää julkisuusperiaatteensa entisenlaisena voimassa Euroopan unionin jäsenyydestä huolimatta.

Ed. A i t t o n i e m i : Herra puhemies! Minä lueskelin tätä lakia. Totesin ensinnäkin sen, että perusoikeusuudistuksen perusoikeussäännökset ovat utopistinen unelma siitä, miten asioiden pitäisi olla. Toisin sanoen ne eivät ole kovinkaan paljon ankkuroitu todellisuuteen. Mutta pariin asiaan halusin kiinnittää huomiota. Ensinnäkin 1 §:ssä hallituksen esityksessä ja myös valiokunnan mietinnössä todetaan, että "Suomi on täysivaltainen tasavalta". Ei pidä paikkaansa. Pitäisi olla, että "Suomi on täysivaltainen tasavalta niillä rajoituksilla, jotka johtuvat solmituista kansainvälisistä sopimuksista".

Sitten 5 §:ssä sanotaan, että ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Se on muuttunut vähän aikaisemmasta. Olisi pitänyt mainita, että ihmisten tulisi olla yhdenvertaisia lain edessä. Tämä on utopiaa. Ihmiset eivät ole koskaan olleet, eivät ole, eivätkä tule olemaan yhdenvertaisia lain edessä. Tämä osoittaa hyvin, minkälainen tämä lista on. Se on utopistinen toivelista, ja kun minä nämä pari kohtaa tästä luin, niin sen jälkeen minä en viitsinyt enää pitemmälle lukeakaan, koska tiedän, että enemmän tai vähemmän koko perusoikeusuudistus on samaa utopiaa, toivelista siitä, miten asioiden pitäisi olla.

Täällä puhuttiin äsken siitä, että tuollainen yleinen julkisuussääntö on olemassa. Minä haluaisin tietää, millä julkisuussäännöllä vapaamuurareiden jäsenlistat saadaan julkisiksi. Minä kysyin sitä korkeimman hallinto-oikeuden presidentti Hallbergilta. Hän siinä kipristeli, punasteli, yritti vastata, ei pystynyt vastaamaan. Tämäkään laki ei vielä mahdollista sitä, että näiden salaseuralaisten jäsenluettelot olisivat ihmisten vapaasti luettavissa.

Ed. V ä h ä n ä k k i : Herra puhemies! Tämä keskustelu tästä erittäin laajakantoisesta asiasta on ollut aika niukkaa. En tiedä mistä se johtuu, ehkä näinkin myöhäisestä hetkestä ja toisaalta siitä, että asiaa on jo valmistelevissa elimissä, komiteoissa ym. toimikunnissa pohdiskeltu vuosikausia, eräin osin vuosikymmeniä, ja tästä johtuen varmasti ryhmiin ja sitä kautta yksittäisille edustajille on tullut tietoja riittävästi. Toisaalta ainakin sosialidemokraattisessa valiokuntaryhmässä todettiin, että tämä on niin merkityksellinen ja laaja-kantoinen uudistus, että siitä johtuen ensimmäinen käsittely — oletamme ja pidämme tärkeänä, että tämä asia tulee myös seuraavan eduskunnan käsiteltäväksi — ja tämä ensimmäinen mietintö, jonka perustuslakivaliokunta on tehnyt, on tietyllä tavalla sisällysluettelonomainen ja että siinä keskitytään tiettyihin, tuossa teoreettisessa puolessa, perusteluosassa aika lailla harvoihin näkökulmiin, mitä tämä esitys mukanaan tuo. Tosin siinä ovat kaikki keskeisimmät kysymykset, joihin sitten meitä seuraava eduskunta paneutuu syvällisemmin.

Olisin kajonnut aivan muutamaan I vastalauseessa esiin tuotuun asiaan, joissa suhteessa meidän ryhmämme vastalauseensa asiaan toi. Tässä on ensiksikin tämä 10 a §, joka koskee kansalai-

sen yhdistymisvapautta, joka on hyvin vanha. Yhdistymisvapaus sen historiallisessa muodossa tarkoittaa yleensä yhdistyksiin liittymistä, mutta yhä tärkeämmäksi fiskaalisella tavalla on tullut ammatillinen järjestäytymisvapaus, joka tänne on kirjattu aivan oikein. Mutta sen lisäksi me haluamme, että selkeästi tuodaan esiin myös oikeus ammatilliseen järjestäytymiseen. Ammatilliseen järjestäytymisoikeuteen kuuluu myös kollektiivinen neuvotteluoikeus ja oikeus työnseisaukseen siten, kuin laissa tarkemmin säädetään. Olisi ollut toivottavaa, että tämä olisi mennyt myös näiden niukkojen vastalauseessa esiintyvien näkökohtien osalta yksimielisessä hengessä, mutta ei vain tuntunut menevän.

Sama koskee 12 §:ää, johon nyt kirjautuu tärkeä kansalaisen perusoikeus, eli oikeus omaisuuteen. Siihen halusimme sanamuodon muutosta sikäli, että 1 momenttiin olisi tullut maininta, että jokaisen omaisuus on turvattu "lain mukaan", ja sitten 2 momenttiin tulisi: "täyttä korvausta vastaan". Kun monet perinteelliset perusoikeudet on kirjattu uudessa uudistetussa muodossaan, on paljon keskusteltu ja monipuolisesti kerrottu siitä, mitä ne oikeastaan sisältävät. Sen sijaan omaisuudensuojapykälä, varsinkin juuri 2 momentti "täyttä korvausta vastaan", on pakkolunastusmahdollisuus. Tässä olisi ehkä pitänyt syvemmälti tutkia monissa asioissa meidänkin mallimaana pitämämme Saksan liittotasavallan lainsäädäntöä, jossa nimenomaan yhteiskunnan kannalta tärkeiden maa-alueiden osalta voitaisiin mennä toisenlaisiinkin ratkaisuihin. Minusta tuntuu, että hallitus ei ole näihin nykyaikaisiin, nimenomaan länsieurooppalaisiin, malleihin tutustunut.

Edelleen halusimme, että omaisuudensuojan piiriin olisi perusteluissa myös katsottu ne oikeudet, jotka ovat työttömyyden varalta järjestetty, ne etuisuudet, mitä työntekijöille on sopimuksilla tai eri lainsäädännön pohjalta järjestetty.

13 § kiinnitti myös meidän huomiotamme sikäli, että julkisen vallan tulisi maksuttoman yleissivistävän peruskoulutuksen lisäksi taata kansalaisille maksuton ammatillinen perusopetus. Ja edelleen julkisen vallan tulisi turvata maksuton muu ammatillinen opetus, lukio-opetus, sekä ylin opetus, joka tarkoittaa tietysti korkeakouluopetusta. Esityksemme on tältä osin lievempi. Ensin esitämme, että perusopetus ja ammatillinen perusopetus olisivat todella maksuttomia ja julkinen valta ne järjestäisi. Sen sijaan korkeampi opetus olisi maksuton, mutta sen järjestävät, kuten käytännössä on tapahtunutkin, erilaiset muut yhteisöt kuin varsinaisesti suoranaisesti julkinen valta.

15 § on tulossa korvaamaan aikaisempaa 6 §:ää, johon oikeutta työhön koskevat asiat oli merkitty. Vaikka jokaisella on oikeus hankkia työnsä ja ammattinsa mistä kykenee ja mistä saa, niin halusimme 2 momenttiin maininnan, että julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön: "Jokaisella on sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, oikeus työllistävään koulutukseen ja toimeentulon turvaan sinä aikana, kun työtä ei ole saatavilla tai sitä ei voida järjestää."

Edelleen katsoimme, että terveellinen, turvallinen työolosuhdetilanne kuuluu myös meillä perusoikeuksien piiriin. Sitä koskevaan pykälään olemme vastalauseeseen sitä koskevan momentin kirjanneet. Erityisen tärkeä perusoikeus työssäolijalle on myös se, ettei häntä mielivaltaisesti tai lakiin perustumattomasta syystä voida erottaa työstä.

Johdonmukaisesti tietysti 15 a §:n 2 momentista poistamme, kun valiokunnan pohjaehdotuksessa sanotaan, että "jokaisella on oikeus perustoimeentuloturvaan työttömyyden, sairauden, kuntoutumisen, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana" jne. sanan työttömyyden, koska se sisältyi jo äsken meidän sanamuotomme mukaan 15 §:ään. Katsomme, että on tietyllä tavalla korkeampi oikeus saada työttömyysturva tai elinmahdollisuudet työttömyydenkin aikana, koska työttömyys on aika pitkälti tietyllä tavalla yhteiskunnan syy, jos ei nyt julkisen vallan syy suoranaisesti niin kuitenkin välillisesti, koska yhteiskunnan tulisi laatia olosuhteet maassa lainsäädännöllä sellaiseksi, että kansalainen työtä löytää. Sairautta ja työkyvyttömyyttä ja vanhuutta taas ei voida millään edes välillisesti kai yhteiskunnan syyksi toistaiseksi lausua. Edelleen esitämme, että opiskelun aikainen perustoimeentulo turvataan lain 15 a §:n kohdalla.

Sosialidemokraattisesta ryhmästä tullut toinenkin vastalause, joka koskee uskonnonvapautta ja siihen liittyviä asioita, mutta niistä ed. Vuoristo tulee asian myöhemmissä käsittelyvaiheissa esittämään meidän näkemyksemme.

Ed. A l a r a n t a (vastauspuheenvuoro): Herra puhemies! Ed. Vähänäkki totesi aivan oikein, että keskustelu on ainakin tähän mennessä ollut vielä niukkaa. Haluan sen johdosta todeta, että sehän johtuu tietysti eduskunnan kiireellisestä aikataulusta. Varmaankin monet meistä edustajista on saanut perustuslakivaliokunnan hyvin

laajan mietinnön liitteineen ja lausuntoineen käsiinsä vasta tänään, eikä ole ollut aikaa siihen sillä tavalla perehtyä, että voisi osallistua keskusteluun kovin perusteellisesti.

Erääseen yksityiskohtaan ed. Vähänäkin puheenvuorossa vielä kiinnittäisin huomiota, ja siitä ei voi sanoa, että se olisi niukka. Kyse on hänen allekirjoittamansa vastalauseen pykälämuotoilusta 13 §:ssä, jossa näköjään esitetään kaikkea opetusta maksuttomaksi. Jos on mahdollisuus olla eduskunnan jäsenenä vielä siinä eduskunnassa, joka tämän lopullisesti hyväksyy, on mielenkiintoista seurata vastaavaa keskustelua silloin. Hallitushan esitti omassa esityksessään vain perusopetusta maksuttomaksi. Jos oikein muistan, Långin komitea ennen hallituksen esitystä esitti myös ammatillista perusopetusta maksuttomaksi, mutta ei näin laajaa muotoilua kuin ed. Vähänäkin äsken esittelemässä pykälässä. Sehän on todella hyvin voimakkaasti kustannuksiltaan eroava muotoilu näihin edellä mainitsemiini pykälämuotoiluihin verrattuna.

Ed. A s t a l a : Arvoisa puhemies! Hallituksen esityksessä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta olisi näkemyksemme mukaan tullut tarkemmin ottaa huomioon perusoikeuskomitean työn tulokset. Uudistuksessa on kysymys kansakunnan perusarvoista ja niiden vahvistamisesta. Tuloksen tulisi olla todellinen uudistus, joka myös säteilee tulevaisuuteen perusoikeuksien kehittämisvelvollisuutena, kuten komitea esitti.

Tulen ehdottamaan, että lakiehdotuksen 9, 10 ja 14 § muutetaan. Nämä ovat jatkeita vasemmistoliiton muihin ehdotuksiin, joita täällä on tänään jo esitelty. En toista enää niitä. Samalla nämä ehdotukseni ovat sivistysvaliokunnan oppositioryhmien eriävän mielipiteen mukaisia ehdotuksia. Perustelen ehdotukseni tässä lyhyesti.

9 §. Ehdotamme säännöksen 1 momenttiin lisättäväksi vakaumuksen vapauden, jolloin säännös kokonaisuudessaan kuuluisi: "Jokaisella on uskonnon, omantunnon ja vakaumuksen vapaus." Tämä olisi varsin oikeaan osuva muotoilu mielestämme. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset suojaavat johdonmukaisesti paitsi uskonnonvapauden myös omantunnon ja ajatuksen vapauden. Ehdotuksemme mukaan myös muut kuinuskonnolliset vakaumukset saisivat nimenomaan perustuslain suojaa. Tältä osin esityksemme liittyy hallituksen esityksen 5 §:n 2 momentin syrjintäkieltoon, jossa mm. uskonnollisen vakaumuksen lisäksi mainitaan muu vakaumus ja mielipide eräinä kiellettyinä syrjintäperusteina.

9 §:n 1 momenttiin tekemämme lisäyksen johdosta esitämme 2 momenttiin täsmennystä, jonka mukaan säännöksessä määrättäisiin, että myös vakaumuksen vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Tämän lisäksi esitämme säännöksen viimeiseen virkkeeseen lisättäväksi, että myöskään vakaumuksensa vastaisesti kukaan ei ole velvollinen osallistumaan uskonnon harjoittamiseen. Tällöin säännös kuuluisi seuraavasti: "Uskonnon, omantunnon ja vakaumuksen vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa tai vakaumuksensa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen." Tämä olisi mielestäni varsin oikeudenmukainen pykälänmuoto, myös varsin laaja-alainen.

Tällä lisäyksellä haluamme siis korostaa sitä, että myös muilla vakaumuksilla on samanlainen perusoikeussuoja kuin uskonnollisilla. Opetuksessa ja kasvatuksessa tulisi yleisestikin kunnioittaa yksilön vakaumusta, lapsen oikeuksia ja huoltajan oikeutta vastata lapsen kehityksestä. Ehdotamme myös, että vakaumuksen vapaudenkin perusteella on oikeus kieltäytyä vakaumuksensa vastaisesta uskonnon harjoittamisesta.

Toinen muutosehdotuksemme koskee 10 §:ää, sen 2 ja 3 momenttia. Sananvapaus on merkitykseltään keskeinennykyaikaisessa kansalaisyhteiskunnassa. Sananvapauden toteutumisen tärkeimpiä välineitä ovat joukkoviestimet. Sananvapauteen sisältyvä oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa viestejä vaarantuu, jos viestin muodostaminen eli toimittaminen estyy tai hankaloituu. Ehdotamme 2 momentin sananvapauden laajuutta kuvaavaan tunnusmerkistöön lisättäväksi myös viestin muodostamisen. Säännös kuuluisi tällöin kokonaisuudessaan: "Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, muodostaa, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia."

Viimeinen ehdotuksemme koskee 14 §:ää. Mielestämme saamelaiset maamme ainoana alkuperäiskansana ansaitsevat oman momenttinsa 14 §:ssä, ja olemme tekemässä sen mukaisen ehdotuksen. Tässä pykälässä siis 1 ja 2 momentti olisivat, kuten hallituksen esityksessä ja 3 mo-

mentti kuuluisi seuraavasti: "Saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Oikeus käyttää maan saamelaisalueella viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, saamea, yhdenvertaisesti kansalliskieltemme kanssa turvataan lailla."

Seuraava momentti kuuluisi: "Romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan."

Seuraava momentti: "Viittomakieltä käyttävien oikeudet turvataan lailla."

Seuraava momentti: "Jokaisen, joka vammansa vuoksi sitä tarvitsee, oikeus saada välttämätöntä tulkitsemis- ja käännösapua turvataan lailla." Tässä perusteluni ehdotuksilleni, jotka ovat siis myös vasemmistoliiton ehdotuksia. Ne ovat myös sivistysvaliokunnan oppositioryhmien esityksiä, jotka on esitetty eriävässä mielipiteessä.

Ed. von Bell merkitään läsnä olevaksi.

Ed. A l a r a n t a : Herra puhemies! Puutun ed. Astalan puheenvuorossa vain 9 §:ään, joka koskee uskonnonvapautta ja myös niin kuin hän toivoi koskisi vakaumuksen vapautta. Olin itse perusoikeuskomitean jäsenenä ja puolustin siellä ehkä hieman eri perusteilla kuin ed. Astala juuri tätä samaa muotoilua eli että tähän pykälään olisi kirjoitettu myös vakaumuksen vapaus.

Minun ajatukseni kulkivat lähinnä siinä periaatteessa, mikä koko perusoikeusuudistuksen tavoitteena on ollut, eli että säädetään tämäkin laki ihmisiä varten, jotta tavalliset kansalaisetkin lakitekstiä lukiessaan ymmärtäisivät, mistä on kysymys. Ajattelin silloin ja ajattelen vieläkin, että sana "vakaumus" kertoo monille ihmisille niitä asioita selittämättäkin, mitä sillä tarkoitetaan, eli muitakin mielipiteitä kuin pelkästään uskonnollisia mielipiteitä. Asian myöhemmissä käsittelyvaiheissa on käynyt ilmi, että sanalla vakaumus on myös tietynlainen väri, tietynlainen poliittinen väri esimerkiksi siinä yhteydessä, kun puhutaan vakaumuksen puolesta kaatuneista tai kuolleista. Sitä ei ehkä sen takia ole tässä hallituksen lakiesityksessä esitetty.

Esityksen perusteluissa sivulla 55 on kuitenkin hallituksen esityksen muotoilua uskonnon- ja omantunnonvapaudesta perusteltu sillä tavalla, että omantunnonvapaus kattaisi säännöksessä sekä uskonnolliset että muut maailman- tai elämänkatsomukset ja että säännös ulottuu näin ollen nykyistä hallitusmuotoa laajemmalle. Ehkä se voidaan hyvällä tahdolla tälläkin tavalla perustella.

Ed. A s t a l a : Arvoisa puhemies! Ed. Alarannalla on monessa asiassa laaja-alainen ja inhimillinen käsitys — olen oppinut sen tuntemaan täällä monien vuosien aikana — ja niinhän se oli tässäkin asiassa. Esitän kunnioitukseni hänen puhettaan kohtaan.

Ed. Alaranta totesi, että tämä on ihmisiä varten tehty. Niinhän se on. Siksi sivistysvaliokunta olikin yksimielisesti sitä mieltä, että sana "vakaumus" voidaan lisätä pykälään. Sivistysvaliokunta oli yksimielinen siitä sen jälkeen, kun kirkon edustajat, jotka olivat valiokunnassa kuultavina, totesivat lopuksi, että ei heillä sitä vastaan mitään ole, että sana "vakaumus" lisätään. Siis kirkon edustajat ovat antaneet sivistysvaliokunnassa sellaisen lausunnon. Pidä sitäkin todella arvokkaana ja toivon, että ne, jotka kirkon edustajia mielellään täällä kuuntelevat, ottavat huomioon sen, että he ovat todenneet, että jos tästä kohdasta jotkut henkilöt katsovat jäävänsä ulkopuolelle, niin kirkko ei halua sellaista tilannetta, vaan kaikkien pitää saada tuntea olevansa juuri tässä pykälässä, että se koskettaa heitä. Sen tähden sivistysvaliokunta on yksimielisesti sitä esittänyt lausunnossaan ja me eriävässä mielipiteessämme pykälämuotoisesti.

Ed. A l a r a n t a : Herra puhemies! Haluan ed. Astalan puheenvuoroon vielä jatkaa, että en ehtinyt tarkistaa, keitä kirkon edustajia sivistysvaliokunta tässä asiassa kuuli. Itse en siellä varajäsenenä ole ollut paikalla. Mutta kirkon viralliset lausunnot kylläkin vastaavat sanatarkasti sitä muotoilua, joka perustuslakivaliokunnan mietintöön jätettyyn erääseen vastalauseeseen on kirjoitettu. Sen vastalauseen ovat allekirjoittaneet edustajat Vuoristo ja Vähänäkki. Se on niiden kirkkohallituksen ja kirkolliskokouksen virallisten lausuntojen mukainen, joita tämän asian valmistelussa on ollut jaossa. Se, että kirkon edustajilla on voinut olla valiokunnassa virallisesta kannasta eriäviä mielipiteitä, kertoo vain siitä, että minullakin kirkon eräänä edustajana tavallaan tässä talossa on ollut tästä hieman erilainen käsitys kuin kirkolla virallisesti.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

16) Ehdotukset laeiksi verotuslain, ennakkoperintälain, arvonlisäverolain ja verohallintolain sivullisen tiedonantovelvollisuutta ja viranomaisten välistä tietojenvaihtoa koskevien säännösten muuttamisesta

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 336
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 98

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 98.

Keskustelu:

Ed. Luukkainen: Arvoisa puhemies! Julkisuudessa on ollut tietoja siitä, että verojaosto olisi suunnitellut rajoituksia verottajan tiedonsaantioikeuksiin. Haluan korjata sen nyt näin julkisesti, että kyse ei ole ollut verojaostosta vaan sen porvaripuolueiden jäsenistä. Oppositio on koko lain käsittelyn ajan ollut avoimen tiedonsaannin kannalla. Onneksi tämä kaksikko Sasi ja Heikkinen lopulta luopui hallituksen esityksen pykälien muuttamisesta, mutta mietinnön perusteluihin kyllä jäi MTK:n vahva puumerkki ja se näkyy siinä erittäin vahvasti. Eli metsätaloussuunnitelmat halutaan pitää verottajan ulottumattomissa.

Itse olen sitä mieltä, että jos bisnekset ovat sellaisia, että ne kestävät päivänvalon, niin miksi ne eivät sitten voisi olla päivänvalossa. Muutenkin itse asiassa tällä hallituskaudella metsänomistajille on luotu veroparatiisi. Päinvastoin palkkatulojen saajille on luotu verohelvetti.

Arvoisa puhemies! Tulen tämän lain kolmannessa käsittelyssä esittämään, että eduskunta ei hyväksyisi mietinnön kannanottojen loppuun kirjattuja kolmea viimeistä kappaletta.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

17) Ehdotukset laiksi valtion tilintarkastusvirastosta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Ensimmäinen käsittely
Lakialoite n:o 108
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 99

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 99.

Keskustelu:

Ed. Mattila: Herra puhemies! Käytin tämän asian lähetekeskustelussa perusteellisemman puheenvuoron, joka liittyi nimelläni kulkevaan lakialoitteeseen, joten en sitä käy kertaamaan. Totean vain, että lakialoite on asiakokonaisuutena varsin mittava ja merkittävä. Ymmärrän, että aikapula tuli vastaan, jotta tältä pohjalta olisi voitu viedä eteenpäin tätä asiaa, jota eduskunta niin moneen kertaan monien viime vuosien aikana on peräänkuuluttanut.

Tämä aloite on kuitenkin tehnyt eduskunnalle mahdolliseksi määritellä konkreettisesti ne reunaehdot, jolta pohjalta jatkovalmistelu voisi tapahtua. Vaikka tämä lakialoite ymmärrettävistä syistä tulee hylätyksi, haluan kuitenkin alleviivata sitä, että perustuslakivaliokunnan lausunnossa ja valtiovarainvaliokunnan mietinnössä on alleviivattu sitä, että puhemiesneuvosto asettaisi valtiontalouden tarkastuksen parlamentarisointia tarkoittavan uudistuksen säädösvalmisteluja täytäntöönpanotoimia varten toimikunnan, jonka tulisi tehdä ehdotuksensa siten, että uusi virasto voisi aloittaa lakialoitteen mukaisesti vuoden 1997 alusta lukien.

Toivon, että tältä osin eduskunta voisi olla täysin yksimielinen, jotta tämä asia vihdoin ja viimein saataisiin sillä tavalla eteenpäin kuin se eduskunnan kannalta on tarpeellista ja välttämätöntä.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

18) Ehdotus laiksi valtiontilintarkastajien ja valtiontalouden tarkastusviraston oikeudesta tarkastaa eräitä Suomen ja Euroopan yhteisöjen välisiä varainsiirtoja

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 342
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 100

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 100.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

19) Ehdotus laiksi tuloverolain 82 §:n muuttamisesta

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 367
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 101

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 101.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

20) Ehdotukset laiksi arvonlisäverolain 46 a §:n kumoamisesta

Ensimmäinen käsittely
Lakialoitteet n:ot 113 ja 114
Valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 102

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on valtiovarainvaliokunnan mietintö n:o 102.

Keskustelua ei synny.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

21) Ehdotus laiksi Siemenperunakeskuksen tuotantoalueella noudatettavista perunanviljelyn vaatimuksista

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 364
Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 41

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 41.

Keskustelu:

Ed. S-L. Anttila: Arvoisa puhemies! En aio kovin pitkään esitellä, mutta lyhyesti, tätä hallituksen esitystä ja siitä laadittua valiokunnan mietintöä, joiden tarkoituksena on turvata Siemenperunakeskuksen tuotantoalueella sellaiset menettelytavat, joilla turvataan siemenperunan korkean laatuluokan säilyminen.

Asian hoitamisesta näin sovittiin neuvotteluissa EU-komission kanssa. Komissiohan on hyväksynyt Siemenperunakeskuksen suojavyöhykkeen tällaiseksi siemenperunan korkean laatuluokan high trade -tuotantoalueeksi. Lakiesityksen tarkoitus on se, että turvataan tämä alueen säilyminen, ja se toki edellyttää, että siellä pitää noudattaa hyvin tarkkoja määräyksiä, jotta rengasmätäbakteeri, joka sieltä nyt on löytynyt, saadaan kitketyksi pois, ja sen jälkeen voidaan turvata tämän alueen säilyminen täysin puhtaana.

Perunahan on yksi niitä suomalaisia tuotteita, erityisesti siemenperuna, jota suomalaiset voisivat viedä EU-jäsenyydessä. Tällä hetkellähän tiedämme, että Hollanti mm. tuo Kanadasta erittäin ison osan siemenperunoitaan, ja Suomi olisi huomattavasti Kanadaa lähempänä, kun vaan saamme sinne kanavat auki.

Valiokunnan käsittelyssä myös asiantuntijakuulemisessa kävi selville se, että nyt sieltä löydetyt kaksi rengasmätätapausta tulevat aiheuttamaan melkoisen määrän kustannuksia, yhteensä noin 1,6 miljoonaa markkaa. Puolet näistä kustannuksista tulee siemenen uusimiskustannuksista. Valiokunnan kuulemien asiantuntijoiden mukaan nämä kustannukset pitäisi kattaa valtion varoista. Edelleen siellä tarvitaan konsulentti, jonka vuosittaiset kulut on arvioitu noin 200 000 markaksi.

Tähän liittyen totean vielä lopuksi sen, että perunantuottajille tulisi maksaa perunan kansallinen tuki puolitoista kertaisena, kuten valiokunnan mietinnössä todetaan, ja esitys lähtee toki siitä, että siemenen säilyminen vaatii tiettyjä erityistoimenpiteitä.

Valiokunta muutti hallituksen esitystä sen 1 §:n osalta niin, että jatkossakin alueen laajentamisesta tulee säätää lain tasoisella säännöksellä. Tällä halutaan säilyttää Siemenperunakeskuksen tuotantoalueella tietty status, kun siitä säädetään lain tasolla.

Arvoisa puhemies! Valiokunta hyväksyi muuten yksimielisesti hallituksen esityksen.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

22) Ehdotus laiksi teurasruhojen punnituksesta annetun lain kumoamisesta

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 363
Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 42

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 42.

Keskustelu:

Ed. S-L. Anttila: Arvoisa puhemies! Ihan tästä paikaltani totean vain, että valiokunta on hyväksynyt hallituksen esityksen, mutta asiantuntijakuulemisessa kävi selville, että hallituksen esityksen tarkoituksena oli, että valvontaviranomaisena toimisi teurasruhojen luokituksessa eläinlääkintäelintarvikelaitos, ja sen palveluksessa olevat tarkastuseläinlääkärit suorittaisivat käytännön valvonnan.

Valiokunnan kuulemien asiantuntijoiden mukaan tästä olisi kuitenkin syntynyt lisäkuluja ja eläinlääkäreitä olisi jouduttu kouluttamaan tähän tehtävään. Niinpä valiokunta onkin päätynyt täysin yksimielisesti siihen, että saman toimikunnan pitäisi jatkossa jatkaa teurasruhojen luokituksen valvontaa, joka on tähänkin saakka erittäin hyvin toiminut. Nykyisen käytännön mukaan valvonnan suorittaa Lihateollisuuden tutkimuskeskuksen palveluksessa olevat tarkastajat. Tällä tavalla voidaan säästää kustannuksia. Niinpä valiokunta on ponnella edellyttänytkin, että käytännössä näin toimitaan, mikä tarkoittaa sitä, että vältymme eläinlääkäreiden lisäpalkkaamiselta, koska nykyinen käytäntö toimii aivan hyvin.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

23) Ehdotus laiksi Euroopan yhteisön maidon ja maitotuotteiden kiintiöjärjestelmän täytäntöönpanosta

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 361
Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 43

Toinen varapuhemies: Käsittelyn pohjana on maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 43.

Keskustelu:

Ed. S-L. Anttila: Arvoisa puhemies! Se, että hallituksen esitys Euroopan yhteisön maidon ja maitotuotteiden kiintiöjärjestelmän täytäntöönpanosta on eduskunnan käsittelyssä, lähtee siitä ponnesta, jonka maa- ja metsätalousvaliokunta otti antaessaan lausuntoa Suomen EU-jäsenyydestä. Me edellytimme, että tuotanto-oikeuksien säätelystä päätetään lain tasolla, koska siinä on kysymys viljelijöiden kannalta varsin tärkeistä oikeuksista. Lähtökohtana on se, että meillä on neuvoteltu 2 342 000 tonnin meijerimaitokiintiö rasvapitoisuuden ollessa 4,34 prosenttia, ja sen lisäksi meillä on tilojen suoramyyntikiintiöitä 10 000 tonnia. Tämän päälle tulevat niin sanottujen luopuvien tuottajien kiintiöiden palauttaminen 200 000 tonnilla.

Ongelmanahan tällä hetkellä on se, että maidon määrä on suurempi kuin Suomelle asetettu kiintiö. Tässä olisi ollut kaksi eri mahdollisuutta. Tiedän, että eräät meijerijärjestöt olisivat mielellään nähneet, että nyt olisi kylmästi leikattu yli menevä määrä. Hallitus on kuitenkin omaksunut järjestelmän, jolla pyritään 75 miljoonan markan määrärahalla ostamaan maitokiintiöitä pois tuotannosta ja sitä kautta pääsemään tässä tuotantotilanteessa tasapainoon.

Valiokunta kuuli tässä asiassa erittäin paljon asiantuntijoita, ja päädyimme asiantuntijakuulemisen pohjalta siihen, että sen lisäksi että kiintiöitä ostetaan pois pidämme äärettömän tärkeänä, että kiintiökauppa, jossa puolet ostetusta kiintiöstä siirtyy maaseutuelinkeinopiirille varastoon, voi edelleen jatkua aivan niin kuin tähänkin saakka. Uusia kiintiöitä sieltä toki ei tulla jakamaan niin kauan kuin tuotantoa ei ole saatu tasapainoon.

Toisena korostetaan kiintiöiden vuokrausmahdollisuutta mahdollisimman joustavasti, koska sillä voidaan tasata sitä, että jos jollakin tilalla jää kiintiö vajaaksi, sen voi toinen täyttää. Tässä olisi kaksi eri mahdollisuutta. Vuokraus voisi tapahtua vuodeksi kerrallaan, enintään kahdeksi vuodeksi. Mutta jos kiintiön vuokrauksen yhteydessä vuokrataan myös maata, silloin voitaisiin tehdä pitempiaikaisia vuokrasopimuksia. Edelleen valiokunta halusi määritellä sen, että vuokraukset ja kiintiökaupat tulisi sallia kunkin maaseutuelinkeinopiirin sisällä tai piirin lähiympäristössä enintään 30 kilometrin etäisyydellä.

Sitten valiokunta korostaa sitä, että ensisijaisena on pidettävä vapaaehtoisin toimin maidon-

tuotannon sopeuttamista ja että on otettava erityisesti huomioon nuoret, hiljattain tilansa hankkineet viljelijät ja velkaantuneet viljelijät.

Aivan oman pohdintansa valiokunta kävi näiden slom-kiintiöiden palauttamiseksi, mikä tarkoittaa tuotannosta jo luopuvien kiintiöiden, bonus-sopimuskiintiöiden, palauttamiseksi, koska sillä tavalla voidaan maakiintiön määrää lisätä 200 000 tonnilla.

Valiokunta päätyi siihen, että pitäisi hyvin joustavasti kyetä muodostamaan tuotantorenkaita. Tuotantorenkaiden mahdollisuus palauttaa tällainen slom-kiintiö on huomattavasti helpompi, kuin että tuottaja, joka kerran on luopunut, aloittaisi uudelleen. Se on hyvin epätodennäköistä. Näiden tuotantorenkaiden muodostaminen on ollut erittäin jäykkää. Valiokunta halusikin omalla ponnellaan korostaa sitä, että näiden tuotantorenkaiden muodostamisessa tulee toimia niin, että siinä päätavoitteena on viljelijöiden välinen yhteistyö eikä niin kuin tähän saakka, että on vaadittu ehdottomasti tuotanto sijoitettavaksi esimerkiksi yhteen navettaan.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

24) Ehdotus laiksi emolehmä- ja uuhipalkkioiden kiintiöistä

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 362
Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 44

T o i n e n v a r a p u h e m i e s: Käsittelyn pohjana on maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 44.

Keskustelu:

Ed. S-L. A n t t i l a: Arvoisa puhemies! Emolehmäkiintiö 55 000 on todella kiintiö, joka mahdollistaa emolehmätuotannon kasvattamisen. Tällä hetkellähän meillä on emolehtiä noin 29 000. Uuhikiintiö on 80 000. Siinä on myöskin vajaan 10 000 uuhen lisäämismahdollisuus tämänhetkiseen tuotantoon verrattuna.

Lakiesityksen mukaan tullaan vahvistamaan tuottajille kiintiö, eläinmäärä, jonka mukaan heidän palkkio-oikeudet määräytyvät. Hyvin paljon valiokunnan käymissä asiantuntijakuulemisissa pohdittiin sitä, että EU-alueella on velvoite palauttaa kiintiön omistajanvaihdoksen yhteydessä 1—15 prosenttia siitä kiintiöstä valtion varastoon. Nyt valiokunta toivoo, että ainakaan nuorten tuottajien kohdalla sukupolvenvaihdosten yhteydessä ei tällaista palautusperustetta olisi olemassa.

Arvoisa puhemies! Toisena keskustelimme hyvin paljon siitä, miten vapaaksi tulevat eli lisätuotantomahdollisuudet tulisi jakaa. Täällä on valiokunnan hyvin selkeä määritelmä siitä, että ne pitää jakaa niille, jotka ovat halukkaita tuotantoa lisäämään koko maassa, eikä rajata niitä vain tietyille alueille.

Kolmantena asiana kävimme keskustelua siitä, miten suhtaudutaan luonnonniittyihin. Nehän ovat Suomessa varsin merkittävä resurssi. Valiokunta päätyi siihen, että ne pitää ottaa myös jatkossa huomioon, kun rehualaa lasketaan.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

25) Ehdotukset laiksi asuinhuoneiston vuokrauksesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Ensimmäinen käsittely
Hallituksen esitys n:o 304
Ympäristövaliokunnan mietintö n:o 24

T o i n e n v a r a p u h e m i e s: Käsittelyn pohjana on ympäristövaliokunnan mietintö n:o 24.

Keskustelu:

Ed. V a n h a n e n: Arvoisa puhemies! Tämä lakiesitys tai itseasiassa useammat lait tulevat koskemaan asuinhuoneistoissa noin 620 000 vuokrasuhdetta, ja tässä mielessä se vaikuttaa valtavaan määrään suomalaisia sopimuksia. Tästä syystä lain eräänä tavoitteena on ollut se, että laki olisi mahdollisimman selkeä ja yksinkertainen.

Itseasiassa eduskunta on aiemmin kiirehtinyt sitä, että huoneenvuokralainsäädäntö olisi kirjoitettava uudestaan, koska vanhassa lainsäädännössä oli valtava viittausten sekamelska, josta lain sisällön selvittäminen oli äärimmäisen vaikeaa. Tämä on johtanut siihen, että laki on jaettu kahteen osaan. Toisaalta asuinhuoneistojen vuokraamista koskevat kysymykset on kirjoitet-

tu omaan lakiinsa ja liikehuoneistojen vuokraaminen omaan lakiinsa. Samalla on toteutettu se, että vuokrasuhteen ehdoista voidaan vapaasti sopia. Nämä kaksi periaatetta ovat tämän lain suurimmat kysymykset.

Lain valiokuntakäsittelyn aikana valiokunta katsoi tarkoituksenmukaiseksi täsmentää mm. vahingon korvaamista ja vahingonkorvaamisvelvollisuuden sovittelua, osakkeenomistajan kanssa tehdyn vuokrasopimuksen pysyvyyttä asunto-osakeyhtiön otettua huoneiston hallintaansa, vuokrasuhteen osapuolten konkurssi- ja yksityishenkilön velkajärjestelyä sekä yrityksen saneerausmenettelyä koskevia säännöksiä. Näiden säännösten täsmentäminen ja muuttaminen johti siihen, että laki piti avata lähes 50 pykälän osalta valiokunnassa, ja kun vuodenvaihteen molemmin puolin lakivaliokunta ei valitettavasti kiireiden keskellä ehtinyt antaa lausuntoa näistä pykälistä, tämä teetti myös ympäristövaliokunnalle poikkeuksellisen määrän työtä.

Lisäksi valiokunta omissa muutosesityksissään parantaa vuokralaisten asemaa erityisesti määräaikaisissa vuokrasuhteissa, joissa annetaan mahdollisuus vuokralaisen, voi sanoa, kohtuuttomissa tilanteissa irtautua määräajaksi sovitusta vuokrasuhteesta. Samalla myös vuokranantajan asemaa tämän irtautuessa määräajaksi sovitusta vuokrasuhteesta samoin perustein muutetaan. Samoin vuokralaiselle tehdään oikeutta siinä, että vuokralaisen tekemät suuremmat remontit ja korjaustoimenpiteet asuntoon hän voi laskea edukseen siinä tilanteessa, jos hän joutuu esimerkiksi irtisanotuksi. Samoin valiokunta katsoi, että vuokranantajan oikeus periä ennakkovakuus vuokralaiselta voisi enimmillään olla kolme kuukautta.

Herra puhemies! Tämän lain periaatteita tarkasteltaessa on katsottava taaksepäin reilun kahden vuoden ajan ja nähtävä, että vuokrasääntelyn purkaminen uusilta vuokrasuhteilta, mikä noin kaksi vuotta sitten toteutettiin, pääomaverotuksen uudistus ja yleinen suhdannetilanne ovat yhteisvaikutuksellaan lisänneet yksityisten vuokra-asuntojen määrää jopa 35 000 asunnolla viimeisten kahden vuoden aikana. Kehitys on ollut käänteentekevä verrattuna siihen, että yksityisten vuokra-asuntojen määrä ehti vuokrasääntelyn voimassa ollessa laskea vuodesta toiseen joka vuosi noin kahden vuosikymmenen ajan, koko ajan alemmas ja alemmas.

Nyt sääntelyn purkaminen myös vanhoilta vuokrasuhteilta on ajoitettu oikein. Vuokramarkkinatilanne pitää huolen siitä, että sääntelyn purku juuri nyt ei aiheuta vuokranantajien puolelta voimakkaita vuokrankorotuspaineita. Mitä myöhäisemmäksi sääntelyn purku siirtyisi, sitä suuremmaksi riski myös tämän kaltaisiin ylilyönteihin kasvaisi. Sääntelyn purku vanhoiltakin vuokrasuhteilta on joka tapauksessa edessäpäin, koska sääntelyn piirissä olevien vuokrasuhteiden määrä laskee nopeaa vauhtia eikä erillistä valtion sääntelyä ole mielekästä eikä tarkoituksenmukaista ylläpitää tulevina vuosina vain pientä joukkoa varten. Siksi tämä sääntelyn purku olisi joka tapauksessa edessä ja kyse on siitä, mikä on myös suhdanteiden kannalta otollisin hetki toteuttaa tämä purku. Arvioni on, että tämä hallituksen esitys osuu oikeaan aikaan.

Sääntelyn purkamisen vastustajat ovat jopa pelotelleet sillä, että noususuhdanteen vauhdittuessa yksityiset vuokra-asunnot myydään pois. Jos tätä todella pelättäisiin, itse asiassa pitäisi huolestua juuri vanhoista, sääntelyn piirissä olevista asunnoista, sillä myyntipaine kohdistuisi kaikkein voimakkaimpana juuri niihin. Vuokranantaja tuskin myy ensimmäisenä sääntelystä jo vapautettua asuntoa, vaan varmasti hän ensimmäisenä myisi sääntelyn piirissä olevan asunnon.

Voidaan arvioida, että kuluneiden neljän vuoden aikana Ahon hallitus on, sanon nyt, terveellä tavalla suosinut yksityisiä vuokranantajia. Kun vanha sääntelypolitiikka oli johtamassa koko yksityisen vuokrakulttuurin katoamiseen, on vuokralle antamista saatu nyt voimakkaasti lisättyä, ja se on koitunut erityisesti vuokra-asuntoa tarvitsevien ihmisten hyödyksi.

Ed. R a s k : Herra puhemies! Hallituksen esitys uudeksi huoneenvuokralaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi merkitsee huomattavaa muutosta suomalaisessa asuntopolitiikassa. Vuokrasääntely poistuu kokonaan eli ns. uusien vuokrasuhteiden lisäksi myös vanhoista sopimuksista.

Hallituksella on se virheellinen käsitys, että myös ns. vanhoihin vuokrasuhteisiin puuttuminen toisi lisää vuokra-asuntotarjontaa. Sitähän ei tapahdu, vaan se tulee olemaan vuokrankorotuksen keino. Jo nykyisin vanhat, purkautuvat vuokrasuhteet ovat siirtyneet automaattisesti ns. uusia vuokrasuhteita koskevan lain piiriin.

Tämä uusi lakiesitys pohjautuu eduskunnan vaatimukseen, mutta eduskunta edellytti, että huoneenvuokralaki kirjoitetaan selkeäksi ja helposti ymmärrettäväksi ja että lailla tulee puuttua niihin epäkohtiin vuokralaisen asemassa ja oikeusturvassa, joita aiheutuu, kun siirrytään sään-

nellyistä vuokrasuhteista vapaaseen solmimiseen, mm. peräkkäisten lyhytaikaisten vuokrasopimusten käytön estämiseksi vain vuokrankorotustarkoituksissa. Lisäksi edellytettiin helpotettavaksi vuokralaisten mahdollisuuksia saada kohtuuttomat vuokrankorotukset ja niiden käyttö irtisanomisperusteena estetyksi. Eduskunnan perusteena oli nimenomaan vuokralaisen aseman turvaaminen muutostilanteessa eikä lisäongelmien aiheuttaminen.

Näistä näkökohdista hallituksen esitykset eivät vastaa eduskunnan tekemiä peruslähtökohtia nimenomaan, mitä tulee vanhojen vuokrasopimusten irtisanomismahdollisuuksiin ja yleensä vuokralaisen aseman turvaamiseen. Hallitus ei ole lakiesitystä tehdessään ottanut huomioon asuntopoliittista tilannetta vaan uskoo edelleen siihen, että pelkästään sääntelyn purku lisää vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen tarjontaa.

Uusien vuokrasuhteiden sääntelyn vapautus on ollut voimassa nyt reilut pari vuotta. Tämä ajanjakso vallinneessa taloudellisessa taantumatilanteessa ei ole kuitenkaan sen enempää määrällisesti kuin laadullisestikaan riittävä todentamaan tämän väitteen todenperäisyyttä. Verotukselliset helpotukset, asuntokaupan pysähtyminen, nuorten jääminen kotiin jne. ovat olleet erittäin merkittävä syy siihen, että vapailla vuokra-asuntomarkkinoilla on ollut volyymiä ja hintataso ei ole myöskään lähtenyt jyrkkään nousuun.

Vuokra-asuntotilanteen vaikeutuminen on kuitenkin jo nähtävissä erityisesti aravavuokra-asuntotilanteen heikkenemisessä. Esimerkiksi täällä pääkaupunkiseudulla oli syyskuussa 94 jo 22 377 hakijaa asuntojonossa ja näistä vain 14,3 prosenttia asunnon vaihtajia. Kokonaistarjonta oli 99 asuntoa, ja kokonaan asunnottomia oli lähes 6 000 ihmistä. Sama kehitys on ollut havaittavissa kaikkien läänien pääasutustaajamien eli ns. kysyntäpaikkakuntien osalta.

Monet asiantuntijatahot ovat todenneet, että talouden kasvuennusteiden seurauksena pitkän aikaa patoutunut asuntokysyntä alkaa purkautua, mikä on näkynyt jo asuntokaupan vilkastumisena ja siinä, että aiemmat ns. tyhjät, myytävänä olevat asunnot ovat hävinneet markkinoilta. Tämän seurauksena viime vuosina määräaikaisin sopimuksin vuokratut ja myymättä jääneet asunnot saattavat poistua vuokrakäytöstä. On epäiltävissä, että kun samanaikaisesti puretaan koko sääntely, markkinoille syntyy tilanne, joka ei ole sen paremmin asunto- kuin sosiaalipoliittisestikaan hallittavissa.

Vuokrankorotuksen tehostaminen irtisanomisella ja siihen esitetty vuokralaisen oikeus asian saattamisesta tuomioistuimen käsittelyyn edellyttää myös vuokralaiselta verrattain vaikean ja vahvan välineen hallintaa omien oikeuksiensa ajamiseksi. Tasavertaisuuden vuoksi olisikin vuokralaisella oltava nykyistä laajemmin käytettävissään niin oikeudellista neuvontaa kuin avustusta tuomioistuinkäsittelyssä. Selvitysten perusteella kuntiin olisikin välttämätöntä saada erityisiä vuokra-asiamiehiä, jotka avustaisivat mitä moninaisimpien ongelmien yhteydessä. Tehdyn uuden lain mukaisen irtisanomissuojan poistamiseksi ennen lain voimaantuloa tehtyjen sopimusten alaisissa vuokrasuhteissa tulisi laissa olla ainakin riittävän pitkät siirtymäajat.

Arvoisa puhemies! Uuden huoneenvuokralain valmistelu on ollut ala-arvoista. Oikeusministeriö joutui toteamaan valiokunnan käsittelyn yhteydessä, ettei koko lakiesityksestä ole pidetty edes yhteyttä oikeusministeriöön, puhumattakaan siitä, että oikeusministeriö olisi voinut osallistua lain valmisteluun ja puuttua laissa oleviin epäkohtiin. Oikeusministeriö totesi, että laki oli jo rakenteeltaan pielessä eli asetuksella pyrittiin hoitamaan asioita, joiden tulisi olla laissa. Lisäksi laista puuttui kokonaan tarvittavat pykälät niin konkurssien kuin velkajärjestelyjen aiheuttamista tarpeista lain osalta.

Pidämme erittäin valitettavana sitä, että kun valiokunta huomautti asiasta ympäristöministeriötä ja pyysi vastauksia oikeusministeriön lausuntoon, niin ensimmäisellä pyyntökerralla ei tapahtunut mitään muuta kuin sivukaupalla selityksiä. Vasta toisella kerralla ympäristöministeriössä havahduttiin siihen, että muutoksia on pakko tehdä. Niinpä nyt käsiteltävänä olevaan lakiin jouduttiin tekemään ympäristövaliokunnassa muutoksia useisiin kymmeniin pykäliin ja kirjoittamaan useita täysin uusia pykäliä viime tipassa.

Pidimme valiokuntakäsittelyn yhteydessä välttämättömänä myös sitä, että asiasta saadaan lakiasiainvaliokunnan lausunto. Tähän ei lakiasiainvaliokunnalla ollut kuitenkaan mitään mahdollisuuksia, koska itse lakikin saatiin ulos ympäristövaliokunnasta vasta viime perjantaina.

Ryhmämme sanoutuukin irti nyt tehdystä muutoksien muutosten laista. Vähintä, mitä olisi pitänyt tehdä, olisi ollut uusi asiantuntijakierros, mutta näyttää siltä, että hallituspuolueiden kansanedustajia ei kiinnosta, minkälaista lainsäädäntöä tehdään, kunhan vain jotakin tehdään.

Olemme luetuttaneet valiokunnan mietinnön eräillä asiantuntijoilla, ja he ovat joutuneet toteamaan, että nytkin tehdyt muutokset ovat pitkälti kosmetiikkaa. Lähtökohtana on vain vuokranantajien aseman ja etujen turvaaminen, ei sen sijaan 160 000 tavallisen vuokralaisen ja kymmenientuhansien liiketilavuokralaisten asema ja tulevaisuus.

Arvoisa puhemies! Lakiesityksen osalta täytyy todeta, ettei sen puutteellisuus, perustelemattomuus ja heikkous ollut sinänsä mikään yllätys. Kuten viime viikon asuntopoliittisen selonteon yhteydessä jouduttiin toteamaan, ei Ahon hallituksella ole ollut pienintäkään intressiä nähdä asuntopolitiikkaa osana muuta yhteiskunta-, talous-, työllisyys- tai sosiaalipolitiikkaa. Lain valmistelun yhteydessä ei ole tarkasteltu lakia osana koko asuntopolitiikkaa eikä pyritty arvioimaan sen vaikutuksia niin koko vuokra-asuntotarjontaan kuin vuokratason kehittymiseen.

Hallitukselle näyttää olevan samantekevää, minkälaisia vaikutuksia lailla tulee olemaan niin valtion asumistukimenojen kuin kuntien toimeentulotukimenojen osalta. Tällä hetkellä asumistukimenoihin on valtavasti paineita. Pelkästään työttömiä on sen piirissä yli puolet tuen saajista. Hallitus on päinvastoin vastannut ihmisten hätään pudottamalla jo noin 140 000 ihmistä pois tuen piiristä ja tehnyt tukiin huomattavia muitakin leikkauksia.

Hallituksen politiikka on johtanut siihen, että kansalaiset ovat joutuneet tukeutumaan yhä enenevässä määrin kuntien toimeentulotukeen, jossa on ollut useiden kymmenien prosenttien nousua. Tämä ilmeisesti on osa hallituksen mainostamaa kunnallisen itsehallinnon kehittämistä. Osansa asiassa on varmasti ollut myös sillä, ettei keskusta ole vähääkään välittänyt siitä, miten kaupungeissa ja asutustaajamissa selvitään. Kokoomukselle ei taas ole merkitystä muulla kuin vuokranantajien ja asuntojen omistajien suosimisella.

Arvoisa puhemies! Säännöstelyn purun laajentaminen olemassa oleviin vuokrasuhteisiin on täysin perustelematonta ja tulee vaikuttamaan niin vuokralaisten asemaan kuin mahdollisuuksiin kiistatilanteissa. Lisäksi se heikentää yhteiskunnan mahdollisuuksia vaikuttaa asuntopolitiikkaan ja edesauttaa asuntopolitiikan ylikuumentumista.

Lakiehdotusta on valiokunnassa jouduttu muuttamaan niin huomattavasti, ettei sitä voi pitää asiallisesti valmisteltuna. Muutoksia on tehty kohtuuttoman sopimusehdon sovitteluun, keskeisten sopimusehtojen määräytymiseen ja pakottavuuteen, vuokralaisten konkurssiin ja velkajärjestelyyn, määräaikaisen vuokrasopimuksen irtisanomiseen, vuokralaisen huoneiston kunnossapitoon käyttämien varojen korvaamiseen ja moniin muihin keskeisiin lain kohtiin. Muutokset ovat niin huomattavia, että lain valmistelu olisi ilman muuta vaatinut jatkokäsittelyn.

Edellä esitetyn perusteella tulemme esittämään lain kolmannessa käsittelyssä sen hylkäämistä.

Ministeri T a i n a : Arvoisa puhemies! Ensinnäkin haluan siteerata sosialidemokraattien ryhmäpuheenvuoroa asuntopoliittisesta selonteosta, jossa todettiin, että asuntopolitiikan on vastattava uusiin tarpeisiin. Suomesta on vihdoin tehtävä tässäkin kysymyksessä eurooppalainen. Vuokra-asuntojen osuutta asuntokannasta on nostettava. Edelleen sosialidemokraatit totesivat, että vuokrasääntelyn purku vaikuttaa tähän suuntaan. Silloin, kun tämän puheenvuoron kuulin, oletin, että ilman muuta sosialidemokraattien ryhmä tukee myös käsittelyssä olevaa lakiesitystä, mutta nyt hämmästyksekseni kuulinkin, että mieli on muuttunut viime viikkoisesta.

Ed. Rask totesi, että esityksen valmistelu on ollut ala-arvoista, ja hän oli hyvin kriittinen lakiesitykseen. Olen tullut ministeriksi vasta sen jälkeen, kun esitys on annettu eduskunnalle, mutta en kyllä yhdy ed. Raskin näkemykseen siitä, että tämä olisi ollut huonosti valmisteltu. Tämä on erittäin iso kokonaisuus ja sen valmistelussa on kulunut paljon aikaa ja sen valmistelussa on myöskin tehty yhteistyötä oikeusministeriön kanssa. En tiedä, mistä on syntynyt käsitys, että asiasta ei olisi neuvoteltu. Jos sitten jokin kohta on ollut ministeriöiden välisissä neuvotteluissa erilainen eli ei ole ollut samaa käsitystä jostakin pykälästä, niin se ei vielä tarkoita sitä, etteikö olisi näitä asioita yhdessä valmisteltu.

Nyt valiokunta on todellakin tehnyt muutoksia pykäliin, mutta ei mielestäni mitään tavatonta kuitenkaan. Siellä on hyviä tarkennuksia ja selvennyksiä, siinä mielessä valiokunta on tehnyt mielestäni hyvää työtä ottaen huomioon senkin, että valiokunnan työmäärä tällä hetkellä on suuri ja suuresta kokonaisuudesta tässäkin on ollut kyse. Siinä mielessä valiokunta on tehnyt hyvää työtä.

Mielestäni laki nyt tässä muodossa on melko selkeä. Totta kai aina silloin, kun suuri uudistus tehdään, käytännössä voidaan todeta, että jossakin kohtaa on muotoilu vaikea tai sen tulkinta ei

ole helppoa, mutta kun lain pykälät lukee, ovat ne kyllä sen verran selkeitä, että niistä pitäisi sekä vuokralaisen että vuokranantajan ymmärtää, mistä kulloinkin on kysymys.

Sosialidemokraatit ovat vastalauseessaan sanoneet ja myös ed. Rask viittasi siihen, että lailla puututaan voimakkaasti voimassa oleviin sopimuksiin. Kuitenkaan lain tavoite tai tarkoitus ei ole se, että voimassa olevia sopimussuhteita muutettaisiin, puhumattakaan siitä, että velvoitettaisiin jotenkin niitä muuttamaan, mutta annetaan mahdollisuus vuokralaiselle ja vuokranantajille sopia uudella tavalla asoista, jos he katsovat sen tarpeelliseksi. Tässä suhteessa myös pidän sosialidemokraattien kannanottoa vähän liioiteltuna.

Ed. Rask oli huolissaan asumistukimenojen kasvusta. On totta, että silloin, kun työttömyys on rajua, nämä menot kasvavat. Saajien määrä on kaksinkertaistunut, samoin markkamäärät hyvin lyhyessä ajassa ja suunta näyttää olevan nouseva. Siitä syystä toivoisinkin, että tämänkin uuden lain myötä olisi mahdollista sopia mahdollisimman paljon sen tyyppisiä vuokrasopimuksia, joissa myös vuokralaisen tulot voidaan ottaa huomion ja vuokralainen voi tehdä sopimuksia, jotka ovat hänen tuloilleen soveltuvia. Jos laki tuo kilpailua vuokramarkkinoille, niin uskoisin, että myös kohtuulliset vuokrat tulevaisuudessa ovat yleisempiä kuin tänä päivänä. Tällä hetkellähän tilanne on se, että uusimmissa aravavuokra-asunnoissa saattavat vuokrat nousta paljon korkeammiksi kuin ne ovat nyt yksityisillä markkinoilla, ja se on tietysti huono asia.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan viimeistään vuoden 1996 aikana ja lakia asuin- ja liikehuoneistojen vuokrauksesta todella sovellettaisiin myös voimassa oleviin huoneenvuokrasuhteisiin. Asunto-osakeyhtiölain muutoksia sovellettaisiin vain lain voimaantulon jälkeen tapahtuviin yhtiön huoneiston hallintaan ottamisiin ja indeksiehdon käytön rajoittamisesta annetun lain muutoksia lain voimaantulon jälkeen tehtyihin sopimuksiin tai sopimusehtojen muutoksiin.

Ehdotetut lait ovat keskeistä siviilioikeuttamme ja koskevat noin kahta miljoonaa vuokrasuhteen osapuolta tai heiltä oikeutensa johtanutta. Siinä mielessä on tärkeistä laeista kysymys, ja valitettavaa myös tämän esityksen kohdalla on se, että ajankohta ei näytä edustajia kiinnostavan.

Vuokra-asuntokanta on 620 000, joista noin puolet on aravavuokra-asuntoja ja puolet vapaarahoitteisia. Muuhun tarkoitukseen kuin asumiseen vuokrattuja tiloja koskevia vuokrasuhteita on noin 80 000.

Käsiteltävänä olevasta esityksestä on saatu myös perustuslakivaliokunnan lausunto. Sekä se että ympäristövaliokunnan mietintö ovat asian käsittelyä selkiyttäviä. Lait voidaan käsitellä tavallisina lakeina. Ympäristövaliokunta puoltaa hallituksen esitystä, mutta on katsonut tarpeelliseksi ehdottaa siihen myös muutoksia. Lähempi muutosehdotusten tarkastelu osoittaa, että esitystä on monipuolisesti harkittu. Hallituksen kannalta tärkeää on, että ympäristövaliokunta ei ole esittänyt muutoksia mihinkään keskeisiin tavoitteisiin, joita hallituksella tämän esityksen suhteen on ollut. Näitä tavoitteita ovat olleet lainsäädännön rakenteellinen ja sisällöllinen selkeyttäminen, sääntelyn purun jatkaminen ja siihen liittyvä asuinhuoneiston vuokrasuhteista koskevien säännösten yhtenäistäminen, sopimuksen vapauden lisääminen ja toimivien vuokra-asuntomarkkinoiden luominen ja ylläpito. Ympäristövaliokunnan muutosehdotukset ovat lakiehdotusten yksityiskohtia täsmentäviä, joitakin asioita eri tavalla painottavia kuin hallitus esityksessään, mutta kaikki hyväksyttäviä ja hallituksen edellä mainittuja tavoitteita toteuttavia.

Arvoisa puhemies! Sääntelyn purun vaikutuksilla vuokra-asuntomarkkinoihimme on varmasti sijansa myös siihen arviointiin, jonka perusteella eduskunta päättää, hyväksyykö se lait vai ei. Tilastokeskus on ympäristöministeriön toimeksiannosta selvittänyt sääntelyn purun vaikutuksia tutkien paitsi vuokra-asuntojen määrän muutoksia myös vuokrasuhteen ehtoja kuten vuokran määrän kehittymistä ja sopimuksen kestoa. Samalla on saatu myös mielenkiintoista tietoa mm. sopimussuhteen osapuolista ja rakennuskannasta, jossa sääntelystä vapaat asunnot sijaitsevat.

Yleisvaikutelma on, että sääntelyn purkaminen on edennyt hallitusti ja ettei mitään häiriöitä sen johdosta vuokra-asuntomarkkinoilla ei ole ollut. Sääntelystä vapaat vuokrat ovat yleisesti ottaen hieman korkeammat kuin sääntelyyn kuuluvat tai aravavuokrat, mutta on myös huoneistotyyppejä ja paikkakuntia, joilla sekä säännellyt että aravavuokrat ovat korkeampia kuin alueen vastaavat sääntelystä vapaat vuokrat. Sääntelystä vapaat vuokrat ovat yleensä ottaen nousseet vähemmän kuin sääntelyyn kuuluvat vuokrat ja vähemmän kuin elinkustannusindeksi samana aikana. On toki paikkakuntakohtaisia eroja. Yleisesti voidaan todeta pienempien paikkakuntien keskivuokrien nousseen, mutta suurempien paikkakuntien laskeneen.

Vuokran tarkistusehdotuksesta myös näyttää harvoin sovitun etukäteen. Vuokraa koskevien selvitysten voidaan katsoa selvästi viittaavan siihen, että osapuolten saadessa sopia vapaasti näin keskeisen ehdon he pysyvät siinä, mitä ovat sopineet, ja jos tulee tarvetta muuttaa ehtoa, ovat jättäneet sen keskenään sovittavaksi. Sopimukset on enimmäkseen sovittu olemaan voimassa toistaiseksi. Määräaikaisiksi oli sovittu vain joka kymmenes sopimus, ja ne olivat kestoltaan keskimäärin vuosi ja 4—8 kuukautta. Pelättyä lyhytaikaisten sopimusten käyttöä ei ole ilmennyt.

Sääntelystä vapaita sopimuksia on noin puolet koko vapaarahoitteisesta vuokra-asuntokannasta. Asuntoja on tullut vuokralle koko rakennuskannasta. Vuokranantajista enin osa on yksityisiä henkilöitä. Tämä on mielestäni tärkeä asia, kun puhutaan tästä sopimusvapaudesta. Sosialidemokraatit unohtavat tämän toisen osapuolen lähes tyystin. Yksityishenkilöiden lisäksi vuokranantajina on myös kuolinpesiä, taloyhtiöitä, säätiöitä ja vastaavia yhteisöjä.

Tilastokeskus on selvittänyt myös vuokrapyyntöjä ja niiden voidaan todeta olevan joko samoja tai hieman korkeampia kuin sovitut vuokrat samoista asunnoista. Tämän on katsottava merkitsevän myös vuokralaisen aseman vahvistumista sopimuksen tekotilanteessa. Sääntelyn purun aikana on vuokra-asuntokanta pitkästä aikaa myös kasvanut. Nettolisäys näyttäisi olevan vuoden 1994 päättyessä noin 35 000 vuokra-asuntoa. Kun saman vuokra-asuntotuotannon aikaansaaminen aravavuokratalotuotantona olisi merkinnyt noin 10 miljardin markan sijoituspanosta valtiolta ja veronmaksajilta, on sääntelyn purkamisella ollut jo huomattavaa valtiontaloudellista merkitystä.

Sääntelyn purun vaikutuksia koskevat selvitykset viittaavat selvästi myös siihen, että tapa, jolla sääntely purettiin, on aineellisilta säännöksiltään ollut asunnontarvitsijan ja valtion kannalta oikea. Nyt on kysymys myös siitä, oliko se riittämätön. Lakiteknisestihän sääntelyn purun toteutustapa on ollut vaikeaselkoinen ja lain uudelleenkirjoittamis- ja selkiyttämistarpeen aiheuttava.

Arvoisa puhemies! Hyvä tilanne vuokra-asuntomarkkinoillamme on toki seurausta myös muista tekijöistä kuin sääntelyn purkamisesta, vaikka sillä on siinä ollut keskeinen merkitys. Vuokra-asuntosijoituksen verokohtelu ja kilpailukyky samanaikaisesti tarjolla olevien muiden sijoitusmuotojen kanssa on toinen keskeinen tekijä. Kolmas on tuleviin perusparannuksiin ja rakennuskannan muuhun kunnossapitoon ja sen rahoitukseen suhtautuminen. Jos lähitulevaisuudessa jo alkavasta ja ensi vuosituhannelle jatkuvasta korjausrakentamisen omarahoitusmahdollisuudesta huolehditaan, on edellytyksiä pitää asunnontarvitsijoiden saatavilla edelleen myös kohtuuvuokraisia asuntoja hyviltä paikoilta.

Nyt kun olemme tässä vaiheessa lain käsittelyä, niin totean vielä lopuksi sen, että todellakin valiokunta on tehnyt asiassa hyvää työtä. On erinomainen asia, että saamme hyväksytyksi tämän uuden lain.

Ed. Polvi merkitään läsnä olevaksi.

Ed. R a s k : Arvoisa puhemies! Tämän vuokralaisen kannalta hyvin merkittävän lakikokonaisuuden käsittely ympäristövaliokunnassa oli, tekisi mieleni sanoa, lähes ala-arvoista. Laskin, että yli 30 pykälämuutosta, hyvin merkittäviäkin asioita, tehtiin valiokunnan käsittelyn yhteydessä. Lopulta jäi sellainen kuva, että laki oli ministeriöiden virkamiesten tekemä laki, jonka käsittelyyn valiokunnassa ei paljon pystytty vaikuttamaan, joten voi sanoa, että kokonaisuudessaan tämä on hyvin huonoa lainsäädäntöä, kun kuitenkin on kysymys niin tärkeästä asiasta.

Ed. V a n h a n e n : Arvoisa puhemies! Mitä tulee valiokunnan työskentelyyn, niin valiokunta kuuli normaaliin tapaan ensinnäkin hyvin merkittävän määrän asiantuntijoita, ja sen lisäksi teki, kuten ed. Rask totesi, pykälämuutoksia. Suurin osa niistä tehtiin yhteistyössä ministeriön kanssa. Kun ed. Rask arvosteli pykälämuutosten suurta määrää, niin laskin pöydälläni olevasta nipusta kahden päällimmäisen mietinnön pykälämuutosten määrän. Toinen on metsätalousvaliokunnan kiinteistön muodostamista koskeva lainsäädäntö, siinä oli noin 25—30 merkittävää pykälänmuutosta, toinen lakivaliokunnan maakaarta koskeva muutos, siinäkin parikymmentä pykälänmuutosta. Eduskunnan tehtävä on lakien säätäminen ja siinä silloin välillä jopa muutetaan hallituksen esityksiä, vaikka yleensä hallitus tekeekin hyvää työtä.

Keskustelu julistetaan päättyneeksi.

Lakiehdotusten ensimmäinen käsittely julistetaan päättyneeksi.

Pannaan pöydälle puhemiesneuvoston ehdotuksen mukaisesti seuraavaan täysistuntoon:

26) Lakivaliokunnan mietintö n:o 27 (HE 120)

27) Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintö n:o 45 (HE 227)

28) Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 32 (HE 319)

Toinen varapuhemies: Eduskunnan seuraava täysistunto on tänään kello 19.05.

Täysistunto lopetetaan kello 18.47.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Seppo Tiitinen